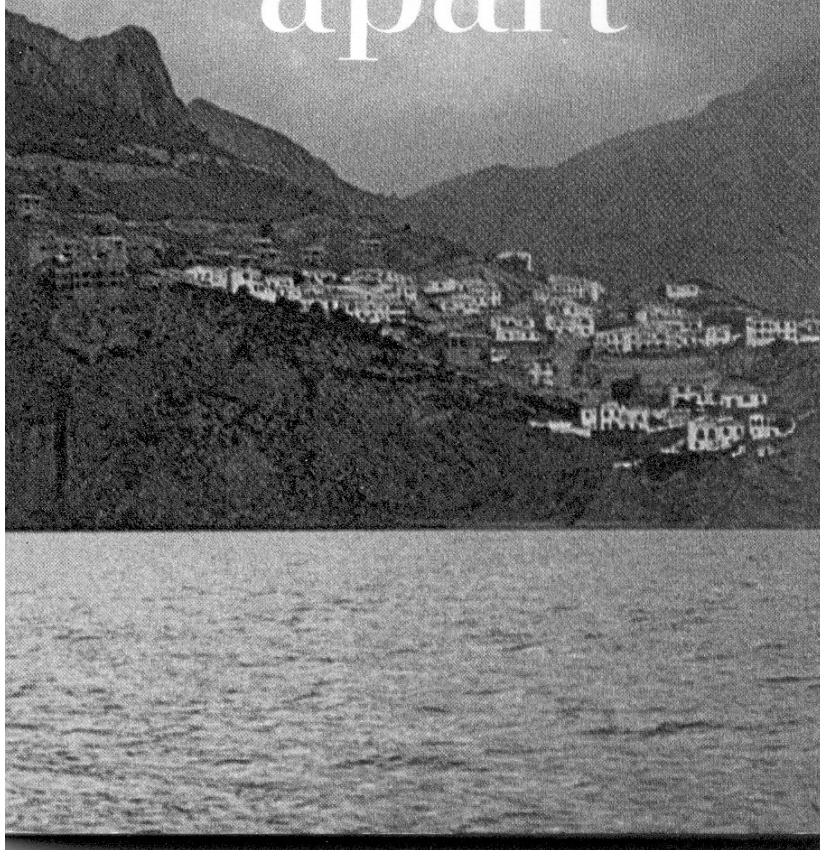

Hans Vervoort Een zomer apart

Hans Vervoort Een zomer Apart

Amsterdam • Uitgeverij De Arbeiderspers
Copyright © 1982 Hans Vervoort, Amsterdam
Omslag © Fulvio Roiter
Omslagontwerp : Wim Bischof
Foto achterplat : Trudy Nijman
Druk : Alberts, Sittard
ISBN 90 295 5142 9

Hoofdstuk 1

`Hoe is het vandaag met hem?' vroeg ik.
Ditte was de hal aan het vegen en maakte bij elke haal van de bezem een grommend geluid, dat plotseling ophield toen ze me zag. Ze kleurde.
`Hoe is hij vandaag?' vroeg ik.
Ze glimlachte en wees naar de trap.
Ik liep naar boven en stapte het dakterras op.
Een vroegere eigenaar had er een balkon aan laten bouwen waarop plaats was voor één stoel.
Hij zat er, van achteren zag ik alleen de twee dotted wit haar die links en rechts uit zijn kale en roodverbrande schedel staken.
`Een goede morgen,' zei ik luid van verre en stak het dak over.
Hij draaide zich naar me om. Een dikke, verhitte man in een felgele pyjama, hardgekaft schrift op de buik, potlood schrijfklaar, maar een lege bladzijde.
`Net zo'n morgen als alle andere,' antwoordde hij korzellig, `ik zit hier al een paar uur mijn zinnetje te onthouden. Kun je dat verdomde apparaat aanzetten?'
Bij zijn voeten stond de cassette-recorder die ik hem geleend had.
`Gisteren heb ik je toch al uitgelegd hoe het moest?'
`Ik begrijp dat soort dingen niet en ik kan niet lezen wat er op die toetsen staat. Zet hem nou maar aan, wil je, voordat ik alles kwijtraak.'
Ik keek of de cassette goed zat, drukte de opnameknop in en gaf hem het apparaat in handen.
`Praat maar een end weg,' zei ik.
`Waar?'
`Gewoon voor je uit, hij vangt het wel op.'
`Maar waar zit dan die vervloekte microfoon ergens, ik kan toch niet in het wilde weg gaan zitten schetteren?'
Ik keek even.
`Vertel het maar aan je rechterhand.'
`Hm.'
Hij boog zich voorover en begon op het apparaat in te praten alsof het doof was :
Omdat hij een schrijfmachine gekocht had zat hij elke avond in het park. Het was niet makkelijk iets te verzinnen dat de moeite van het opschrijven waard was, laat staan typen, wat toch meer pretentie had.
Hij wist ook niet meer precies wat hem op de gedachte gebracht had dat het kopen van een schrijfmachine een goed idee zou zijn, behalve dat het zijn avonden zou kunnen

vullen.

Tenslotte had ieder mens zijn verhaal, hoe klein ook.
De eerste avonden ging hij met een licht gevoel van opwinding
achter de machine zitten, draaide een vel in, rolde
een shagje en wachtte af
Maar er kwam niets. Suizende stilte. Nog een shagje.
Hij stond op en ging voor de kleine spiegel staan. Een benig
en tamelijk uitdrukkingloos hoofd met vlakke blauwe
ogen en dunnend blond haar.
Een kwartiertje conditietraining tegen de verveling,
daarna weer achter de machine.

Niets.

De jaren waren snel aan hem voorbijgegaan. Hij deed
al tien jaar de boekhouding van een uitzendbureau, het
was net iets te veel werk voor één man, maar met af en toe
wat overuren ging het best. De tijd vloog om. Hij was nu
zesendertig, had een kleine flat en een autootje. 's Avonds
keek hij tv of ging naar een film, al twee jaar liep hij in
het weekend in de bossen en fotografeerde planten van
dichtbij.

'Een autarkische persoonlijkheid ben jij,' zei een maand
geleden zijn schoolvriend Carl. Hij was naar de reunie
gegaan uit plichtsgevoel, want in de uitnodiging stond dat
als je zelf geen behoefte had aan contact met anderen, die
anderen misschien wel behoefte hadden aan contact met
jou, waarde schoolmakker.

Hij verbaasde zich over wat er van zijn klas geworden
was. Dikke buiken, kale schedels, glazige ogen van de
drank. Het ging over tweede huwelijken en vriendinnen,
over geld en de auto van de zaak en het weekendhuisje.
Carl had economie gestudeerd en was nu leraar op een
Havo. Hij deed daar heel denigrerend over, net zoals over
zijn huwelijk dat toch twee kinderen had opgeleverd.
In een stil hoekje van de zaal dronken ze een pilsje en
luisterde hij naar het klagen van de huisvader. Ik zit op
de rails en er komen geen wissels meer,' zei Carl, al viel te
zien dat hij hard piekerde over een ontsporing, 'maar jij,
je kunt nog van alles doen, je hebt niemand nodig, je hebt
geen bindingen. En je doet verdomme niets met je vrijheid.'
Carl was altijd belangrijk voor hem geweest in de
schooltijd, een object van bewondering. Niemand kon zo
snel een vraagstuk begrijpen als Carl, niemand discussieerde
anderen zo vlot onder tafel als hij.

Vroeger een magere intense jongen, nu een moedeloze
dikke man met natte ogen.

Stop maar.

Ik nam de recorder van hem over en drukte de stopknop

in.

Hij wreef zijn dikke handen en keek naar de vallei beneden ons. De zon prikte venijnig op mijn huid al was het nog vroeg in de ochtend. Half achter hem staand kon ik over de rand van het balkon heel ver beneden ons het dorp zien en zelfs een stukje van het plein en de taveerne waar ik woonde.

Een paar nevelflarden dreven langzaam weg tussen ons en het dorp.

`Zo, dat was dat,' zei hij, `wat vind je ervan?' Hij viste een stompje sigaar uit zijn borstzak en begon erop te kauwen.

`Ik blijf er niet voor op,' zei ik, `het is nogal bloedeloos. Niet jouw stijl. Daar moet toch wat gehijg in, geprangde boezems en zware geuren? En wat is een autarkische persoonlijkheid?'

`Dat zoek je maar op in je woordenboek.'

`Daar kom je niet ver mee, dat geef ik je op een briefje,' zei ik, `zo'n vijfendertigjarige blanco figuur met een schrijfmachine. De hoofdpersoon moet toch altijd een beetje gevoel in zijn lijf hebben, anders leest geen mens verder dan de eerste pagina.'

`Mag ik verdomme ook eens wat anders schrijven?'

Hij begon zijn zakken te bekloppen, vond niet wat hij zocht en keerde zich met zijn hele lichaam naar me om.

`Wanneer komt die verdomde bril nou eindelijk?'

`Het spijt me, het spijt me. Hij is in bestelling, ik informeer elke dag.'

`Hm,' zei hij en keerde zich weer naar het uitzicht,

`wel ongeveer het stomste dat je kunt doen, op iemands bril gaan zitten. Daar zijn brillen niet voor, dat weet een kind.'

`Het spijt me echt heel verschrikkelijk. Maar niets is toevallig. Heb je er weleens over gedacht dat je misschien al maanden bezig was je bril te laten verongelukken, alleen maar om een tijdje niet te hoeven schrijven? Je was hem toch al voortdurend kwijt? En eindelijk ga ik erop zitten in mijn onschuld. Wie weet hoe vaak je al eerder geprobeerd hebt je bril onder mensen te schuiven.'

Gelijktijdig roken we de geur van eieren en spek en verse koffie.

Ditte kwam het terras op met een blad vol Engels ontbijt op twee grote platte borden, en twee tot de rand gevulde soepkommen met koffie.

Ze zette het blad op de balustrade en verdween weer snel.

`Dank je, Ditte,' zei hij zonder te kijken.

Ik plaatste het bord op zijn schoot en de koffie voor hem op het muurtje. Hij at vulgair, greep een stuk brood, draaide het rond in de zachte eidooier en propte het in zijn mond.

We kauwden in stilte. Hij moest nu een jaar of zeventig zijn, de veldheer van zo'n drie dozijn heroïek-romans vol achterdocht en vetes, vaak spelend in een onbenoemd Balkanland waar het leven vurig geleefd werd en de eer hartstochtelijk verdedigd. In het land van melk en boter gingen ze als warme broodjes weg en ze waren in hun soort ook goed geschreven, daar was vriend en vijand het over eens. De laatste jaren was er de klad in gekomen, zijn publiek stierf sneller af dan hij en de kritiek had nooit veel op met vertellers.

Bezoek van bewonderaars kreeg hij nooit meer, terwijl hij zich lichamelijk toch ontwikkeld had tot wat een grand old man hoort te zijn. Een felle kop met dotten wit haar links en rechts en door vetzucht uitgevlakte gelaatstrekken.

Een formidabel dik lijf daaronder dat hij dagelijks met de grootste moeite enkele meters verplaatste naar de lift die door Ditte met de hand bediend werd. Zwoegend draaide ze hem omhoog, verankerde de handel en snelde dan naar boven om hem naar zijn stoel op het balkon te helpen.

Daar zat hij dan te schrijven en te suffen tot het tijd werd voor de lunch en de siësta en 's middags herhaalde zich het tafereel.

'Je vond er dus niks aan?' zei hij toen hij het bord teruggaf.

Hij veegde zijn vette handen af aan zijn pyjama-jasje en reikte naar de koffie die ik hem haastig aangaf.

'Nou, zover wil ik niet gaan.'

Ik vroeg me af wanneer ik voorzichtig kon opmerken dat een tweede stoel op het dakterras geen overdreven luxe was als je er geregeld een gast ontving.

'Hoever wil je dan wel gaan?'

'Je mag van mij schrijven wat je wilt,' zei ik voorzichtig,

'wie ben ik, nietwaar? Maar het leek me een bloedeloos begin, zonder veel perspectief.'

'Beschouw het dan maar als een pastiche op jouw baksels,' zei hij.

'O, je hebt ze gelezen?' Bij mijn eerste bezoek had ik hem mijn bundeltje verhalen gegeven, alweer elf jaar oud en zo tragisch onopgemerkt gebleven, al was ik daar achteraf wel blij om.

'In rondgeneusd,' zei hij, 'voordat je met je kont op mijn bril ging zitten. Baarlijker onzin heb ik in geen jaren gelezen. Kun jij wel iets doen zonder er zesendertig

verklaringen voor te geven en zevenentwintig bijgedachten?

Wat zei ik gisteren nog tegen je, over die verhalen,

Ditte?' Hij deed alsof hij luisterde en onwillekeurig

keek ik waar ze was, maar het terras was leeg.

`O ja, je raapt de eieren op die je zelf verstopt hebt.'

`Mijn god,' zei ik, `is dat intelligente kritiek? Wat doe

jij dan met je plots? Ik kan de eieren zien liggen waar je

ze verstopt dacht te hebben.'

`Hm,' zei hij, `zo kan het wel weer. Ditte, wil je de

jongeheer even uitlaten?'

`Ik ga al.'

`Neem dat apparaat mee, wil je en tik dat stukje even

voor me uit. En als je het zoveel beter kunt, maak er dan

een vervolg aan.'

Hoofdschuddend ging ik de trap af, waarom kwamen

we toch altijd terecht in zo'n kregelige woordenwisseling?

Ik zwaaide naar Ditte die nu de keuken aanveegde.

Ze zag me niet en horen kon ze niet.

Hoofdstuk 2

Beneden in het dorp was het nog warmer. Het was pas halftwaalf maar in de taveerne was het toch al druk.

Op het geïmproviseerde terras met de schragen en harde houten stoelen zat een kleine menigte Duitse toeristenmannen en toeristenvrouwen, sommige van de vrouwen in piepkleine bikini's die het begin van de bilnaad vrijlieten.

Ik betrapte me op de `tuttut'-reactie van de autochtonen. Angela kon er 's avonds heel schamper over doen, die vrouwen die daar bijna ontbloot hun maaltijd zaten te genieten, terwijl de mannen bijna uit hun broek sprongen. Het kostte weinig moeite je de instant-orgie voor te stellen die hier zou ontstaan als ooit, door een kleine storing in het magnetisch veld, de sociale controle zou knappen.

Een schande was het, vond Angela. Er was toch een tijd en een plaats voor alles?

`Dat moeten die arme vrouwen van hun mannen,' zei ik een keer tegen haar, `je weet niet half hoe erg vrouwen onderdrukt worden in de noordelijke landen, sinds ze de godsdienst afgeschaft hebben. Sex, dat is het enige waar ze nog aan denken. En omdat ze hun ding omhoog moeten krijgen en omdat alles went, dwingen ze hun vrouwen er steeds schaamtelozer bij te lopen. Ik vrees het ergste voor volgend jaar, dan komen ze in monokini. Zonder bovenstuk dus.'

`Je maakt een grapje,' zei ze half geschrokken, `nee, onzin.'

`Vraag het maar aan meneer pastoor.'

`Die arme man, die durft nu al niet het plein op.'

`Biecht je ons eigenlijk?'

`Vraag dat maar aan meneer pastoor.'

Grinnikend draaide ze zich om en deed alsof ze in slaap viel. Ze was de enige vrouw die ik ooit had horen grinniken, ze had er een speciale, extra lage octaaf voor in haar stemregister.

Ik liep langs de bilnaden naar de keuken en keek naar haar. Ze was druk in de weer met potten en pannen en foeterde in schel Maradonnees haar hulpje Josée uit, die geen drie bestellingen kon onthouden, ze helaas ook niet kon opschrijven, maar een nichtje was dat dus niet ontslagen kon worden.

Ik knikte Josée bemoedigend toe terwijl ze met een volgeladen dienblad naar buiten wankelde en gaf Angela een kus in de hals toen ze even stilstond.

Zoals verwacht duwde ze me weg, na een kleine aarzeling. Straks, straks. Voor haar op het fornuis was een grote omelet in de maak, een enorme pan paella die hier marizcana heette en een kwartet hamburgers, mijn bijdrage aan haar kookkunst.

In het achtergebouw zat haar tienjarige Mario op de tegels en trok met een stompje potlood lijnen op een stukje pakpapier.

'Ik heb iets uitgerekend,' zei hij, 'weet je dat bij zo'n driehoek waarvan er twee recht op elkaar staan. Dus de één zo en de ander zo. Dan heb je die andere kant over, het afdak zal ik maar zeggen. Nou, die twee kanten zijn samen altijd langer dan dat afdak, dat begrijp je. Maar met jouw rekenapparaat, als ik nu $x \cdot 2$ indruk voor de lengte van de één en de lengte van de ander, dan is dat samen ongeveer hetzelfde als de $x \cdot 2$ van dat afdak. Ongeveér hoor, misschien is het wel precies, maar ik kan het niet precies uitrekenen met dit ding en ik kan er ook de hoeken niet precies mee tekenen.'

Hij toonde me een zelfgemaakte lineaal, waarop hij strepen en streepjes had uitgezet. Ik schudde mijn hoofd van bewondering, het intellect bloeit toch overal op.

'Weet je Mario,' zei ik, 'je hebt de wet van Pythagoras opnieuw uitgevonden. Het is namelijk precies zo en dat heeft iemand een paar duizend jaar geleden voor het eerst bedacht.'

Hij was er niet erg gelukkig mee. 'O, was het al bekend?' zei hij en schoof het idee weg, 'maar wat vind je dan hiervan?'

Op de achterkant van het pakpapier had hij een apparaat getekend dat bij nadere uitleg een stoomkanon bleek te zijn.

'Mario,' zei ik, 'je bent een genie. Je vader zou trots op je geweest zijn en hij ziet het vast allemaal van boven.' We keken even naar de stralende hemel maar er kwam geen teken.

Helemaal van zichzelf had hij het niet, want zijn bijbel was een Duits boekje vol tekeningen van oude uitvindingen, achtergelaten door een toerist. Hij kon het niet lezen maar bracht uren door met mijmeren over de ontwerpen.

Hij hield het rekenapparaatje voor me op. 'Mag ik het nog even lenen, oom?'

'Mario, je mag het houden. Als je moeder het maar af en toe mag lenen voor haar boekhouding.' Ik was niet van plan ooit in mijn leven nog iets uit te rekenen en hoe het ding in mijn bagage terechtgekomen was begreep

ik nog steeds niet.

`Houden? Is het van mij?' Hij was verbijsterd, het was te groot voor hem om te bevatten, zo'n plotseling cadeau, en het leidde tot diepe angst en wantrouwen.

`Dat moet ik aan moeder vragen,' zei hij bang, `of ze het wel goed vindt.'

`Ik zal wel met haar praten, kerel, en dat komt wel goed. Echt.'

Hij stond op, een mager kind met ernstige zwarte ogen en donkere krullen.

`Nou, bedankt,' zei hij. Zijn ogen knipperden verdacht en ik trok hem naar me toe. Zo stonden we even en wisselden een warm gevoel uit.

'OK,' zei ik tenslotte en aaide hem over het hoofd, `ga maar lekker verder.'

Hij ging gehoorzaam weer zitten en ik liep naar mijn slaapkamer aan het eind van de kleine galerij.

Toen ik omkeek bij de deur was hij alweer bezig. Zijn zusje hoorde ik in de tuin zingen.

Op bed liggend dacht ik erover na waarom sommige kinderen mij zo konden ontroeren, terwijl ik eigenlijk helemaal niet van kinderen hield, behalve natuurlijk mijn eigen Mark en Jacco, aan wie ik maar niet moest denken.

De intensiteit, daar zou het wel iets mee te maken hebben, de intensiteit waarmee sommige kinderen eindeloos bezig kunnen zijn met iets, hoe futiel ook.

Het vertrouwen dat méér kennis alle problemen kan oplossen.

Ik moet een jaar of twaalf geweest zijn toen ik zonder enig nadenken ineens met grote zekerheid wist dat het leven geen zin had en dat ik maar moest proberen om dat niet erg te vinden.

Daarna was diep nadenken overbodig, wat heeft nadenken voor zin als je zeker bent van het eindpunt van alle redeneringen?

Ik deed nog wel mee met de schoollessen, het gaf te veel moeilijkheden als je onvoldoendes haalde, maar keek gefascineerd en met een zeker medelijden naar die kinderen die opgetogen waren over hun verse kennis.

Kwadraten, wortels, logaritmen, ik gunde ze graag hun nieuwe speelgoed, maar ik wist wel beter : niets hielp.

Hoofdstuk 3

Ik droomde een voetbalwedstrijd. Het was een koele avond, het gras rook fris en de tegenstanders weken links en rechts voor schijnbewegingen die ik niet kon dromen, omdat ik niet wist hoe schijnbewegingen gingen. Ik kon ook niet zien hoe ik het deed omdat mijn ogen zover boven mijn benen zaten. Met grote inspanning probeerde ik mijn hersens te laten reconstrueren wat ik eigenlijk met mijn lichaam deed, maar raakte hopeloos achter.

Ik begreep in mijn droom ineens waarom getruce spelers soms een tijdlang afwezig rondlopen op het veld, ze zijn dan bezig hun vorige actie te herkauwen. Maar dat zou je toch kunnen oplossen door elke wedstrijd op video op te nemen, zodat ze achteraf konden zien wat ze gedaan hadden? Zou het rendement niet toenemen als ze die zekerheid hadden en dus niet meer in gepeins hoefden te vervallen?

Terwijl ik hierover nadacht en het lint om mijn rechterkous opnieuw vastmaakte zag ik uit mijn ooghoeken de lange bal op me afkomen, weggespeeld uit de achterhoede. Ik stond linksvoor in het veld en er kwam een tegenspeler aanlopen. Ik raakte de bal met de hak van mijn rechterschoen zo dat hij met een boog richting doel ging. Ik sprintte aan de ene kant langs de verdediger, het lint in de hand, terwijl de bal aan de andere kant langs hem zeilde en mij vijftien meter verder weer ontmoette. De keeper stond verkeerd opgesteld, te ver voor zijn doel, te veel naar mij toe, achter en naast hem een groot leeg gat.

Met de buitenkant van mijn linkerschoen gaf ik een hoge inswinger waar hij vergeefs naar reikte en die achter hem het doel indook. Een collectieve blaf van vreugde donderde van de tribunes en gaf een extra duw aan mijn vreugdesprong.

Angela zat op het bed en gaf me een por.

Ik keek haar wat verdwaasd aan.

'Ik maakte een schitterend doelpunt,' zei ik, 'ik was in topvorm. Buitenkant rechterschoen.' Linkerschoen was het eigenlijk, maar mijn mond zei rechter. Wat deed het ertoe, het was een mooi doelpunt.

'Je was toch keeper?' vroeg ze, terwijl ze aanschoufde aan het etenstafeltje in een hoek van de kamer. Er stonden twee gevulde borden op en een fles wijn en broodjes. Het rook sterk naar hachee, hachee met knoflook.

`Keeper?' herhaalde ik. Ik droomde nog half en zag ineens weer de wonder-keeper van Botafogo, op de Olympische Dag in 1958 in het Olympisch stadion. Er kwam een schot op doel dat onderweg door een verdediger iets van richting werd veranderd.

De keeper was al in zweefsprong op weg naar de rechter bovenhoek en werd verrast. Maar in de vlucht knikte zijn bovenlichaam om en greep klemvast de bal die onbereikbaar achter hem langs wilde gaan. Pure kunst.

`Ik ben nooit keeper geweest,' zei ik terwijl ik ging zitten en begon te eten, `ik kon helemaal niet voetballen.'

De echte voetballers waren de grotere jongens in de klas, die meestal een paar keer waren blijven zitten en onder de lessen elkaar hun lul lieten zien. Waar dat goed voor was, begreep ik niet, al maakte het wel indruk.

Bij partijtjes stond ik altijd links- of rechtsback en hield de aanstormende voorhoedespelers vooral tegen door in het geheel niet te reageren op schijnbewegingen, een kleine moeite want ik zag die niet eens, geconcentreerd als ik was op de bal en mijn opdracht daar een heel harde schop tegen te geven.

`Gianno kon goed voetballen,' zei ze. Ik wist het, in haar huiskamer stonden nog de ingelijste foto's van Gianno en het plaatselijke team, met kleine beker, met grote beker, met vaantje, met brede grijns.

Als de sportkeuring hier doorgedrongen was zou hij vermoedelijk nog geleefd hebben, maar ja, wie denkt er nou aan dat zo'n kerngezonde man een onwillig hartklepje heeft?

`Ik ben beter in tafeltennis,' zei ik. De hachee smaakte erg goed, maar ik at met voorbedachten rade weinig, wie weet wilde ze wel met me naar bed. Ze zag er moe uit, maar dat was niet altijd een beletsel.

`Tafeltennis,' herhaalde ze, `hoe gaat dat?'

Ik begon het haar al etend uit te leggen. Ik had een goede forehand, kappend of met topspin, een half dozijn service-varianten, helaas alleen een korte kappende backhand waar ik meestal maar omheen liep en ik was al met al veel te traag. Middelbaar kantoorniveau, eigenlijk. Ik stond het te demonstreren terwijl ze haar jurk over haar hoofd uittrok.

Juist gooide ik op z'n Chinees een denkbeeldig balletje heel hoog op, om dan half onder de tafel er een zeer gemeen tikje tegenaan te geven, toen ze haar bh uitdeed en alleen nog een klein wit broekje aanhad.

`Dat moet je kopen voor het café,' besloot ik snel mijn demonstratie.

Elke keer weer keek ik eerbiedig naar haar lichaam, lichtbruin met kleine ronde borsten, een smal middel met een zachte iets geronde buik, daaronder de verbreding naar haar gastvrije heupen.

Ze had, ontkleed op bed, een dromerige afwachtende blik, lang zwart haar om een madonna-hoofd.

'Jezus, Angela, wat ben je mooi,' zei ik en staakte alle afleidende gedachten.

Na afloop viel ze meteen in slaap.

Ik streek haar over het harde zwarte schaamhaar, trok het laken over ons heen en ging op mijn rug naast haar liggen.

Even lijkje spelen. Ik liet mijn mond openvallen en ontspande, maar er zat een kuil in het bed die me vermoeide.

De kamer was sober ingericht, op het armoedige af, gladde tegels op de vloer, witgekalkte muur, een kruisbeeld boven mijn hoofd.

Buiten startte een auto na drie keer proberen. De siësta duurde nog een uur.

Ik viel in slaap en droomde van voetbal.

Ik was gekozen in het Nederlands elftal terwijl ik geen bal kon spelen. Dat wist ik, dat wist ook mijn kleine roodaangelopen vader, maar verder scheen het niemand op

te vallen. Dat was ook moeilijk, want ik speelde back en slaagde er voortdurend in om tegenstanders hinderlijk voor de voeten te lopen, zodat ze de bal kwijtraakten.

Die kwam dan vanzelf bij een medespeler terecht, of ik gaf een kleine gevaarlose pass naar de dichtstbijzijnde teamgenoot. In krantenverslagen werd ik niet genoemd

en dat was heel begrijpelijk, want ik deed niets dat het vermelden waard was. Het was jammer voor mijn vader, die in zijn plakboeken mijn naam alleen kon onderstrepen

in de lijst van opstellingen.

Het hinderde me dat ik niets kon, dat moest toch een keer uitkomen? Waarom werd ik elke keer gekozen?

Zou ik maar niet eens zélf melden dat ik echt niets met een bal kon? Maar mocht ik dat mijn vader aandoen, die toch nog steeds hoopte op een wonder?

Ik werd laat in de middag doodmoe wakker. Angela was weg en rende ongetwijfeld alweer in de taveerne op en neer. De toeristen begonnen al om zes uur te eten

en vanaf tien uur kwamen de drinkers en eters uit het dorp.

Ik haalde mijn portable schrijfmachine voor de dag, zette de cassette-recorder aan en tikte het stuk dat de oude Hendrik van Campen had ingesproken. Uitgetypt zag het er wat beter uit dan het geklonken had, maar

imponerend was anders.

Ik besloot het maar meteen weg te brengen.

Angela was in de keuken bezig met het snijden van groente.

`Ik ga even naar de oude heer boven,' zei ik en ze knikte en stak mij een wang toe waar ik een plichtmatige kus op drukte. Het begon goddomme op een huwelijk te lijken nu de toeristen zoveel aandacht vroegen, maar ik hoefde in elk geval niet de kost te verdienen.

Ik liep nog even langs Cania, de burgemeester die niet alleen slager was maar ook postkantoor en algeheel contactpersoon met het vasteland, om te vragen of er al een bril was aangekomen.

Maar nee, hij zou het nog eens dringend aanvragen en ging naar achteren waar ik hem via de over-en-uit tussen veel knetterende storingen hoorde converseren met de overkant. De telefoon was zeker weer eens stuk.

Met verontschuldigend gespreide armen kwam hij terug.

`Excuus, morgen misschien. Er is nog niets aangekomen.'

Ik bedankte hem en draaide me om, maar hij volgde me tot buiten de deur en greep mijn arm beet.

`Wanneer ga je terug naar huis?' vroeg hij.

Hij was een hoofd kleiner dan ik, een mollige man met een dun snorretje en droeve koolzwarte ogen.

`Ik moet over een paar weken terug,' zei ik, `dan is mijn verlof voorbij. Maar misschien blijf ik wel langer, het hangt ervan af.'

Als hij me nu vroeg waar vanaf, zou ik het niet weten.

Maar hij knikte alleen, en aarzelde.

`Eén ding,' zei hij tenslotte, `als je langer wilt blijven dan zou ik graag een keer met je willen praten. En niet alleen als burgemeester. OK?'

Okèh, zei hij eigenlijk.

'OK,' herhaalde ik verbaasd. Hij klopte me vanuit zijn laagte op de schouder en piekerend beklom ik het pad naar boven. Mankeerde er iets aan mijn gedrag? Moest er wellicht sleutelgeld gestort worden voor een langer verblijf?

De oude bard zat in de keuken aan de grote eettafel gebakken garnalen te pellen, die hij één voor één in zijn hoofd stak. Er lag al een grote stapel lege staarten naast hem.

`Ah, daar hebben we de Hollander weer,' zei hij en wees met zijn hoofd naar een stoel.

Ditte zat op een afstand toe te kijken, ze at zelden beest en volstond met een stuk stokbrood, wat kaas en een glas rode wijn.

Ik schoof in het midden aan en ze bracht me een diep bord met een berg garnalen erop en een half stokbrood. De geur van knoflook steeg uit het massagraf op. Ik peinsde nog steeds over mijn terugkeer naar Holland, terug in het gareel van vergaderingen en werkafspraken en afchecken van de planning. Het trok me niet in het minst.

`Thuis zou ik nu van kantoor komen,' zei ik, `echt een dag om een expansieplan door te spoelen.'

`Door te spoelen?'

`Welzeker. Een idee wordt door de directie aangekaart en in de stafvergadering aan de vork geprikt. We spoelen het dan in zo'n bijeenkomst grondig door en daarna worden de afspraken kort gesloten.'

`En dat helpt?'

`Dat hangt van het plaatje af. Het plan moet natuurlijk wel handen en voeten hebben, en er moeten procedureafspraken zijn met feedback, zodat er een signaalfunctie is bij onverwachte ontwikkelingen. Evalueer je niet tijdig, dan ga je natuurlijk onherroepelijk de boot in en dan blijf je met de zwarte piet zitten.'

`En dan vlieg je de boot uit,' zei hij begrijpend.

Ik hield op met garnalen eten.

`Hoezo?' vroeg ik.

`Nou, dan word je toch ontslagen?'

`Wanneer dan?'

`Als je je signaal-functie mist. Of verkeerd doorspoelt. Godverju. Dan word je toch gewipt, ontslagen, dan krijg je toch een schop onder je kont. Hoe heet dat?'

`Afgevoeid, bedoel je. Gereorganiseerd. Maar dat gaat zomaar niet. Nee, gelukkig zeg. Dat is toch wel een allerlaatste stap. Stel je vóór. Nee, eerst word je een probleem voor het bedrijf en dat is best interessant, want vader bedrijf wordt dan ineens moeder bedrijf. Als je een béetje belangrijk bent krijg je bijvoorbeeld een tweede man toegewezen die jouw werk gaat doen onder jouw supervisie. Dat accepteer je met grote moeite en eigenlijk alleen als je de garantie krijgt dat er niet getornd zal worden aan je bevoegdheden. Soms zit er zelfs een kleine promotie in.

Als je echt niks meer kunt, ook niet met hulp van een goede tweede man, dan zal er voorzichtig gepraat worden over een afvloeiing in de VUT, de wao, de ww.

Pas als je nooit meer op je werk komt of geld steelt of steekpenningen aanneemt of verzonnen declaraties instuurt, ja dan schep je een situatie voor direct ontslag.

Maar ook dan krijg je toch altijd wel een paar maanden

salaris mee, als je bereid bent dat ontslag niet aan te vechten.'

'Jezus,' zei hij, maar ik zag dat hij geïnteresseerd was. Materiaal !

'Ergert je dat dan niet?' vroeg hij.

'Nou, dat is heel raar. Elke groep heeft natuurlijk de neiging om iemand uit te stoten die zijn werk niet goed doet en het wekt altijd wrevel als zo iemand dan toch nog jarenlang blijft hangen. Maar aan de andere kant, het kan je zelf ook overkomen en wat was er nou zo leuk aan de harde aanpak van vroeger?'

Hij schudde zijn hoofd. 'Ik weet het niet, ik ben nooit ergens in dienst geweest. Maar wat een schat aan materiaal heb je daar, waarom schrijf je er niet eens wat over?'

Alles beter dan die existentiële treurnis in dat bundeltje van je, wijsheden in het zuur. Jezus.'

Ik liet me niet tot een discussie verlokken, hij had gelijk maar het onderwerp sprak me niet aan.

Ik gaf hem het uitgetikte vel van zijn ochtendfragment, hij veegde zijn handen zorgvuldig af voordat hij het papier aanpakte en merkte toen dat hij het niet kon lezen zonder bril.

Hij zuchtte zwaar, besloot zichtbaar zich er niet nogmaals druk over te maken en keek naar het apparaat dat ik weer teruggebracht had.

'Wil je dat ding nog even aanzetten? Ik heb nog een beginnetje.'

Ik stelde gehoorzaam het toestel voor hem in, en hij begon meteen.

Carlot haalde me op van het vliegveld, een groot deel van haar gezicht verborgen achter een gigantische zonnebril die ze niet afnam toen ze me met droge lippen een welkomstkus op de wang gaf.

Sommige mensen hebben een dikke melkhuide die nooit bruin zal worden al wonen ze jaren in de zon. Carlot was daar één van. Ze liep voor me uit door de vanzelf wijkende deuren van de aankomsthal, een plaatje uit een modeblad, en even later zaten we in een lange luxe automobiel. Merken en typen heb ik nooit kunnen onthouden, maar echt leer ruik je en er is verschil tussen vering die je merkt en vering die je niet merkt.

'Al nieuws van Peter ?' vroeg ik.

'Nee, hij is nog steeds spoorloos,' zei mijn zusje.

'De moroon,' voegde ze er na een tijdje aan toe.

Ze reed hard, maar de weg was breed en glad, de middenberm voorzien van kleurig tropisch groeisel.

We hadden nooit veel conversatie gehad, mijn zusje en

ik, zij was meer iemand om naar te kijken. Met enige verbazing. Twijfels en emoties had ik haar nooit zien hebben, behalve als kind, toen zij nog weleens in tranen kon raken als ze haar zin niet kreeg. Maar het was lang geleden dat ze haar zin niet kreeg.

We bereikten de dure buitenwijk van de stad al na een kwartier. Een brede boulevard met palmen, de grote huizen verscholen achter zacht wuivend geboomte, de opritten voorzien van hekken die met klimplanten waren begroeid. Hoe dat kon, zag ik toen we het hek van haar huis binnen reden. Het werd draadloos geopend door een druk op een knop in de auto, en ik zag nog net dat aan de onderkant van het hek bloembakken bevestigd waren waaruit de planten groeiden.

Het huis was zoals ik mocht verwachten. Een méér dan levensgrote villa, met een als bezeten bloeiende tuin. Binnen veel gladde tegels en overal verzinsels van een interieur-architect: een groot anker aan een stevig touw, een gemetselde leefkuil met tv en andere gemakken, een stenen betegeld bureau.

Mijn logeerkamer was in blauw gedacht en ik besteedde een half uur aan het vinden van de knopjes voor licht en water, liet en passant een bar uit de muur komen en een tv-toestel uit de voet van het bed, en onverwacht ontstond quadrofonische muziek die ik niet meer af kon zetten.

We aten de lunch met z'n tweeën, aan weerskanten van de langste witmarmere tafel die ik ooit zag. Toegegeven, ik zag er niet veel.

'Zo, hè hè. Ik zal maar niet vragen wat je ervan vindt.'

'Nou, heel mooi. Vooral die karaktertekening. En zo eigentijds ook. Is het voor een televisie-serie? Het doet me een beetje aan de Saint denken. Dat luxueus-decadente, maar daarachter toch die spanning van het echtmenselijke, dat je natuurlijk ook in déze kringen wel vindt.'

Terwijl ik het zei had ik er al spijt van. Hij zuchtte en stond op. Hij kon nauwelijks meer lopen en het was geen prettig gezicht. Op zere voeten liep hij naar het aanrecht, legde zijn enorme buik op de stenen rand en hijgde.

'Moet je niet eens terug naar je vrouw en kinderen in Holland?' vroeg hij, 'mij stoor je alleen maar, met je geboorneerdheid. Ik ben zelf zuur genoeg, ik heb jouw azijn niet nodig. Of ben je hier voor Ditte, dan heb ik niets gezegd.'

Ik keek even snel, maar Ditte was weg.

'Sorry,' zei ik, 'het ontschoot me.'

Hij draaide zich om en begon terug te wankelen, vlak voor zijn stoel maakte hij verrassend snel een kwart slag

en liet zich in het meubel vallen, dat geen krimp gaf.

`Ik weet wel dat het geen topliteratuur is,' zei hij, `het is een besteld verhaal voor een Spaans mannenblad. Ik doe er elke maand één, dat is brood op de plank. Als je niet met je belachelijke achterwerk op mijn bril was gaan zitten, dan had ik je gevoelige oren kunnen sparen.'

`Sorry, sorry,' zei ik. Het was eigenlijk te gek dat een zo veelgelezen schrijver op zijn oude dag moest gaan broodschrijven, maar de oorzaak was duidelijk : er waren nog maar weinig van zijn boeken in de handel verkrijgbaar, hij was vooral een bibliothekauteur geworden en uitleningen leveren geen provisie op.

Uit zijn borstzak haalde hij het fotootje dat ik hem bij onze eerste ontmoeting gegeven had, een vergeeld kiekje van mijn moeder als jonge vrouw.

`Ik heb het bij me gestoken om je terug te geven,' zei hij, `ik kan het nu toch niet meer goed zien. Hoe heette ze ook weer?'

`Betsy,' zei ik, `Betsy van Pareren. Uit Nijkerk.'

`Betsy van Pareren. Uit Nijkerk, notabene. Nooit van gehoord.'

`Dat is een plaatsje bij Nunspeet.'

`Ja, dat weet ik ook wel.'

`Het was voor haar een onvergetelijke gebeurtenis. Je hield een praatje voor de Kunstkring en je las voor uit Zwarte Paarden. Een duivel uit een andere wereld, ze was helemaal van de kaart van je. En in de nababbel dronken jullie een glas wijn, jij zelfs uit de fles. Ongehoord bohémien moet je geweest zijn, met een zwarte krulles en felle ogen. Zo te horen droeg je ook artistieke kleding.'

`Ja, ja,' zei hij grijnzend, `ik had een prima act. Ik was ongelooflijk populair. Als de nieuwe Van Campen uitkwam lagen er stapels in de winkel. Ik stond op de bestsellerlijst van Engeland en Amerika. Waar dat geld allemaal gebleven is, de here God mag het weten. En daarna moet ik je moeder verleid hebben?'

`Wederzijds, maak je niet ongerust. Na afloop zou mijn moeder je nog even de weg naar het station wijzen. De voorzitter wilde dat doen, maar dat wuifde je met groot overwicht weg. Betsy moest het wezen. Daar heeft mijn moeder achteraf nog behoorlijk wat last van gehad, want je werd de volgende ochtend pas op het station gesignaleerd.'

`Ja, ja.' Hij zat te genieten, al was het de tweede keer dat we dit gesprek voerden. Ik had even een visioen van een klein, liefst houten, station, een vrouw in lange witte jurk met brede witte hoed op en een jonge slanke man

met een snor die uit de treincoupé leunde. Maar dat was Guy de Maupassant natuurlijk, in de televisie-versie, verhalen uit de tijd dat de zomers nog warm en broeierig waren.

`En wanneer ben jij geboren?' vroeg hij.

`Volgens mijn moeder negen maanden later. Of acht en een half, om precies te zijn.'

Hij hield het portret zover mogelijk van zich af en tuurde.

`Jammer. Ik kan het me absoluut niet herinneren.'

`Gebeurde het zo vaak dan?'

`Niet vaak. Weleens. Ik was vrijgezel en ik had zo mijn momenten. Maar je had toch een vader. Waar was die dan?'

`O zeker. Een heel goeie man. Hij was vertegenwoordiger in honing en jam en hij was een paar dagen op pad. Ze heeft later nog heel wat moeten uitleggen, want er werd wat afgeroddeld in dat dorp. Ze hebben zelfs moeten verhuizen naar Nunspeet.'

`Ach, wat ellendig. Geen andere kinderen?'

`Nee, ze konden geen kinderen krijgen.' Volgens mijn moeder tenminste.

We keken elkaar schattend aan.

Hoofdstuk 5

Mijn moeder had een glaasje te veel op, die avond van haar jubileumfeest en mijn afscheid. Ik had haar al een paar keer uitgelegd dat ik vermoedelijk echt wel terug zou komen, al zou het alleen maar uit economische noodzaak zijn. En ik had gelogen dat ik absoluut niet van plan was Marjan en de kinderen voorgoed in de steek te laten. Het was maar een halve leugen, want ik wist niet wat ik wel of niet wilde. Maar ze werd er toch zeer droevig van. Ze wilde weten waar ik naartoe ging en toen ik vertelde dat het wel Maradonna zou worden reageerde ze fel: 'Heb je in mijn papieren gesnuffeld?'

'Welnee Bets, hoe zou ik kunnen? En waarom zou ik?'

'Ook vroeger niet?'

'Wat bedoel je nou eigenlijk?'

'Nee laat maar.'

Maar ze dronk twee glazen sherry achter elkaar en ik herkende het als een teken dat ze over iets inzat.

Mijn moeder was van het taaie type dat bij het toenemen van de ouderdom alleen maar actiever werd. Ze zat in allerlei besturen, reisde van de AOW en mijn vaders pensioen, met wandelstok en rugzak Europa door en was de schrik van menig beambte onderweg. Vergaderingen regeerde ze met ijzeren hand en ze kon op onverwachte momenten keihard uit de hoek komen. Zoals ter gelegenheid van haar vijfenzestigste verjaardag, toen diverse Nunspeetse verenigingen de handen in elkaar geslagen hadden om de gevreesde oude dame een fijne middag te bezorgen.

Tante Daat, een lief maar slaafs mens dat in het kielzog van mijn moeder allerlei secretariaatfuncties vervulde, belde me een dag van tevoren op ('zeg het niet tegen Bets, hoor') om me te vragen of ik erbij kon zijn, want Bets wist van niets en kon soms zo recalcitrant zijn en dan kon ik haar misschien overhalen.

Toen ik tot mijn moeders verrassing de volgende middag langskwam en haar vertelde dat de werkvergadering die Daatje in haar agenda had geschreven eigenlijk een feestmiddag bedekte, reageerde ze met de mengeling van wrevel en voldaanheid die ik verwachtte: 'Kunnen ze hun tijd niet beter besteden? Ik ben volgende week pas jarig... Nou ja, als ze hun tijd niet beter kunnen besteden.'

Mopperend maar tevreden liet ze zich naar het Cultureel Centrum rijden, waar we op de voorste rij gezet

werden. Naast ons was een stoel vrij voor tante Daat, die ongetwijfeld geregeld door de kieren van het toneelgordijn naar ons keek, maar vooral te horen was terwijl ze horden nog onzichtbare kinderen in slagorde probeerde op te stellen. Eindelijk ging het doek op. De aubade van veertig kinderen van de koorvereniging 'Vrij en Blij Zingen Wij' (VBZW) zat mijn moeder geduldig uit, met de tekst in haar hand, al kon ze niet nalaten me te wijzen op de regels:

*'door haar vele goede daden
kregen wij een grote som
voor de groot' en kleine baden
aan het Zuidermeer en om'*

Het werd gezongen op de wijs van de grote stille heide. 'En om?' fluisterde mijn moeder luid. 'En ommestrecken, Bets,' zei ik geduldig, zoals mijn vader het gezegd zou hebben als hij nog leefde, 'er zijn toch twee zwembaden gekomen, weet je wel?'

'Dat is tekst van Daatje,' fluisterde ze, 'kon altijd al goed koffie en over zetten.'

De diverse dames en heren bestuurders met hun toespraken verdroeg ze gracieus en ze belandde vanzelf op het podium voor het ontvangen van plaquettes, uit klei geschapen vazen en macramé-werk. Toen kwam de burgemeester, een nog jonge maar al kalende man, die de burgemeestersketen met enige gêne droeg. Ze lag al jaren met hem in de clinch ('de zakkenwasser, de luie nietsnut, de onbenul') en hij had dan ook ongezien mijn diepste sympathie, al deed dat niets af aan mijn loyaliteit voor mijn kenau-achtige moeder.

Ik was acht jaar en had de gewoonte ontwikkeld om heel vroeg in de ochtend een koekje te stelen uit de trommel die—goedgevuld—altijd klaarstond voor eventuele gasten. Op een ochtend was ik met die routinehandeling bezig, ik had het dressoir geluidloos geopend, de koektrommel eruit gehaald en proefde in gedachten de smaak van speculaas al, toen mijn moeder met stentorstem riep: 'Dat zie ik nou eens net!' Mijn hart stond stil en de wereld verging. Ze lag op de divan (waarom eigenlijk? raadsels) en ik moest haar op een meter afstand gepasseerd zijn zonder haar op te merken, geconcentreerd als ik was op de weg naar het dressoir. Ze foeterde me uit en vertelde op luide toon wat ik de eerstkomende maand niet zou mogen: géén voetbal, géén boek uit de bibliotheek, direct na school naar huis, géén vriendjes op bezoek. Geslagen droop ik af. Het was de schrik van mijn leven, een superego met de hamer ingeslagen.

Nooit meer daarna kon ik iets doen zonder het gevoel te hebben dat anderen meekeken, en als ik zeker wist dat er niemand was dan keek ik zelf mee naar wat ik deed, en schudde het hoofd.

Tijdens de lovende rede van de burgemeester volstond mijn moeder met snuivende geluiden en een enkel verontwaardigd gebaar, maar toen hij uitgesproken was en haar ere-burgeres van de gemeente gemaakt had, nam ze zijn uitgestoken hand niet aan en begon aan een speech waar de verslaggever van de plaatselijke krant grote moeite mee had.

‘Spreekster dankte de aanwezigen voor hun vriendelijke woorden en loftuitingen en toonde zich vereerd door de toekenning van het ereburgerschap van Nunspeet. Zij meende echter ook enige kritische kanttekeningen te moeten plaatsen. Zoals het ontbreken van voldoende kinderdagverblijven voor werkende moeders, de penibele situatie van het Fonds voor Invalide Ouden van Dagen, de naar mening van de spreekster ontoereikende sanitaire voorzieningen van het woonwagencamp op de Hoekweg, de volgens spreekster van de landelijke aanpak in zuinige zin afwijkende interpretatie van de Bijstandswet voor ongehuwde moeders. De middag werd voortgezet met een vrolijk samenzijn.’

Er stond een foto bij van mijn moeder die met opgeheven vinger de terugdeinzende burgemeester toesprak, want de krant genoot natuurlijk wel van een relletje, al moest het niet uit de hand lopen.

Dat ze toch van slag was merkte ik die avond, want de fles sherry was er alleen voor tante Daat en ik had haar in geen jaren een glas zien drinken.

‘Hm, slecht spul,’ zei ze, ‘ik wist het al maar ik voel het nu ook. Geen wonder dat je vader eronderdoor ging.’

‘Kom, kom. Van die twee glaasjes voordat hij naar bed ging?’

‘Als je naar dat eiland gaat zou je Hendrik van Campen kunnen opzoeken,’ zei ze .

‘Die ouwe schrijver?’ Ik bedacht te laat dat ze van dezelfde generatie waren.

‘Waarom zou ik hem opzoeken?’

‘Omdat hij daar woont.’

‘Rustig laten wonen, zou ik zeggen. Vooral niet storen. Je kent hem toch niet? Of wel?’

Ze nam nog een glas en vroeg een sigaret, die ik haar met grote verbazing gaf, want ze rookte al jaren niet meer.

En ineens vertelde ze me het hele verhaal.

Hoe mijn vader en zij al drie jaar geprobeerd hadden een kind te krijgen en het maar niet wilde lukken.

En hoe tenslotte bij haar het vage plan was ontstaan om één keer de gok te wagen of zij vruchtbaar was.

En de kans kwam op die avond van de Kunstkring, toen Hendrik van Campen met haar mee opliep, thuis met kennelijke tegenzin nog een glaasje bessenjenever dronk, het enige alcoholische dat ze in huis had, en - de situatie snel inschattend - haar in rap tempo verleidde. Niet dat daar veel voor nodig was, want Bets had zelf expres een paar glaasjes bessenjenever genomen om wat lossier te worden.

Toen hij een condoom om wilde doen, had ze gezegd dat dat niet hoefde, omdat ze in de veilige periode was en hij was daar maar al te graag op ingegaan.

En negen maanden later was ik geboren.

Ze was in twee minuten uitverteld en ik werd er niet vrolijk van.

Ik liep naar de keuken en pakte een glas. In de verte zag ik haar zitten, onhandig puffend aan de sigaret, een wat stijfge magere dame met kortgeknipt grijs haar. Ik voelde geen enkele vertedering, alleen verwarring en boosheid.

‘Waarom vertel je me dat nu?’ zei ik. ‘Ik was dik tevreden met de vader die ik had.’

‘Frits was een goed mens,’ gaf ze toe met een achteloosheid die me razend maakte. Ach ja, die sul van een Frits, een goede man, maar ja, hij heeft zijn beperkingen, hè?

Dat was zo'n beetje de teneur van haar teksten als mijn vader ooit ter sprake kwam in de nagesprekken van haar comité-vergaderingen. Vier deftige dames en een schoolhoofd of predikant meestal, allen voorzien van een heldere upper-class dictie, zodat ik ze woordelijk kon verstaan als ik in een belendende kamer probeerde mijn huiswerk te maken.

‘Ik weet niet waarom ik het nu vertel,’ zei ze, ‘ik was niet van plan het je ooit te vertellen, al lag er wel een brief voor je klaar, voor na mijn dood. Maar toen je zei dat je naar Maradonna ging dacht ik dat je er misschien vanaf wist, dat je vader het je verteld had.’

‘Welnee, ik ga daar alleen naartoe omdat een vriend het me aanbevolen heeft. Frits heeft me nooit iets verteld en ik heb er ook nooit een vermoeden van gehad. Je hebt toch ook geen boeken van hem?’

‘Nee, dat zou Frits niet verdragen hebben. Eén boek heb ik.’

Ze stond op, liep naar de slaapkamer en kwam even later terug met een boek, Zwarte Paarden.

Het hing uit elkaar, de omslag was gescheurd, op het titelblad stond ` *Voor de mooiste vrouw van Nijkerk*' en daaronder in zwierige letters *Hendrik van Campen* en de datum, juli 1938, inderdaad negen maanden voor mijn geboorte.

`Hoe komt dat zo stuk?' vroeg ik.

`Dat heeft je vader gedaan, Frits. Ik kon er niet om liegen en dat had ik tevoren moeten bedenken. Er kwamen anonieme briefjes en er werd geroddeld en toen hij vroeg wat ervan waar was heb ik het hem eerlijk verteld. Stom, ik kon me achteraf wel voor het hoofd slaan. Het kind was ook voor hém bedoeld, maar dan had ik mijn mond moeten houden. Hij zei niets, hij pakte het boek uit de kast en gooide het tegen de muur en ging naar zijn werk. Een week lang heb ik hem niet gezien. En toen kwam hij terug voor een dag en ging weer een week op reis. Dat duurde zo een maand of twee en toen wist ik intussen dat ik zwanger was. Dat heb ik hem verteld toen hij weer eens een dag thuis was. O, dat kostte me wat, want ik was bang hoe hij zou reageren. Ik had zelfs een mesje in de hand, achter mijn rug, voor als hij ons zou aanvallen, want ik had jou in mijn buik en ik wilde je per sé hebben. Maar hij deed niets, hij zei niets, hij werd alleen erg bleek en draaide zich om en vertrok. Het duurde twee weken voordat hij terugkwam. We verhuizen naar Nunspeet, zei hij. Hij had alles al geregeld, een dag later zaten we in het nieuwe huis. En daar hebben we gepraat. Ik was van plan van je te scheiden, zei hij, maar nu er een kind komt ben ik bereid ervoor te zorgen. Tenslotte heb je het op deze manier gedaan omdat ik je geen kind kon geven.

Daarna hebben we gewoon verder geleefd. Maar het is nooit meer helemaal goed gekomen. Het is eigenlijk helemaal nooit meer goed gekomen.'

Nee, dat had ik gemerkt. Een warm gebaar tussen mijn ouders kon ik me niet herinneren, mijn vader kwam en ging als een kostganger en had zijn eigen kamer.

`Jullie zijn nooit meer intiem geweest?' besepte ik ineens. Ze aarzelde. We hadden nog nooit zo openhartig met elkaar gepraat.

`Nee. Dat was één van zijn voorwaarden. Hij dronk niet uit vuile kopjes, zei hij, ik zal het nooit vergeten. Nooit heb ik me zo vernederd gevoeld. En hij was zo'n lieve zachte man, eigenlijk, een doetje bijna. Hij keek hoog op tegen anderen, daar kon ik me soms wild aan

ergeren. Maar op dit punt was hij keihard.'

Ik schonk haar nog een glas sherry in en nam er nu zelf ook maar één, hoewel ik een gruwelijke hekel aan het hoofdpijnverwekkende bocht had.

'Weet je wat nu het rare is,' zei ze terwijl ik ineens een traan op haar wang zag, 'die gebeurtenis heeft hem een carrière bezorgd waar hij anders nooit toe in staat geweest zou zijn. Die maanden dat ik zwanger was en hij bijna nooit thuiskwam verkocht hij het dubbele van de andere vertegenwoordigers. De directie begreep er niets van, want men was juist nogal ontevreden over hem, hij liet zich wat te makkelijk afschepen. Ik hoorde het later van één van de directeuren. Ze praatten erover als over het jaar dat Frits kwaad werd. Die directeur, Joris Franssen, al lang dood, die was er erg trots op want hij dacht dat het door hem kwam, een peppraatje dat hij een keer tegen Frits gehouden had als eerste en laatste waarschuwing. Het was crisistijd en voor hem tien anderen, dat soort tekst. En ja hoor, Frits was binnen een paar weken de topverkoper, tot ieders verbazing. En hij schoot door en na de oorlog werd hij directeur van het bedrijf en verder weet je het.'

Ik wist het, na diverse fusies was mijn vader geëindigd als lid van de concern-directie, niet helemaal bovenaan, maar het scheelde niet veel. Zijn standplaats

was Arnhem, maar daarheen verhuisden we niet omdat dat een breuk in mijn schoolopleiding zou betekenen.

Een sterk argument had ik dat nooit gevonden en de stukken van de puzzel vielen nu in elkaar. Meestal kwam hij alleen in het weekend thuis, maar maakte er dan wel een punt van om met me op te trekken, schakend, dammend, fietsend, roeiend, zwemmend, zelfs een paar weken tennissend tot we ontdekten dat we dat allebei een rotsport vonden. In die weekends had Bets het altijd erg druk met haar comités, ik zag nu het schabloon helder voor me, en kookten de mannen hun eigen potje.

Hij was wat de Engelsen diminutive noemen, een onaanzienlijk persoon, klein, zachte stem, geen heerser.

Maar toen ik—middelbaar scholier geworden—in een vakantie werkte in de Arnhemse conservenfabriek kon ik merken dat hij tot diep in de laagste niveaus respect afdwong door zijn detailkennis van alles wat er in het bedrijf omging.

Ik logeerde in die vakantie in zijn kleine kraakheldere flat en zag hem elke avond stapels produktierapportjes en verkoopverslagen doornemen bij wijze van snack.

Elke dag bezocht hij een uur lang een afdeling en controleerde

elke plaats op veiligheid en efficiency. Niemand hield van hem, maar ze vertrouwden hem wel, de kleine van Pareren. Om elf uur 's avonds schonk hij zichzelf een paar stevige borrels in die hij als medicijn innam en dan werd hij plechtig tegen mij, maar ging naar bed voordat ik me eraan kon ergeren.

Op zijn drieënvijftigste stierf hij abrupt, hartaanval in de nacht. Ze vonden hem bij de telefoon, hij had de hoorn niet kunnen bereiken. Toen pas bleek dat hij een paar maanden eerder al in het ziekenhuis had gelegen na een hartaanval die hij voor iedereen had weten te camoufleren als een blindedarmoperatie. Hij was veel te vroeg weer aan het werk gegaan. Toen ik dat hoorde zag ik het als de dwaasheid van een workaholic, nu zou ik geneigd zijn het te beschouwen als een vorm van zelfmoord. 'Jullie hebt er wel een rommeltje van gemaakt,' zei ik tegen mijn moeder, 'Jezus nog aan toe.'

Hoofdstuk 6

‘Ik heb altijd een zoon willen hebben,’ sprak de oude bard terwijl hij mijn glas wijn bijschonk, ‘maar ik voel me er nu toch wat te oud voor. Afgezien daarvan ontken ik natuurlijk alles en behoud ik mij alle rechten voor.’

‘Dat was ook niet de bedoeling,’ zei ik, ‘stel je voor, dan moest ik je onderhouden en naar al je verhalen luisteren.’ Hij werd wat kleiner in zijn stoel en zweeg, kauwend op een stompje sigaar.

‘Hoe voelt dat nou, zo oud te zijn?’ vroeg ik in een opwelling.

‘Afschuwelijk,’ zei hij prompt, ‘daar zit ik nou met mijn lijf. Alles kost moeite, plonk plonk met die dikke benen en die buik, ik kan niets meer. En het vreemde is dat je voor je gevoel steeds jonger wordt. In je dagdromen vallen al die jaren en dat rotte lichaam weg, je valt terug op je basisleeftijd. Dat is voor mij veertien. Jonger bestond ik eigenlijk nog niet en ouder ben ik eigenlijk nooit geworden. Er is één zomer waar ik steeds op terugval. Mijn moeder was op haar mooist, mijn vader op zijn sterkst, een beer van een man, we waren niet rijk en niet arm, precies goed. De zon scheen maandenlang, lijkt het achteraf wel, de bloemen bloeiden als waanzinnig en ik had mijn eerste vriendinnetje, Dieneke, met dikke blonde vlechten en blauwe ogen. Later kreeg ze t.b. en was binnen een jaar dood, dat kon toen nog. Iedereen van mijn leeftijd heeft herinneringen aan t.b., het zachte wegmaaïen van levens. Ken je dat gedicht van Werumeus Buning? Zo teedre schade als de bloemen vrezin, van zachte regen in de maand van Mei, zo koel en teder heeft uw sterven mij schade gedaan, die nimmer zal genezen.’

Hij zweeg abrupt en snoof.

‘Een dikke oude man van veertien,’ zei hij, ‘de jaren daarna zijn ook geheel voor niets geweest.’

Ik was niet echt onder de indruk, van de twee flessen wijn die hij geopend had was meer dan de helft in zijn maag beland en de effecten van alcohol kende ik wel.

‘Kom, kom,’ zei ik, ‘je hebt in elk geval een smak boeken achter je. Je laat je sporen wel na. Al is het alleen maar in de bibliotheek.’

‘Was het maar waar. Wie leest ze nog, Kloos, Van Schendel, Bordewijk? Alles veroudert, ook de grote literatuur. Als ooit besloten zou worden dat er nu wel genoeg geschreven is en dat er niets meer bij mag, dan

maak je nog een kans, maar zolang er nieuwe schrijvers bijkomen zullen er oude schrijvers verdwijnen, niets aan te doen.'

Hij had natuurlijk gelijk en ik zweeg dus maar, terwijl hij geroutineerd de derde fles ontkurkte, zonder merkbaar last te hebben van het ontbreken van zijn bril. Alles wees erop dat het een lange avond zou worden, vol zelfbeklag over het vergaan van de roem en de onverschillige houding van critici ten opzichte van zijn werk.

Ik voelde dat ik in een depressie ging zakken. Voor het grote geluksgevoel was ik niet geschapen, maar meestal kon ik toch wel een grijs soort tevredenheid handhaven, neigend naar lichte onvoldaanheid. Tegen oude mannen die treurig terugblikten op hun leven was ik echter nooit opgewassen en terwijl hij nog bezig was over zijn oude successen, gleed ik al in een diep dal. Ik begon in snel tempo wijn naar binnen te werken en toen hij toe was aan de latere jaren had ik de bijbehorende staat van melancholie bereikt.

Ik knikte en schudde het hoofd en zei ja en nee op de goede momenten en dacht intussen aan mijn eigen snel verstrijkende leven en het boek dat ik hier zou gaan schrijven en waarvan ik in al die weken nog maar één regel op papier had kunnen krijgen.

'Weet je wat het gekke is?' hoorde ik hem nog zeggen.

'Het gekke is dat ik niet eens precies meer weet wat mijn eigen herinneringen zijn. Ik heb nu de leeftijd om terug te zinken in herinneringen, dat is het zachte afscheid, de voorbode van de dood. Maar ik heb alles wat ik ooit beleefde verwerkt in die boeken. Getransformeerd, omgegooid, bijverzonden.'

'En nog rotboeken ook,' dacht ik meelevend met mijn dronken hoofd.

'Als ik nu terugdenk aan vroeger, weet ik niet meer wat mijn echte herinneringen zijn en wat ik erbij verzonden heb. Ik herinner me mijn boeken, verdomme.

Alles loopt door elkaar. Ik ben mijn identiteit kwijt.'

'Ajakkes,' zei ik welgemeend. Ik bedoelde het goed, maar het was een raar woord.

Hij keek me even verbijsterd aan en begon rochelend te lachen.

'Je hebt gelijk,' zei hij toen hij weer bijkwam. 'Ajakkes, dat is het woord. Kom, ik ga slapen.'

Hij hees zich overeind en uit het niets verscheen Ditte die hem weg hielp. In de verte hoorde ik hem nog oreren en lachen en 'ajakkes' roepen. Hij was minstens zo aangeschoten als ik.

Ik dronk mijn glas leeg en merkte toen pas dat de bandrecorder een zacht piepend geluid gaf, omdat de band was afgelopen, vermoedelijk al uren geleden. Ik zette het apparaat af en nam het mee. Het stikdonkere bos ging onopgemerkt aan mij voorbij, ik was te zeer verdiept in het voortbewegen van mijn voeten. In het dorp waren de meeste huizen al onverlicht, maar in de taveerne was het nog druk. Ik ging in het donker zitten op het bankje bij de murmelende fontein, negeerde het verre gezang van de toeristen en keek naar de sterren. De almachtige wijsheid zou, als ze al bestond, ongeveer in die contreien te vinden zijn, maar dat was een eind weg.

Mijn hoofd was niet het ordenend apparaat dat ik me graag zou wensen. Er renden allerlei kleine gedachten en plannetjes in rond, de laatste tijd ook veel beelden en herinneringen. En kleine obsessies, zoals het gevoel te zullen stikken. Soms spanden mijn tong en strottenhoofd samen om de luchtpijp af te sluiten, zodat ik alleen maar gierend kon ademen. Soms vulde mijn maag zich met lucht en werd een ballon in mijn lijf, waar het hart tegenaan bonste en de longen moeite hadden om ruimte te vinden voor het inhaleren van zuurstof. En soms gebeurde dat alles tegelijk, zoals nu. Ik zat op het bankje, probeerde niet te denken en met voorzichtige teugjes verder te leven en de paniek weg te bannen.

Na een tijd ging het wat beter, de afstand naar mijn bed leek haalbaar. Ik liep naar het schijnsel van de taveerne, passeerde de loeiende kern van Duitse toeristen, zwaaide naar Angela en liep buitenom door naar mijn kamer.

Hoe behandel je een dronkemansdepressie? Heel voorzichtig.

Ik ging op het bed liggen en probeerde niet te ademen.

Dat was het beste, het ergste wat je kon gebeuren was de verstikking, maar die bleef altijd uit.

Angela kwam binnen hollen en toen merkte ik pas goed hoe dronken ik was, want ik zag haar heel duidelijk dubbel als ik me niet scherp concentreerde.

'O, domme man,' zei ze en ging naast me op het bed zitten. Ze was duidelijk opgelucht dat ik alleen maar te veel wijn op had. Ze rook naar uien en zweet. Terwijl ik één oog dichtkneep koos ik uit haar twee neuzen de echte om mijn wijsvinger tegenaan te tikken en terwijl ik dat deed ontsnapte aan mijn lichaam een enorme boer.

'Sorry,' riep ik geschrokken terwijl ze lachte en haar hand door mijn haar haalde. Ik probeerde haar naar me

toe te trekken, maar dat lukte niet.

'De klanten wachten,' fluisterde ze, 'ik kan Josée niet in de steek laten.' Ze legde een natte doek op mijn voorhoofd, gaf me een kus en snelde weg.

Terwijl ik omhoog en omlaag deinde op golven van misselijkheid concentreerde ik me op de witte muur en bedacht een vervolg op het verhaal van de oude bard. Een uur later stond ik op, gooide een glas water over mijn hoofd en ging achter de schrijfmachine zitten. Ik was nog bezig toen de laatste gasten vertrokken waren en Angela de kamer binnenkwam nadat ze met Josée alles had opgeruimd en afgewassen.

Ze keek even naar me, haalde haar schouders op, en vertrok naar haar eigen kamer.

Hij belde aan en er werd direct opengedaan. 'Wie daar ?' Er stond een blonde vrouw bovenaan de trap.

'Ik ben een schoolvriend van Carl,' zei hij en liep naar boven.

'Carl is er niet.'

Hij aarzelde, opzichtig besluiteloos. 'Jammer, ik kom helemaal uit Maastricht en omdat ik hier toch voor zaken was, dacht ik, ik ga even langs.'

'Wat jammer nou, maar hij is op zijn werk. Op school.'

Hij klikte met zijn tong en schudde teleurgesteld zijn hoofd.

'Ik dacht, misschien is hij tussen de middag thuis.'

'Nee.'

'O.'

Enkele seconden wist niemand hoe het nu verder moest.

De ruimte tussen hen bewoog niet, buiten toeterde een auto.

Tenslotte nam ze een besluit.

'Wilt u misschien even binnenkomen ?'

Hij knikte en liep achter haar aan naar binnen.

Zijn schoenen kraakten.

Er schoof een garderobe voorbij, een deur, een kast met boeken.

'Ik was net bezig koffie te zetten,' hoorde hij haar zeggen, 'wilt u koffie ? Gaat u zitten.'

Ze was weg. Hij ging zitten waar hij stond, de zwarte aktentas tegen de borst geklemd. Recht tegenover hem hing een portret van haar aan de muur, het keek glazig voor zich uit, een dood schilderij. Omdat hij er te strak naar keek begon het kleine bewegingen te maken, zenuwtrekjes, maar het kwam niet tot leven. Hij haalde met kleine teugjes adem, maar kon niet voorkomen dat het gebeurde, een nauwelijks voelbare tik hoog bovenin zijn neus, en het bloed begon te stromen.

Hij liet zijn tas op de grond vallen, kneep met de ene hand zijn neus bovenin dicht en graaide met zijn andere hand naar een zakdoek.

'Mijn hemel,' hoorde hij haar zeggen. Gerinkel van kopjes. Een verschrikt hoofd.

'Wat is er met u?'

'Deus bloedt,' zei hij, 'bag niet braten.'

Nu het eenmaal toch gebeurd was viel de spanning van hem af. Hij kon nu het doel van zijn komst wel vergeten.

'Zal ik de dokter bellen?' vroeg ze, maar haar ergste ongerustheid was verdwenen.

Hij schudde het hoofd. 'Zo over.' Ze knikte.

'Gaat u rustig even op de bank zitten,' zei ze, 'u zit op een tafeltje.'

Hij verplaatste zich, ze ging tegenover hem zitten, zwijgend, en keek naar buiten.

Het hoofd was een stuk ouder dan dat op het schilderij.

Kleine kraaiërimpeltjes bij de ogen en de mond, het blonde haar moe en dof.

Ze had een blauwe gebreide jurk aan, waarin haar kleine borsten een vage bolling maakten.

Na een paar minuten begon ze op haar horloge te kijken en nerveus te bewegen.

'Ik moet weg, sorry. De kinderen van school halen.

Blijft u rustig hier, ik ben zo terug.'

Hij knikte met de zakdoek aan de neus.

Ze keek nog even schichtig om zich heen voordat ze weg ging, hij zag haar even in een kast rommelen en wat giropapieren in haar tas steken.

En toen ze de buitendeur achter zich dichtdeed hoorde hij dat er een sleutel in het slot gedraaid werd.

Na een tijdje liet hij de zakdoek los. Er vloeiende geen bloed meer, hij vond de keuken, waste zijn handen en zijn gezicht en bekeek de flat.

Het hele huis was kraakhelder en opgeruimd. In de oudersslaapkamer twee bedden met dezelfde spreij, de kinderkamer vol speelgoed maar keurig op planken gerangschikt, een keuken met koperen pannen, in de woonkamer een kleine boekenkast met vooral veel omnibussen en boeken over vissen.

Het duurde een half uur voordat er geluiden op de trap klonken. De sleutel werd voorzichtig in het slot omgedraaid en heel stil kwam iemand binnen die de woonkamer inging en daarna alle kamers door liep.

'Niemand te zien,' hoorde hij roepen, het was Carl.

'Kom maar binnen, jongens.'

Voetstappen, het geluid van de kinderen en de vrouw.

*`Niemand te zien,' herhaalde Carl.
'Hoe kan hij nou verdwenen zijn ?'
'Wie is verdwenen, mamma ?'
'Een meneer die voor pappie op bezoek was, Kaspar.'
'Hoe zag hij eruit, Greet ?'
'Nou, wat ik zei, heel netjes, glad zwart haar, zwart
snorretje en een bril, een beetje eng. Ja, een schoolvriend
van jou, zei hij.'
'Glad zwart haar en een beetje eng. Zegt me niks. Jezus,
ben ik dáárvoor gekomen, het kost me m'n eerste les,
verdomme.'
'Maar hij kan toch niet weg zijn ? De deur zat op slot.'
'Misschien langs het balkon ?'
De geluiden gingen weg en hij opende voorzichtig de
bergkast.
Hij was net bezig de voordeur open te draaien toen er
een zacht geluid achter hem klonk. Er stond een klein
blond meisje, duim in de mond, teddybeer onder haar
arm.
Ze keek hem neutraal aan. Hij stak zijn hand op, deed
de deur open, en holde de trap af.
Thuis haalde hij voor de spiegel zijn snor eraf en de
pruik met zwart haar en de glazen bril. Geruime tijd
krabde hij de jeuk van zijn hoofd.
De tas met het dodelijke vleesmes stond netjes bij de garderobe.
Hij ging zwetend achter de schrijfmachine zitten en
tikte het eerste dat hem inviel: `Mag ik even een zijsprong
maken,' zei de discussieleider.
Maar er kwam geen nieuwe zin, hij was geen vlot
schrijver.*

Hoofdstuk 7

De volgende dag was ik laat op de burcht. Ik was na een korte rust met Angela meegegaan naar de markt, uit licht schuldgevoel over mijn veelvuldige afwezigheid. De kinderen waren 's ochtends vroeg vertrokken naar school, keurig gekleed in de iets te lange korte broek en rok van de zuidelijke landen, het natte haar in keurige scheiding, schooltasjes op de rug, hand in hand, heel braaf en timide, tot de buitendeur toe opgepoetst en afgestoft, en waarom werd ik daar nou zo droef van?

Ik compenseerde door met Angela mee te gaan naar de markt, dat deden luie mediterrane mannen niet. Ze had een karretje met fietswielen waar alles op geladen werd, een zak aardappelen, een mand eieren, olie, tomaten, paprika's, uien, komkommers, dunne boontjes. En tot slot vier levende kippen, de poten bijeengebonden. Menig kwinkslag moest ik ondergaan van de andere vrouwen en kooplui terwijl ik - geduldig lastdier - met de kar stond te wachten tot Angela uitgepingeld was. Ik grinnikte terug, ik voelde me licht in het hoofd, maar tevreden. Eindelijk had ik iets geschreven, het zou bij het lezen wel tegenvallen, maar toch, het was meer dan niets.

We gingen naar de haven, waar Angela een mand vis bijeensprokkelde, sommige bewogen nog lichtjes de staart en ze gaven de oorverdovende stank af van hun natte onderwereld. Vervolgens naar Cania waar we een tas vol vlees ophaalden. Voordat ik het vragen kon stak hij zijn vinger op, liep met kwieke tred naar achteren en kwam terug met een klein pakje. 'Eindelijk de bril!' zei hij en ter plekke vierden we een klein feestje van breed geglimlach en felicitaties over en weer.

Op weg naar huis keek ik naar de vier kippen. Angela zou ze zonder één ogenblik te aarzelen de keel doorsnijden, plukken en daarna geduldig roosteren. Ze hadden geen idee wat hen te wachten stond, ze maakten geen geluid en keken star vanuit hun kleine hersenloze hoofden naar buiten, af en toe sloot een vlies het oog even af. Een paar meter voor het huis gaf ik haar de kar over en ik haalde nog net de badkamer. Gelukkig had ik alleen wat koffie en toast in de maag.

Ik gooide wat water over mijn hoofd en dronk wat om de zure smaak kwijt te raken. Daarna was ik voldoende opgeknapt en ging naar de keuken, de blik veiligheidshalve op het plafond gericht.

'Je hebt gelijk, die worsten kunnen er wel af,' zei Angela,

`ik zal het straks doen.'

Ze drukte me een rieten tas in de hand. `Wil je dit meenemen als je naar boven gaat?'

Ik keek en zag dat ik één van de kippen meekreeg.

`Wat moet ik daar in vredesnaam mee?'

`Je kunt niet altijd met lege handen komen, je bent zo,' ze zocht naar een woord, `zo toerist in die dingen. Buitenlands bedoel ik. Hier, neem nog maar een fles wijn mee. Vooruit nou.'

Ze gaf me een kus, duwde mijn natte haar op z'n plaats, stak een los stuk overhemd in mijn broek en gaf me een zachte duw naar buiten.

Mannen, net kinderen, hoorde ik haar bijna denken.

Schouderophalend ging ik op weg naar de burcht, de kip gaf af en toe een zacht klagend geluid. Visioenen van de kudde koeien, varkens, schapen, kippen, kalkoenen en de scholen sardines, haringen, scholletjes en lekkerbekken die ik in mijn leven naar binnen had gewerkt.

Zoals wormen zich door de aarde heen eten, zo eet de mens zich door alles wat op de aarde leeft.

Halverwege het bos ging ik op een steen zitten en keek in de mand. Het keek met één oog terug en fladderde even.

`Zal ik je maar losmaken?' vroeg ik. `Dan kun je een wilde boskip worden, een solitaire roofkip die wilde wormen verslindt.'

Ik begon te pulken aan het touw dat de poten bijeenhield en ze gaf een kreungeluid. Na tien minuten peuteren was ik oververhit en de wanhoop nabij, deze knopen waren niet bedoeld om ooit weer losgemaakt te worden en ik had geen mes bij me.

Met enige tegenzin ging ik op de knieën en probeerde het touw door te bijten, maar ik kreeg mijn tanden niet op de goede plek omdat haar stakerige benen te veel in de weg zaten.

Geërgerd ging ik maar weer verder naar boven, onderweg speurend naar iets scherp om het vezeltouw mee door te zagen. Maar ik kwam aan voordat ik iets gevonden had.

In de koele hal hing een zwaard, ik kon nu geen uitstel meer velen. Ik haalde het van de wand, legde de kip op de tegels en was bezig uiterst omzichtig het zwaard tussen haar poten te steken toen ik een hoog protestgeluid hoorde. Ditte stond achter me en keek me met afgrijzen en paniek aan.

`Niets aan de hand,' zei ik, `ik snijd haar alleen maar los.' Ik legde het zwaard neer en probeerde het in gebarentaal

duidelijk te maken. Snijden, loslaten, weghollen.

Ze begreep het tot mijn verwondering, want een goede mime had ik niet.

Ze deed de kip weer in de tas, pakte mijn hand en trok me mee naar de tuin. Daar had ze al een paar kippen lopen, dom dat ik er niet eerder aan gedacht had. Voor alle zekerheid maakte ik een gebaar van hals afsnijden en schudde nee. Ze knikte en wees op een ei dat open en bloot op het pad lag.

`OK,' zei ik.

Ze snelde weg en kwam even later terug met een keukenmes.

Ik keek toe hoe ze het beest lossneed en voorzichtig op haar poten zette. Het wankelde even, maar

was binnen een paar minuten toch al weer druk bezig de aarde te pikken.

Opgelucht keken we elkaar aan. In mijn enthousiasme trok ik haar naar me toe en gaf haar een zoen op beide wangen. Ze rook fris en blond en voelde stevig aan.

Ik gaf haar de fles wijn uit de mand, ze bedankte blozend

en holde met wapperende rokken weg. Ik keek haar na. Een paar weken geleden kwam ik op de burcht en

ging op zoek omdat ik niemand zag of hoorde. De keukendeur

stond half open en vanuit de gang keek ik voorzichtig naar binnen. De oude bard zat breed op een keukenstoel,

Ditte ervoor geknield, terwijl ze zijn gezwollen orgaan half in haar mond hield en zuigende bewegingen

maakte. Ze zagen me niet en ik trok me ongemerkt terug, liep zo snel mogelijk de burcht uit en het bos in.

Bij het meertje kreeg ik braakneigingen en benauwdheid, maar ik redeneerde mijn afkeer snel weg. Had

ik iets met Ditte? In het geheel niet. Vond ik dat een oude man seksloos door het leven moest gaan? Evenmin.

Waarom dan die walging? Precies, onzin dus. Maar het duurde toch dagen voordat ik eraan kon denken zonder enig gevoel.

Boven zat Hendrik van Campen op zijn stekje in de zon, een schaal druiven binnen handbereik.

`Wat deed jij in het bos?' verwelkomde hij me. `Ik zag je op een steen zitten en voortdurend je hoofd in een

mand steken.' Ik legde het hem uit en hij schudde ontstemd het hoofd. `Eet jij nooit kip?' vroeg hij.

`Natuurlijk wel, maar geen levende kip. Alleen gebraden en in stukjes gesneden.'

`Dat is wel erg onprincipieel.'

`Waar staat geschreven dat mensen principieel moeten zijn? Ditte had geen bezwaar.'

`Ja, Ditte heeft iets met kippen. Garnalen, varkens,

koeien, alles kan ik krijgen, maar van kippen krijg ik alleen het ei.'

Ik aarzelde even. 'Hoe ben je eigenlijk aan haar gekomen?'

De vraag was fout, wat is haar rol, wat betekent ze voor je, wilde ik eigenlijk weten.

Hij gebaarde afwerend. 'Dat is een lang verhaal, waar ik je niet mee zal vervelen. Weet je, als je eens een keer tijd hebt moet je haar uit wandelen nemen in de omgeving, dat zal haar goed doen. Ze hokt hier maar met een oude man en ze durft me nauwelijks in de steek te laten, eh, alleen te laten. Ze is bang dat ik een aanval zal krijgen van dit of dat. Onzin natuurlijk, waarom zou dat net op zo'n moment komen?'

'Ik ben niet goed in gebarentaal,' zei ik.

'O, maak je geen zorgen. Ditte begrijpt alles. Maar iets anders, heb je die verdomde bril bij je? Nee zeker.'

'Ja zeker.' Ik haalde met triomf de bril te voorschijn die helemaal uit Amsterdam zijn weg gevonden had naar dit eiland.

De opticien had gekozen voor een degelijk en zwaar montuur, en toen hij de halve bril opzette leek hij op een kruising van Churchill en Ben Goerion. Hij keek naar het horloge aan zijn dikke arm en las de tijd af.

'Ongelooflijk, wat is het toch een opluchting als je weer kunt lezen. Ik hou hem maar op, dan kun je er niet nog een keer op gaan zitten. Ik ga meteen aan het werk. Waarom zou je niet een eind met Ditte gaan wandelen?'

'Eh, ik heb een stukje gebreid aan dat verhaal van die oen met die schrijfmachine. Wil je het horen?'

Waarom heb je dat gedaan?' vroeg hij geïnteresseerd.

'Nou, je nodigde me min of meer uit om het te proberen.

En ik kreeg ineens de geest, het is voor mij kennelijk makkelijker om iets voor iemand anders te schrijven dan voor mezelf. Dan hoeft het niet goed te zijn, je kunt het zo weggooien als je wilt.'

'Hm. Dat zal ook wel gebeuren. Zal ik het maar gewoon zelf lezen, als je het toch bij je hebt?'

Ik gaf hem de getypte velletjes, die hij mopperend ontvouwde.

'Wat heb ik toch een hekel aan mensen die zo nodig moeten schrijven. Het zal wel niks wezen en dan moet je ze nog zo vriendelijk mogelijk afpoeieren. Nou ja, het is voor een goed doel.'

Terwijl hij las leunde ik over de dikke muur van het terras. Beneden was Ditte bezig onkruid uit de tuin te trekken, de zon scheen op haar blonde haar.

Ze merkte dat iemand naar haar keek en ik zwaaide.

Ze stak even haar hand op en ging meteen verder. Achter

me snoof de oude bard.

Hij had de blaadjes weer opgevouwen en stak ze bij zich.

Zwijgend keken we naar het dorp in de verte.

`Nou?' vroeg ik tenslotte.

`Wel spannend,' zei hij, `maar waar sláát het in vredesnaam op?'

`Gewoon,' begon ik, maar kwam niet verder.

`Waarom had die gek een mes bij zich in een aktentas?'

`Weet ik veel. Misschien wilde hij die vrouw van kant maken zodat zijn oude schoolvriend weer vrij zou zijn.'

`O, lossen ze in Holland die problemen tegenwoordig zo op?'

`Welnee.' Ik voelde dat hij gelijk had en werd er korzelig van. `Het is toch een verhaal. Ik heb geprobeerd er wat tempo aan te geven, na dat saaie begin van jou.'

`Never a dull moment,' zei hij en bood me een tak van de druiventros aan die naast hem stond, `maar wat let je om aan je eigen verhaal verder te werken? Je was toch van huis weggevlucht om iets beters te schrijven dan dat verschrikkelijke boekje van tien jaar geleden?'

`Ja, maar ik ben niet verder gekomen dan die ene zin.'

`Mag ik even een zijsprong maken, zei de discussieleider?'

`Precies.'

Hij keek me aan en vermoedelijk keek ik wat zorgelijk en gefrustreerd terug, want hij barstte in lachen uit en verslikte zich in een druivepit. Een paar seconden later was ik bezig hem hard op de rug te slaan. Zij bril vloog van zijn neus en toen ik hein opraapte zat er een barst in.

`Christus de Heer, wat heb jij toch met brillen?' kreunde hij, maar goddank bleek de barst op een plaats te zitten waar hij er geen last van had.

Ik liet hem alleen en begon uit pure koppigheid thuis meteen aan een vervolg op zijn verhaal.

^

Hoofdstuk 8

De tweede zin wilde er maar niet komen. 'Mag ik even een zijsprong maken,' zei de discussieleider. Maar hoe ging zo iets verder ? De derde avond nam hij een besluit, de eerste de beste zin dan maar.

' Van kant maken kon ik er nog wel drie.'

Het liep niet goed, dat zinnetje, zoveel wist hij er ook wel van. Maar meer nog zat hem de inhoud dwars.

Hij stond op en liep naar het keukentje. Op het aanrecht lag een groot ouderwets scheermes dat hij gebruikte voor het snijden van vlees. Het sneed door vlees heen als door water. Vaak hield hij het even tegen de pols en dacht eraan hoe kwetsbaar mensen eigenlijk zijn.

Zoef, en je loopt reddeloos leeg. Eén haal door de hals.

Met één haal je geslachtsdelen weg. Licht duizelig en misselijk knipte hij het dicht en deed het in de la.

In de zak van zijn colbertjasje zat een stiletto. Hij haalde het eruit, liet het lemmet naar voren springen, en schoor een paar haren van zijn arm. Scherp als een kappersmes.

Hij knipte het weer dicht, deed het terug in de zak van zijn jasje en ging weer achter de schrijfmachine zitten. Hij tikte:

'Drie kan ik er nog wel van kant maken.'

Waarom maar drie ? En wie was er dan eerder van kant gemaakt ?

Hij begon te zweten bij de gedachte aan het Carnaval van twee jaar terug.

Hoe had hij zich zo gek kunnen laten maken ?

'Hij is een beetje raar in het hoofd,' zei hij hardop en vroeg zich af of het zin had om dat op te tikken.

In plaats daarvan stond hij weer op en ging naar de wasbak om in de spiegel te kijken. Het wemelde van de kale mannen en kaalheid op zich was heel duidelijk geen reden voor eenzaamheid.

Hij had zelfs het ronde vriendelijke hoofd waarbij kaalheid van nature paste.

Oude vrouwtjes wendden zich dan ook altijd tot hem als ze, wachtend bij een tram- of bushalte, iets op te merken hadden: Hij is weer laat hé ?'

Hij knikte dan en dat was weer het contact van de dag.

Het probleem zou dus wel zijn dat hij nooit iets op te merken had. Wie had er zin in een rustige, weinig pratende voorraadplanner ?

Op zijn deelterrein was hij koning, vanuit statistieken en prijscurven en productiecapaciteiten bepaalde hij de hoeveelheden

onderdelen en grondstoffen die besteld moesten worden. Hij had daarvoor formules bedacht die maar ten dele te beredeneren waren en die hij vaak ook in de steek liet als zijn gevoel hem anders ingaf. Hoe hij tot die besluiten kwam wist hij zelf ook niet, hij hield het gemakshalve maar op ervaring en zo dachten zijn chefs er ook over. Duprie, een fenomeen in voorraadbeheer, hij speelt het soms heel scherp maar hij heeft altijd gelijk. De bewondering monterde hem op, maar dat hij niet wist hoe hij tot besluiten kwam, kon hem soms erg deprimeren. Het onberedeneerbare noemt men een gave, daarmee is het raadsel voor de buitenwereld opgelost, maar niet voor degene die het heeft.

Hij begon te denken dat de ingevingen uit de ruimte kwamen, inblazingen van gestorvenen die hem goedgezind waren. Maar waarom zouden ze ? Hij verdiepte zich in parapsychologie en las over telepathie, telekinese, proscopie, kruis correspondentie, automatisch schrijven, plasma. Vanuit de bovenhoeken van zijn kamer keken gestorvenen op hem neer. De tijd was voor hen een bereisbare dimensie en hun kennis van toekomst en verleden vulde de kamer. Logisch dat hij er af en toe wat van oppikte. Maar voorraadprognoses leek toch een erg futiel gegeven voor afgestorvenen om zich in te verdiepen.

Hij kwam er niet uit, maar hield de geesten toch maar bij zich, een leraar boekhouden in de linker bovenhoek van zijn kamer en een ongedetermineerde oudere vrouw rechtsboven. Benevolent, niet agressief, eigenlijk heel aangenaam gezelschap. Hij kon niet met ze praten, maar ze waren belangstellend aanwezig, zij het onbeweeglijk als portretten. Dat hij zich na een tijdje begon af te vragen of hij gek werd, kwam eigenlijk omdat hij ze ook kon laten verdwijnen, bij voorbeeld als hij zich ontkleedde om naar bed te gaan, of die enkele keer dat hij zijn libido aftapte. Als hij alleen wilde zijn, zonder pottekijkers, was hij alleen. De toezichthouders bestonden dus alleen in zijn fantasie en dat wees op overspanningsverschijnselen, zo niet erger.

Na lang nadenken besloot hij dat het celibatair bestaan z'n tol eiste en dat hij er goed aan zou doen een vrouw te vinden.

Tochten naar de rosse buurt haalden niets uit, hij liep in zijn middagpauze over de grachten maar kon de moed zelfs niet opbrengen stil te staan bij een raam.

Hij wist ook zeker dat hij zijn geslacht niet overeind zou krijgen in het zenuwslopende kwartiertje dat je zou kunnen kopen, en als je het nooit gedaan had, zou een kwartier wel niet genoeg zijn. Je moest dan maar net een goede

treffen om niet uitgelachen te worden.

Om toch wat te doen ging hij tenslotte een peepshow binnen, las de gebruiksaanwijzing, opende een hokje en deed een gulden in de automaat. Langzaam zakte een luikje naar beneden en hij keek door glas in een helder verlichte ruimte waar twee vrouwen geheel ontkleed rondliepen en op onhoorbare muziek wat dansten Ze zagen er eigenlijk precies uit zoals ontklede vrouwen er volgens foto's en films uitzien, en na enige tijd betrapte hij zich op het gevoel dat hij er genoeg van had. Hij keek de ruimte rond en zag aan de overkant allemaal gesloten luikjes. Slechte handel, zei hij bij zichzelf, als het aan deze kant ook zo is, dan valt er geen droog brood aan te verdienen. Ga maar na, een gulden per drie minuten per hokje, gemiddelde bezetting pakweg vijf hokjes, dat is een gemiddelde omzet van honderd gulden. BTW eraf, vijftig procent eraf voor het huis, dan hield je zo'n twintig gulden per uur over voor elke dame. En dat in een vak dat je geen acht uur per dag zou kunnen doen, afgezien van het feit dat de exploitant geregeld een ander lichaam zou willen hebben, dus een vaste baan was het niet. Bij ongesteldheid kon je het ook wel vergeten.

Hij was net aan het uitrekenen wat ze er netto aan over zouden houden, toen hij zich realiseerde dat hij kennelijk de enige klant was en dat zijn gezicht in een venstertje voor de dames zichtbaar was. Ze praatten over hem, ze gingen vlak voor zijn raampje staan wiegen, en de grootste van de twee maakte wijzende gebaren naar een dieper deel van het lokaal.

Hij schrok hevig, liet minstens een minuut kijktijd achter toen hij zich haastig door de klapdeurtjes naar buiten wrong.

Later dacht hij maar zo min mogelijk aan deze gebeurtenis, maar toen het carnaval zich aankondigde op radio en tv kreeg hij ineens een ingeving. Heel het zuiden was dan één grote stromatras, waarop men zuipend en dansend tekeerging, achter maskers.

Daar moest toch zeker plaats zijn voor een timide beginner?

Hij dacht ditmaal niet te lang na, boekte voor een NSCarnavalstrip naar Rozendaal en ging als banaan.

Nee, onzin, hij reisde 2e-klas als kantoorman, vond zonder veel moeite het kleine hotel waar een zuchtende eigenaar zich voorbereidde op een paar slopende maar lucratieve dagen en nachten en kocht net voor de winkels sloten nog een boerenkiel en een feestmasker bestaande uit een kale schedel, een neus en twee dikke wenkbrauwen.

Daarmee begaf hij zich 's avonds aarzelend in het feestgewoel

waarop hij eerst weinig greep kon krijgen. Veel herrie, veel bier, veel zang en dans. Hij liep er wat verloren tussen, dronk hier en daar een klein pilsje, weinig gewend aan drank, en keerde om twee uur 's nachts wat doof en licht aangeschoten terug in het hotel. Zijn lichaam was meteen goed in de war, hij braakte in de wasbak en stortte van achteren een stinkende stroom bruine modder in de wc. Eenmaal in bed haalde hij een uur lang diep adem terwijl het plafond draaide.

Tussen de misselijkheidsgolven door kon hij af en toe een seconde nadenken en op één van die momenten kreeg hij een inval van pure eenvoud en waarheid: ik moet méédoen. De volgende middag was hij voldoende opgeknapt om het in praktijk te brengen.

Hij at een stevige hap, stak zich in tenue en begon zijn kroegentocht langs het marktplein.

In een druk café luisterde hij scherp naar het lied van de dag, oefende wat in het meedeinen met armen en lichaam en gooide zich op een goed moment in de menigte terwijl hij zong: ik heb de hé hé hé hé héma gekust, ik ben verdamd verdamd verdamde verlust. Het kon niet kloppen, deze onwijze tekst, maar als het zo klonk dan moest het zo gezongen worden. Er kwam een hossende rij voorbij en hij legde zijn handen op de schouders van de laatste en voelde andere handen op zijn schouders en daarna ging het vanzelf.

Johannes, Johannes, neem mij toch mee naar Cannes.

Weet je wat ik nooit zou willen zijn, een bloemetjesgordijn, een bloemetjesgordijn.

Een grote euforie overviel hem: ik kán het. Soms maakte hij een eigen klein rondedansje, de armen wijd: één twee drie vier, ik ben op een heel groot dier, vijf zes zeven acht, ik ga er nu weer af.

Het bier dat hij dronk zweette hij weer even snel uit, en het liet alleen een groot gevoel van welbehagen achter. En zowaar, diep in de nacht zat hij lachend met een dikke meid in een klein plantsoen op een bankje en hij zoende haar op de natte mond en greep haar onder het jak en ze lagen al half ontbloot achter een kale struik toen ze naar zijn piemel tastte om in haar lijf te steken, verstarde, keek, en met groot gelach riep: wilde het dáár mee doen, , met dat stumpchjen, ach here jee!

De wereld viel met een dreun in elkaar, hij strompelde overeind en rende weg, terug naar het pension.

Midden in de nacht werd hij badend in het zweet wakker, vol van de droom dat hij de stiletto, voor alle zekerheid meegenomen, in haar lijf gestoken had, vijf zes keer,

als in een pop, en daarna weggehold was.

Met grote angst dacht hij aan politie en gevangenis en geen moment aan haar, tot het besef doordrong dat het een wraakdroom was en dat het in werkelijkheid anders gegaan was. Hij huilde die nacht, alcohol bleek een wondermiddel voor zelfbeklag en hij nam zich voor de rest van zijn leven alleen te blijven.

De volgende dag ging hij vroeg weg, nog wat licht in het hoofd en somber, maar niet echt wanhopig. Eén ding hinderde hem, de stiletto zat niet meer in de zak van zijn jasje, hij had het kennelijk verloren, net zoals trouwens een zakdoek en een rol pepermunt.

's Avonds stond tot zijn schrik in de krant dat die nacht de tweeëndertigjarige bakkersvrouw Johanna Veendam was doodgestoken in Rozendaal, met een stiletto dat naast het slachtoffer lag.

Maar het was gebeurd op een parkeerplaats achter het station en daar was hij toch niet geweest ? Of wel ? Hij alterneerde tussen angstige spanning en hoop, was zijn droom waar of de herinnering en werd het niet tijd dat hij achter slot en grendel gezet werd ?

Weken gingen voorbij en hij hoorde niets.

Hoofdstuk 9

‘Het is toch wel erg anekdotisch,’ zei het dikke rode hoofd, nadat hij mijn blaadjes had doorgenomen, ‘wat mag ik hieruit wel opsteken?’

Hij probeerde Churchillachtig naar me te loeren over de leesbril heen, maar de scheur in het glas bedierf het effect.

‘Niets mag je eruit opsteken,’ zei ik, ‘ik probeer een beetje in jouw trant te schrijven. Lekker verhalend, zonder dubbele bodems. Je had zo'n moeizaam beginnetje, dat probeer ik nu te redden met een wat vlotter lopend vervolg.’

Hij haalde zijn massieve schouders op. ‘Mag ik de feuilletonist er dan op wijzen dat mijn mannetje niet kaal en rond was, maar heel anders. En hij was geen voorraadplanner, maar boekhouder van een uitzendbureau.’

‘Precies, dat zag je verkeerd, volgens mij. Dit biedt toch veel meer mogelijkheden? Maar als je het niet gebruiken kunt, dan doe je het gewoon weg.’

Hij zuchtte, schudde het hoofd en staarde voor zich uit.

Er stond vandaag ineens een stoel extra op het terras, maar ik leunde zoals gebruikelijk half achter hem over het muurtje.

Waar was ik eigenlijk mee bezig? Een verlate puberreactie tegenover mijn mogelijk natuurlijke vader? Het leek er wel op, je pikt niet zomaar iemands verhaal in. Maar hij had me zelf uitgedaagd en deze manier van schrijven beviel me wonderlijk goed. Het leek wel alsof ik via hem eindelijk ontdekte hoe ik iets op papier wilde zetten.

De kunst om met wat duistere zinnen en symbolen een sfeer op te roepen alsof ik wat te zeggen had beheerste ik tien jaar geleden al. Maar ik had niets te zeggen, er viel ook eigenlijk niets te zeggen, en het afwegen van een onsje Betekenis en een half onsje Raadsel en een kwart pond Nieuwe Werkelijkheid werd daardoor een hypocriete, op effect gerichte bezigheid die geen bevrediging gaf. Na dat ene bundeltje was er nooit meer iets gevolgd, terwijl ik toch zo graag wilde schrijven. Hoe vaak had ik het niet geprobeerd zonder verder dan de eerste regel te komen? De oorzaak werd me langzamerhand duidelijk. Het leven betekent niets en kan dus geen vragen van enig belang oproepen. Je kunt er wel over vertellen aan lotgenoten en de milde melancholie delen en het genoeg daarvan begon ik nu te ontdekken.

Ook de moeilijkheden, trouwens. Een verhaal moet kloppen, mag niet verslappen, je moet de scènes en personen precies voor je zien anders komt het juiste woord niet omhoog, een mooi literair beeld of een woord-vondst stopt het verhaal net zoals een lang aangehouden hoge c een opera, en moet weg. Makkelijk was anders, maar ik genoot ervan en het kon me eigenlijk niet veel schelen of ik het slecht deed. Ik genoot ook als een kind van de mogelijkheid om gegevens te verstoppen en ze in de loop van het verhaal één voor één prijs te geven. En dan het machtsgevoel dat je krijgt door met een paar woorden een beeld op te roepen dat filmers een paar ton zou kosten om op celluloid te zetten. Geen lezer kan immers voorkomen dat hij woorden in beelden omzet, hoe dwaas ze op zich ook zijn : *Hij bekeek zijn borsten met afgrijzen: ronde welvingen, met op de plaats van de tepels twee pezige zwarte handjes, smekend uitgestoken.*

Ik keek naar het achterhoofd van de oude bard en vroeg me af of ik hem dit duidelijk zou kunnen maken. Nee, we zaten te veel in die korzelige, badinerende verhouding. 'Er kwam nog iets anders uitrollen,' zei ik, 'zal ik het voorlezen of wil je het zelf lezen.'

Hij gromde en nam het vel niet aan. Ik begon voor te lezen en kreeg halverwege al het gevoel dat ik een flater beging.

De lichte bossen hadden een kruidige geur die tegelijk aantrekkelijk en afstotend was. Hoe langer je erin rondliep

hoe meer je er genoeg van kreeg, gewenning trad niet op.

Ik liep achter Ditte aan en keek hoe ze zich voortbewoog in haar jurk, soepel en doelmatig zonder onderbreking.

We kwamen bij het meertje en ze ging meteen zitten met haar mand, vouwde het meegenomen laken open en begon de picknick uit te pakken. Twee borden en glazen, stokbrood, wijn, kaas, een paar hardgekookte eieren, een mes.

Ze hield het brood tegen de borst en begon het met gefronste aandacht in stukken te snijden. Ik ging tegenover haar zitten en keek naar haar gladde knieën, haar voeten had ze onder zich gestoken.

'Ditte,' zei ik en raakte een knie aan omdat ze mij niet kon horen. Ze keek op, ze had een mooi blond gezicht, zonder zorgen of andere uitdrukking, ze was de perfecte serene metgezel.

'Zullen we gaan zwemmen ?' vroeg ik, wees op het water en maakte een zwembeweging.

Ze knikte, stond op, trok haar jurk over haar hoofd uit.

Daaronder had zij een wit broekje aan, een bh droeg ze niet. Ik zag even dat zij een aanbiddelijk buikje had met

een kleine bolling waar de mode eigenlijk een holte voorschreef. Met lichte tred holde ze naar het water, liep een paar meter door het ondiepe en gooide zich er dan in. Ik zag haar crawlen, kopje duiken, op haar rug drijven, onder water zwemmen alsof zij er geboren was en ik aarzelde. Warm was het wel, maar wat kon ik stellen tegenover deze perfectie ?

In mijn zwembroekachtige onderbroek begaf ik me voorzichtig te water.

De bodem voelde slijmerig aan, maar het water was bijna lauw en helder en ik deed met plezier de trage schoolslag die mijn enige bewegingsvorm in water was. Na een paar minuten was ik voldoende uitgeput om het land weer op te zoeken, ik zag haar nog in de verte dollen en even hield ze een spartelende vis omhoog.

Ik had al twee hardgekookte eieren en een stuk stokbrood verwerkt toen ze naar de kant kwam waden, haar voeten zorgvuldig aan het gras schoonveegde en naar onze plek liep. Ze had brede ronde borsten, een bescheiden blonde driehoek haar en totaal geen aandacht voor het effect dat ze op mij zou kunnen hebben.

`Ja stop maar, zo kan het wel weer even,' zei de oude bard geërgerd, `de rest kan ik wel raden. Het is toch godgeklaagd dat verhalen zo vaak weer terechtkomen op die eeuwige seks. Wat is nou het belangwekkende van het in de vrouwelijke schoot deponeren van een paar gram wit slijm? Je houdt het toch niet voor mogelijk dat iedereen daar zo vreselijk mee bezig is.'

`Nou,' zei ik, `het gaat natuurlijk niet om de daad, het gaat om de verbeelding van de daad. Het korte gevoel dat alles toch mooi is in de wereld. Dit is toch een heel poëtisch verhaaltje? Arcadisch bijna.'

`Modder,' zei hij, `de heren schrijvers zitten zonder tekst en gaan uit pure verveling met hun deel spelen. En ja, dan ontstaan de mooiste fantasieën. Terwijl moeder de vrouw in de belendende kamer het wasgoed strijkt gooit manlief in één machtige worp zijn spuitsel op papier, want ja, met haar lukt het niet meer zo goed.'

`Kom nou, zelf ben je toch ook niet afkerig van wat erotiek in je verhalen? Al die Balkanse bruiloften?'

`Alleen als het functioneel is, alleen als het functioneel is. En dan zonder die plastische details. Mag ik even opmerken dat het ook de stijl aantast? Bollingen en rondingen, rondingen en bollingen, dat is alles wat eruit komt. Het platitude-gehalte neemt onrustbarend toe als je seks-stukjes schrijft, kan ik daar even een warm applaus voor krijgen?'

`Maar...' protesteerde ik.

`Niks maar. De meeste mensen stinken, vooral op die erotische plekjes van jou. Als God zou bestaan, zou hij zich rotlachen bij de gedachte dat miljarden mensen dromen van andermans plasapparaat of uitwerpselen-hol.

Het is absurd.'

`Toch...'

`Laten mensen gewoon leren zichzelf te helpen, even wrijven en klaar. Dat geeft tijd voor belangrijker dingen.'

`Zoals?'

`Daar zul je wel achter komen als je wat minder jongehond-achtig bezig bent. Voor ik het vergeet, die broek klopt niet.'

`Broek?'

`Dat meisje gaat het water in met een broekje aan en komt eruit zonder. Elastiekje geknapt of zo?'

`O jee. Niet aan gedacht.' Haastig keek ik de tekst in.

`Dat krijg je bij zo'n scène, het bloed gaat naar je derde arm, onderdruk in de hersenen.'

Ik begon een beetje kwaad te worden.

`Toch is het gewoon de kif,' zei ik, `je bent zelf te oud om er nog veel zin in te hebben en je mist ook je vroegere charme vermoedelijk, als ik zo vrij mag zijn. En dan is het tijd om een theorie te ontwerpen dat seks onbelangrijk is. Gelijk heb je, maar te midden van de onbelangrijke dingen is het wel één van de aangenaamste.'

Hij draaide zich puffend van inspanning om en keek mij zwijgend aan met zijn harde blauwe ogen. Ik besloot niets te zeggen over het tafereel van hem en Ditte dat ik eerder had gadeslagen, hij stond al op knappen en hij had met zijn reactie gelijk.

`Goed,' zei ik, `ik geef toe, ik had het verhaal niet op Ditte moeten schrijven, dat is fout al bedoelde ik het als compliment. Ik verander er nog aan, ik zal haar Hetty noemen, of zo iets. Wil je de rest nog horen?'

Het verhaal liep heel weemoedig af, niks seks, pure platonie, maar ik kon het niet opbrengen om het zo aan te prijzen.

`Nee, hou de rest maar,' zei hij. Hij zat nog steeds in een ongemakkelijke houding mij achterom aan te kijken.

`Wat ben je toch een godvergeten geborneerde oen.

Meneer is commercieel kantoorbeambte in een welvaartsstaat en lijdt aan onbevredigdheid. Hij had zo graag wat meer uit het leven gehaald. Wat doet hij dus? Hij laat zijn vrouw en kinderen in de steek en reist met zijn spaargeld naar zuidelijker streken waar hij zijn intrek

neemt in een restaurant met één gastenkamertje. Hij pakt zijn schrijfmachientje uit en versiert de restauranthoudende weduwe, die hem zijn natje en droogje geeft in ruil voor haar gerief.

Ik hoor hem er nooit over, dus meer dan tieten en kont zal het wel niet zijn. Hij schrijft één zin en vult zijn treurige bestaan verder door dagelijks een geduldige oude schrijver lastig te vallen met verhaaltjes. Bij voorbeeld over tieten en kont van de huishoudster van de oude man. Dat dat meisje misschien wel méér kan zijn dan een lichaam, komt bij hem niet op. Ik maak er wel Hetty van, zegt hij dan. Wat is dat, Hetty? Is dat een ander woord voor tieten kont?'

`Ja hoor, het is al goed. Ik denk dat ik nu maar beter weg kan gaan.'

`Doe dat,' zei hij en draaide zich om, zodat ik alleen zijn kale achterhoofd nog zag.

`Hier heb je de rest van het verhaal, dan kun je zien dat het met de seks wel meevalt,' zei ik en legde het papier op de lege stoel achter hem. Het was niet onze eerste ruzie en het zou wel weer goed komen, we konden nu eenmaal niet met elkaar praten zonder het op de spits te drijven.

Op weg naar buiten zag ik Ditte bij een raam zitten borduren, ze liet het handwerk zakken toen ik dichterbij kwam.

`Zullen we een eindje gaan wandelen, Ditte?' vroeg ik en gebaarde.

Ze keek verbaasd maar knikte en even later liepen we in het bos. Er hing een lichte kruidige geur die de lucht benauwder maakte dan prettig was. Er stonden nogal wat dennebomen in het bos, de grond was zacht van de afgevallen dennenaalden. Na een paar minuten kwamen we bij het meertje. Het was eigenlijk eerder een moeras, overal staken planten uit het water, er kon niet in gezwommen worden.

We gingen op een omgevallen boomstam zitten en keken naar het water, waar af en toe luchtbelletjes uit naar boven kwamen.

Ik keek even van opzij naar haar profiel, een hoog voorhoofd, stompe neus, ferme kin, glad blond haar. Het was vredig zo. In de schemer tetterden de vogels nog snel hun laatste mededelingen rond, maar voor haar was het heel stil. 'We keken naar de libelles totdat het te donker werd om te zien. Ik bracht haar terug naar de burcht en liet haar bij de ingang alleen. Terwijl ik het pad weer afliep voelde ik haar blik in mijn rug, ik draaide

me om en zwaaide. Ze zwaaide terug.

Hoofdstuk 10

Angela had het te druk, ze stak me een brief toe en boog zich over haar hamburgers. Ik herkende het handschrift van Marjan en ging naar mijn kamertje om hem op mijn gemak te lezen.

'Lieveling,' schreef ze in haar ronde, aardige, heimweeverwekkende handschrift, 'we redden het aardig, je hoeft

je over ons niet ongerust te maken. Het leven gaat hier zo z'n gangetje en we hebben zelfs een heel aardige zomer.

De kinderen vragen natuurlijk geregeld naar je, maar ik heb gezegd dat je bezig bent met een nieuw boek en dat je dat het liefst doet in een ander land, om niet gestoord te worden. Ze begrijpen dat wel en ik ook, natuurlijk. Heb ik je al geschreven dat hun eindrapporten er, zoals gebruikelijk, weer goed uitzagen? Alleen de gymnastiek is wat minder, runs in the family. Jacco is bijna de hele maand droog geweest en apetrots daarop, ik heb hem een rijksdaalder zakgeld extra gegeven en gezegd dat die van jou kwam. Hij keek een beetje ongelovig, wil je dat nog eens per brief of briefkaart bevestigen? Ze vinden dat erg leuk, af en toe een ansicht van jou.

Je bent hier echt niet vergeten, bij het wekelijkse kaartspelletje nemen we ook om de beurt jouw kaarten erbij en het zal je plezier doen dat je nummer één staat bij het 'uutlezen'.

De financiën zijn geen probleem, ik krijg elke maand het afgesproken bedrag op de giro en Victor belde laatst nog op om te informeren hoe het met je ging. Ze blijven nog een paar maanden betalen, wat je nu hebt heet "educatief verlof". Maar Victor vroeg wel of je bij gelegenheid wil berichten of je van plan bent terug te komen naar het werk, of dat je ontslag neemt.

Goed nieuws: ik heb nu een halve baan bij het antiquariaat om de hoek, Godfried, je weet wel. Het levert achthonderd gulden per maand op, in de hand, dat is toch best aardig? Of is het te weinig? Dat geldgedoe maakt me een beetje zenuwachtig, dus als je het gevoel hebt dat ik het verkeerd doe, wil je dan even schrijven of bellen?

Voor ik het vergeet, laatst kwam een schoolvriend van je langs, Bart Dijkstra. Hij had je ontmoet op een reunie en wilde nog wat napraten. Een beetje eenzame man, maar wel aardig, ik heb hem zo goed mogelijk ontvangen. Hij is later nog eens terug geweest op een zaterdagavond in de hoop dat je er zou zijn en heeft toen in jouw plaats heel plezierig meegedaan met het kaartspelletje.

Lieverd, ik stop nu. Geen vragen of verzoeken verder, we redden ons heel aardig.

Toch nog een verzoek: denk je om Jacco's verjaardag op de vijftiende ? Hij praat er nu al over dat je hem speciaal zult opbellen, maar ik heb gezegd dat dat niet altijd lukt. Hij wil graag een voetbal van je en die koop ik, daar kun je van uitgaan als je opbelt of schrijft. Veel sterkte daar in de verte, van je Marjan.

P. S. Bijgaand een kranteknipje over een boek waarin de radio-omroep in de oorlog wordt belicht. De naam van je grote vriend Hendrik van Campen kwam er ook in voor, vandaar dat ik het opstuur.'

Ik werd er diep melancholiek en schuld bewust van en van de weeromstuit kwaad. Waarom zijn het altijd de mannen die weglopen uit hun verantwoordelijkheid omdat ze heel dringend iets anders moeten doen? Waarom willen vrouwen niet iets van hun leven maken, de grote wereld in, een spoor in de geschiedenis trekken, uit de routine treden? En als ze dat al willen, waarom doen ze het niet?

Ik zag haar de brief schrijven, af en toe de blonde, al iets grijzende lok haar van het voorhoofd veggend en piekerend hoe ze haar woorden moest kiezen om het mij vooral niet te moeilijk te maken.

Zo was het ons hele huwelijk geweest. Ik kon me naar hartelust ontwikkelen tot een sombere neuroot. Vriendelijk en geduldig op het werk maar thuis een gallige nurks waar het gezin met een grote boog omheen leefde, dankbaar voor elk moment dat hij even leuk meedeed met het gezinsgebeuren. Tja, vader had méér verwacht van het leven, vader voelde zich in zijn vrijheid beknot door het zelfgewilde gezinnetje, wees voorzichtig met vader, anders ploft hij.

Ik haatte mezelf maar kon er niets aan veranderen.

Als ik een doodenkele keer met Marjan meeliep naar school om de kinderen op te halen zag ik ze op het schoolplein, dozijnen grijzende meisjes die nu moeders waren, altijd opgewekt pratend in kleine groepjes en voortdurend bezig met planning en coördinatie.

Als ik nu dinsdags Bart en Bram meeneem naar atletiek dan kan Maja ze weer ophalen en met Mark en Josette thuisbrengen, dan kan Yvonne op woensdag Mark en Bram naar het Nuts brengen en daar haal ik ze dan weer op. Dan kan ik intussen een paar uur werken.'

Het sterke geslacht in actie, zonder klagen of zeuren.

Waar je bij stond verzonnen ze zo nog een paar leuke clubs waar de kinderen op konden voor het ontwikkelen van hun vaardigheden, en bedachten ter plekke een eerlijke

breng- en ophaal-overeenkomst. En intussen hadden ze nog een halve baan of een hele baan, want de hypotheekrente was weer gestegen en er moest toch brood op de plank.

Gek werd ik ervan, jaloers en haatdragend : waarom zijn moeders zo opofferend en zo dom gelukkig met hun hondeleven?

Ik haalde de foto uit de la waar ik hem opgeborgen had om Angela's gemoed niet onnodig te belasten : twee plichtmatig in de camera lachende kinderen met halflang sluik haar, de oudste een boekenwurm, eeuwig op zoek naar een probleem om op te lossen, de jongste een ginnegapper en stoeibeest die soms in de ochtend heel diepe dromen kon vertellen. Achter hun hoofden het breed lachende gezicht van mijn nimmer versagende Marjan.

Een lot uit de loterij, zo'n gezinnetje.

Geen horrelvoet of gespleten verhemelte of hartkwaal of slopende bloedziekte of domme hersens. Iedereen gaaf van lijf en leden en geld in redelijke overvloed. Waarom was ik eigenlijk ooit vertrokken? Sterker nog : waarom ging ik niet spoorlags terug?

Dat was de vraag die me al vanaf het moment van vertrek bezighield. In mijn hart wist ik dat ik mezelf niet losgemaakt had, ik was alleen zover gegaan als het elastiek reikte. En natuurlijk zou ik ooit terugkeren en mijn mopperend kantoorbestaan voortzetten. Die zekerheid ergerde me en verhinderde me om te bellen of te schrijven, ik had in al die weken maar één briefkaart gestuurd.

En in plaats van:daarover ferm uit te pakken stuurde Marjan me dit uiterst coulante briefje.

Ik herinnerde me het afscheid van Mark, de oudste.

`Moet je nou echt weg?' vroeg hij. Hij droeg een brilletje en was de knapste van de klas, maar hij zeverde altijd een beetje en ook nu was zijn kin nat en keek hij wat uilig naar me op.

`Ja kerel, ik moet eruit, ik moet een boekje schrijven,' zei ik.

`Maar dat kun je toch ook hier doen? Wij zullen wel stil zijn.'

`Nee, want weet je, dan ben ik toch te dicht bij kantoor en dan word ik voortdurend afgeleid door het werk.

Ik kan beter een tijdje weggaan. Maar ik kom echt terug.

Ik drukte zijn onhandige stijve juniorenlijf tegen me aan en haalde mijn hand door zijn haar. Hij knipperde een traan weg en gaf me een natte zoen op mijn wang.

`Ach, hij heeft het er moeilijk mee,' fluisterde Marjan

even later tegen me, 'maar ik leg het hem nog wel uit.
Ga nu maar.'

En met z'n drieën wuifden ze me na toen ik in de taxi verdween.

Ongetwijfeld gunde Marjan me dit uitstapje van harte.

Vader heeft er éven behoefte aan om een paar maanden alleen te zijn, jongens, want vader heeft onvervulde wensen. Goed dat Bart Dijkstra bij haar langs gekomen was. Hij was één van het tweetal vrienden waarmee ik de middelbare school had overleefd. Zijn passie voor Brahms betekende dat hij een jaar later dan ik eindexamen deed en na de schooltijd was het contact vanzelf verloren gegaan. Ik had nog gehoord dat hij psychiater geworden was en dat paste helemaal bij zijn niet te stuiten nieuwsgierigheid naar zielerorselen. Als je hem een dag niet gezien had vroeg hij 'hoe gaat het?' en als je dan naar waarheid zei 'nou, wel redelijk' dan keek hij je indringend aan met zijn grote, wat natte ogen en vroeg 'o, dus niet goed?' en rustte niet voordat het verschil tussen redelijk en goed naar tevredenheid was uitgediept.

Ik zag hem voor het eerst sinds ruim twintig jaar bij de crematie van Harmen Passchier, de derde van ons trio, een magere vrolijke jongen die in kortstondige buien van depressie gedichten schreef waar Kloos zijn vingers bij kon aflikken. Kloos lag niet zo goed bij de redactie van de schoolkrant, maar later kwam Harmen toch in de journalistiek terecht en zijn naam zag ik geregeld als Frans correspondent op de buitenlandpagina van mijn krant. Het was me eigenlijk niet eens opgevallen dat ik die naam al een paar jaar gemist had toen ik ineens de overlijdensadvertentie las, met de tekst 'Harmen nam een besluit dat wij respecteren' die geheel paste in de lemmingachtige zelfmoordhause van de laatste jaren. Ik herkende de namen van zijn licht-hysterische zusje en een stiefbroer, vergissing was niet mogelijk.

Ik bezocht de crematie, een diepe aula met een kist op een voetstuk. Een man met een grote blonde snor las voor uit een brief die Harmen hem geschreven had na een avond doorzakken. Het ging over vriendschap en misverstanden en de ontoereikendheid van het leven. De man met de snor bewoog zijn lippen en het geluid dat hij vermoedelijk maakte werd door de microfoon van hem afgenomen en daalde in veelvoud op de aanwezigen neer.

Het ging over de ontoereikendheid van contact tussen mensen.

Nadat hij uitgesproken was klonk een moderne treurballade

en alle aanwezigen liepen langs de kist waarin Harmen vermoedelijk lag. Hij had over belangstelling niet te klagen, hij was vroeger al iemand die makkelijk contacten legde.

`Dag Harmen,' zei ik zwijgend tegen het hout en terwijl ik verder liep dacht ik aan onze wandelingen van vroeger rond de cour van de school, waar wij —weer of geen weer—in de vrije kwartiertjes het Leven en de Kunst analyseerden en de Godsdienst van ons afstroopten. Het leven was zinloos, daar viel niet echt over te discussiëren, maar er kon verschil gemaakt worden tussen plus nul en min nul en we voelden alledrie dat we dáár niet aan moesten tornen. We wilden eigenlijk graag blijven leven en elke drogreden, mits niet godsdienstig, was daarbij acceptabel. Zo kwamen we tot de conclusie dat het mogelijk moest zijn om binnen de range van nul toch een *schijn* van waarde te creëren.

Een mooi gedicht, een vriendschap, wie weet een liefde, dat was toch niet helemáál niets? Misschien kon je het vergelijken met papiergeld, dat op zichzelf ook geen waarde had, behalve de waarde die mensen eraan toekenden.

We waren eigenlijk bezig het humanisme weer uit te vinden, en hoe onhoudbaar die redeneringen ook waren, ze gaven hoop in de gruwelijke post-puberale jaren. Met wat energie en talent en begrip zouden we van ons leven iets kunnen maken dat aan de bovengrens van de zinloosheid reikte en dan hadden we toch iets bereikt? Of niet soms? Ik had al ruim twintig jaar niet meer aan die vragen gedacht, in de praktijk bleek het heel goed mogelijk om een zinloos leven te leiden, al was het Harmen nu kennelijk toch te veel geworden.

Buiten op het tegelpad keek ik de kale omgeving van het crematorium rond. Het was koud en ik rilde en verloor ineens mijn zelfbeheersing. Gegeneerd snoof ik mijn tranen weg en wreef onopvallend over mijn ogen toen er een hand op mijn schouder gelegd werd.

Bart was geheel kaal geworden en tamelijk dik, maar ik herkende hem meteen aan zijn grote vochtige ogen en zijn ondervragende blik.

Hij loodste me mee naar zijn auto, waar we koffie dronken uit een thermosfles. Het verwonderde me niet dat hij die bij zich had, hij was vroeger al degene die lette op dat soort details.

`Jammer van Harmen,' zei hij, `jammer, jammer.'

`Hoezo?' vroeg ik en hij bleek alle feiten bij de hand te hebben. Harmen was twee jaar geleden afgeknapt op de journalistiek en trad sindsdien alleen nog maar op als

adviseur voor radio- en tv-programma's. Hij dronk, rookte, snoof en spoot, zijn huwelijk was stuk en hij zat in een warnet van relaties met drie vriendinnen. Hij was moe en op, en in een depressieve bui reed hij naar een geleend buitenhuisje in Overijssel, sloot de gordijnen, deed de televisie aan, nam een overdosis pepillen en wachtte het eind af.

`En toen waren er nog maar twee,' zei Bart met veel dramatisch gevoel, en vroeg : `Hoe gaat het met jou?'

`Uitstékend,' zei ik en hij keek geïnteresseerd : `Echt uitstekend? Of eh... ?'

Hij was niet veranderd, maar ik liet me nu niet meer zo gauw verleiden tot ontboezemingen. Ik lepelde het gelukkige huwelijk op en de goed lopende carrière, en op zijn beurt gaf hij een beknopt verslag van een kortstondig huwelijk en een lang verslag van zijn loopbaan als psychiater.

`Dus je bent een beetje alleen,' concludeerde ik.

`Binnen zekere grenzen,' gaf hij toe, `binnen tolerabele grenzen.'

Hij keek opzij en ik voelde dat ik maar niet verder moest gaan, hij straalde een gevoel van eenzaamheid uit waar ik geen goed antwoord op had, want het klikte niet meer tussen ons, zonder dat ik precies kon omschrijven waarom. Het had iets te maken met de manier waarop hij over Harmen vertelde, de toon van medeleven kon niet verbergen dat hij ook genoot van het drama en de mislukking en de dood.

Ik nam afscheid van hem met de belofte dat we nu toch snel weer eens bij elkaar moesten komen en het oude contact weer een beetje moesten herstellen.

Ik vergat hem snel, de dood van Harmen was het laatste zetje dat ik nodig had om zelf uit mijn leven te breken en bij het begin van de zomer vertrok ik naar Maradonna.

En nu was Bart dan bij Marjan terecht gekomen. `Hij had je ontmoet bij een reunie,' schreef ze en dat was het soort ironische beschrijving waar we ons vroeger ook al vlijtig in oefenden. Eigenlijk was hij toch een beste brave kerel en het was aardig van hem om nog eens extra langs te komen voor een spelletje kaart.

Hoofdstuk 11

Een half jaar na zijn militaire diensttijd ging hij op wereldreis. Hij had zevenhonderd gulden gespaard zonder ooit te sparen, het geld bleef vanzelf over omdat hij nauwelijks at en 's avonds op bed lag te staren naar het plafond van zijn huurkamer.

Het was een oninteressant plafond van een middenkamer in een souterrain.

Aan de voorkant woonde een pianist, aan de achterkant een echtpaar met een baby, vlak boven hem een paar Surinamers met gitaren en een neiging tot tapdansen. Hij had geen daglicht, in de weekends gaf alleen zijn horloge aan of het buiten licht of donker was, en ook dan kon hij er twaalf uur naast zitten.

Maar hij was in elk geval in een geheel opgenomen. Hij volgde woordelijk de ruzies van het echtpaar dat langzaam maar zeker gesloopt werd door de dag en nacht huilende baby. Hij volgde het leven van de pianist die midden in de nacht thuiskwam met een nieuwe vriendin en dan altijd dezelfde routine had: haar iets laten zingen, al was het maar Bye Bye Black Sheep, wat hij begeleidde met zachte swingende akkoorden. Veel gelach en complimenten over en weer, een glaasje en nog een glaasje, uitroepen zonder betekenis en dan tenslotte het gegiechel en gekir en het kraken van de beddeveren.

Hij had de pianist en het echtpaar nooit gezien, maar hij zou ze kunnen uittekenen. Overdag werkte hij als administrateur bij een houthandel en daar zat hij de hele dag in een klein warm hokje de verkoop- en inkoop-bonnen in te schrijven. Om halfelf kwam een gezet meisje een kopje koffie aanreiken, stroperig dik van de koffiemelk en de suiker en 's middags om halfdrie een kopje thee. 'Dank u wel,' zei hij dan of 'Fijn, dank u wel.' In de middagpauze van een halfuur liep hij buiten rond en bekeek de etalages van een paar buurtwinkels, de groenteman, de slager, een drogist met een voorliefde voor kaarsen.

's Avonds bedacht hij soms dat hij de hele dag niet meer gezegd had dan graag, of alstublieft, of dank u wel, of één Bami Speciaal.

Toen dat een halfjaar geduurd had, merkte hij toch dat hij er geen genoeg mee kon nemen. Als dit zijn leven moest zijn dan hoefde hij eigenlijk niet meer.

Een krantartikel van een wereld-bereizend echtpaar bracht hem op een idee. Hij kocht bij Instituut Maxwell een schriftelijke cursus Autogeen Lassen, omdat je met die

vaardigheid in de hele wereld terecht kon. Hij ging naar een bromfietsenzaak en kocht voor tweehonderd gulden de goedkoopste bromfiets, een bijna nieuwe Solex met fietstassen, en een veldfles. Hij ging naar een muziekhandel en kocht een goedkope gitaar in een canvas hoes, en een leerboekje vol Gouden Grepen. In een oude agenda vond hij een klein kaartje van Europa, dat voor de eerste weken voldoende zou zijn.

Zonder er verder lang over na te denken pakte hij wat kleren in de fietstassen, deed er de cursus Autogeen Lassen bij en een literblik capucijners met een blikopener en een lepel en vertrok op een vrijdagochtend. De gitaar hing op zijn rug.

Het was begin oktober en guur. Hij had een pijnlijke holte-ontsteking boven zijn rechteroog, maar als hij af en toe een aspirientje kauwde en inslikte ging het toch best. De zurige en prikkende smaak hoorde erbij, daarna voelde hij nog lang hoe zijn maagwand leed onder de aanval van het medicijn, maar even later trad de verzachting van de pijn in. Een wondermiddel.

De eerste dag reed hij op topsnelheid Nederland uit, de Solex haalde met wind mee makkelijk veertig kilometer per uur en verbruikte bijna niets.

In Rotterdam stopte hij nog even om een vriend uit dienst op te bellen, Hans Kool, een kleine gezette geweermaker die zijn gevechtspak droeg als een hansop. Glanzend gepoetste lopen, glimmende koperen kogels die door een kleine ontploffing draaiend de loop verlieten op weg naar een vooraf perfect vast te stellen doel, dat was zijn lust en zijn leven. Hij was de zoon van een vader met een gewerenwinkel en in de eindeloze uren van weekend-wachtverveling kon hij verliefd praten over de winkel, opgetrokken uit glimmend gelakt houtwerk en glazen vitrines vol blinkend precisie metaal.

Er stond wel degelijk een gewerenwinkel Kool in de telefoongids, maar er werd niet opgenomen en hij besloot maar verder te rijden.

Onderweg dacht hij aan de andere vrienden uit dienst, zo kort geleden nog, maar alweer zo ver verwijderd in hun eigen koers.

Eef Tommel, timmerman van zijn vak, een magere rustige jongen met weinig emoties, behalve als hij terugkwam van zijn wekelijkse bezoek aan zijn oom die in de buurt van het legerkamp woonde en aan longkanker stervende was.

Hessel Valstar, een kleine gebilde jongen die giftig en onberedeneerd kwaad kon worden om niets, het gefrustreerd

resultaat van een opgebroken huwelijk en kostscholen. Zijn soldij, f 1.- per dag, besteedde hij vooral aan het kopen van groene paprika's, waar hij speciale rustgevende eigenschappen aan toekende. In en om zijn kleedkast hing altijd de mufte geur van dit uitheemse wondermiddel. Met z'n viere hadden ze alle eigenschappen om de diensttijd door te komen, de eenzaamheid weg te houden en Hessel te behoeden voor vechtpartijen met de strepen en de sterren. Na het afzwaaien waren ze nog een keer bij elkaar gekomen, maar de sfeer was weg, de gesprekken stokten. Het leven was toch een eenzame zaak, uiteindelijk. Hij bereikte Antwerpen zonder problemen, vond een goedkoop hotelkamertje en at er een paar happen uit het blik capucijners.

Veel honger had hij niet, hij voelde zich voornamelijk koortsig en de holte boven zijn oog deed pijn. Twee dagen later was hij in Noord-Frankrijk. Hij had onderweg een stokbrood gekocht waar hij af en toe een hap van nam, het blik capucijners was nog steeds niet leeg, de veldfles had hij ook nog niet hoeven bijvullen.

De heuvels begonnen en daarmee het grote probleem van de Solex. De aandrijving geschiedde via een rol die op de voorband drukte en al bij lichte heuvels begon die rol te slippen. Hij trapte mee zoveel hij kon, maar zag toch met schrik een slijtgleuf op de voorband ontstaan.

Misschien was de mislukking al in het plan ingebouwd, hij had kunnen bedenken dat je met zo'n aandrijving niet makkelijk over de Pyreneeën zou komen. En waarom had hij zich er niet toe kunnen brengen om een behoorlijke landkaart te kopen? Het minikaartje uit de zakagenda gaf alleen de globale aanwijzing dat Spanje onder Frankrijk lag, maar hij was al een paar keer in een kringetje rondgereden omdat verdere details ontbraken. De vierde avond haalde hij een klein Frans kustdorpje dat bestond uit een paar huizen, een kerk en een café. De voorband was nu bijna tot op het bot afgesleten.

'Avez-vous une chambre pour la nuit ?' vroeg hij in zijn schoolfrans aan de eigenaar, 'pas chère s'il vos plait.' Hij gunde zich een kop soep in de warme gelagkamer die uitkeek op het kleine haventje en maakte in de schemering een koude wandeling om de kerk. Een bord verwees naar Engeland, er stond een boot met een rookpluim op.

Terug op zijn kamer at hij de laatste happen van het blik capucijners en de laatste halve aspirine die hij bij zich had. Er kwam nu een gestadige stroom van geel snot uit zijn rechter neusgat, maar de pijn was minder.

De dagelijkse, verplichte lectuur van een les Autogeen

Lassen liet hij vallen, hij wist in zijn hart dat hij nooit-nooit-nooit Autogeen zou Lassen.

Hij begreep het nut er niet van, hij wist niet hoe het moest en belangrijker nog, het was niet iets dat je via een schriftelijke cursus kon leren.

Rillend van de koorts schoof hij onder de dunne deken.

Van beneden kwam gezang. Met enige ergernis merkte hij dat hij op was en ten prooi aan een ongebruikelijke wanhoop.

Hij ging op zijn zij liggen en trok zijn knieën op.

Zijn hele lichaam bestond uit verdriet en behoefte aan warmte en contact. Hij keek in het donker naar waar de muur moest zijn en liet de golven van wanhoop over zich heen komen.

Toen hij de volgende morgen wakker werd bleek hij een besluit genomen te hebben. Het had geen zin om de Alpen of de Pyreneeën te beklimmen met dit vehikel. Hij volgde de borden met de stoomboot en kwam bij een pont naar Engeland.

Laat in de middag bereikte het schip Newhaven, de weinige passagiers meldten zich bij de douane. Buitenlanders moesten langs de Immigration Officer en toen hij aan de beurt was bleek er vooral interesse te zijn voor de gitaar die op zijn rug hing. Was hij soms van plan daar geld mee te gaan verdienen ? Had hij eigenlijk wel geld bij zich ? Hij liet de driehonderd gulden zien die hij nog over had en werd node toegelaten. Maar bij het uitladen van de bromfiets ontstonden nieuwe problemen. Men scheen de Solex in Engeland niet te kennen en hij was zo goed niet of hij moest even laten zien hoe hij werkte. Tja, het was dan toch een motorvoertuig en die mochten Engeland alleen in met een geldig nummerbord. Tegen betaling van een pond kreeg hij twee zware metalen nummerplaten. Na enig aarzelen en zoeken in zijn woordenschat durfde hij het aan om er wat elastiekjes bij te vragen en na wat knutselen reed hij tenslotte op een sukkeldrafje Engeland binnen, de platen kletterend aan voor- en achterkant.

Al na een paar kilometer bereikte hij een klein plaatsje, Seaport. Een korte boulevard met een breed strand, een paar straten met lage huizen waarop hier en daar half afgedekte borden met 'Rooms to let' erop.

Een lege badplaats. Het was oktober, er stond een stevige koude wind, de zee had dikke schuimkoppen.

Hij passeerde net een dik vrouwtje met een zware boodschappentas, toen het elastiek aan de achterkant knapte en het nummerbord rinkelend op straat viel.

Hij stopte en liep terug, ze had de plaat opgeraapt, en in een impuls vroeg hij of ze misschien een kamer te huur

wist.

Ze had een rond gezicht en heldere blauwe ogen en ze aarzelde even terwijl ze hem en zijn bromfiets opnam.

'Maybe I can accommodate you,' zei ze, of iets in die trant. Haar Engels had een plaatselijk accent en hij begreep meer dan dat hij hoorde wat ze zei.

'Oh, that's nice of you.'

Ze liepen samen op terwijl hij in zijn stumperig boekenengels uitlegde dat hij gehandicapt was door de losse kentekenplaten.

'Do you have many of these motor-bikes here ?'

'Never seen the like of it.'

Ze hield het hekje van één van de lage woonhuizen voor hem open en in de warme woonkeuken kreeg hij een grote kop sterke thee met veel melk. Ze hoorde hem stevig uit. Hij merkte dat ze hem een beetje verdacht vond, het was ook een raar verhaal, van een wereldreis die al zo kort na de start afgebroken werd.

Was hij misschien op de loop voor moeilijkheden thuis, was de teneur van haar vraagjes, maar tenslotte nam ze een besluit en liet hem de huurkamer zien, de trap op. Een ruime lichte slaapkamer met twee keurig opgemaakte bedden, en uitzicht op de stille straat. Alles spic en span.

Terwijl hij riep hoe mooi en ruim het was keek ze naar de gitaar en vroeg: 'Do you play the guitar ?'

'Oh no,' protesteerde hij, maar omdat dat nogal dwaas klonk, 'well, just a little. I'm teaching myself to play.'

'Well, you must play us a tune some time.'

Bij het avondeten maakte hij kennis met haar man, monteur bij de plaatselijke garage. Hij had een rood hoofd, kort grijs haar, en zweeg achter zijn krant. Vermoedelijk was dat zijn manier om afstand te houden van de zomer en herfstgasten, hij at zelfs achter die krant, in zijn stoel bij de kachel.

Er was nog één andere gast, maar dat was een vaste kamerbewoner, Oscar, een magere ijdele jongeman met een snorretje en glad zwart haar, die haastig een paar boterhammen at en meteen weer vertrok voor een afspraakje.

Nu de wereldreis toch van de baan was bleek elke dadendrang verdwenen te zijn en binnen enkele dagen settelde hij zich in een vaste routine.

's Ochtends stond hij om negen uur op en ging naar beneden voor een enorm ontbijt van eieren, spek en sausages, dat hij zo traag mogelijk opat.

Maar om tien uur moest hij toch het huis uit om nog een béétje de indruk te geven dat hij met vakantie was en dus wilde genieten van wat Seaport kon bieden. Hij wandelde

naar de boulevard en keek uit over de golven. Het was onveranderlijk koud en winderig en zijn regenjas bood weinig bescherming, maar er waren een paar glazen schuilhokjes waarin hij het wel enige tijd kon uithouden. Opschuivend van hokje naar hokje haalde hij het tijdstip waarop hij met goed fatsoen weer kon thuiskomen. 'Did you enjoy your walk ?' vroeg ze dan en gaf hem een kop koffie en terwijl de stofzuiger ronkte in het trapportaal las hij de krant van de vorige dag. Een uur later was het tijd voor de warme lunch. De echtgenoot kreeg zijn bord bij de kachel en las de nieuwe krant, maar Mrs. Graves en Oscar en hij maakten er een echte maaltijd van, met gesprekken over Oscars laatste flirts, het nieuws over de Cuba-crisis en alle ellende die een nieuwe wereldoorlog zou veroorzaken. Het was goed dat Kennedy zo'n ferme houding aannam, maar hoe zou die gek van een Chrustchev daarop reageren ?

's Middags trok hij zich terug op zijn kamer die dan altijd meticulous opgeruimd was, de beddesprei tot op de centimeter precies over het bed verdeeld. Hij keek uit het raam naar de lege straat en oefende de drie gitaargrepen die hij uit het leerboekje had opgediept, C – F – G7. Het klonk niet zoals hij het weleens had horen klinken en een bijpassende melodie had hij nog niet kunnen bedenken. Daarna werd het weer tijd voor een wandeling, nu buiten het dorp de glooiende heuvels in. Een mooi land, maar in een dunne regenjas in oktober bitter koud.

Niemand te zien, behalve één keer een groep geuniformeerde jongens en meisjes van een naburige boarding school die onder leiding een wandeling ondernamen of een strafmars, het verschil was niet te zien.

Na een paar dagen ontdekte hij dat het dorp een boekwinkeltje had met een afdeling tweedehands pockets en sindsdien bracht hij daar elke middag een half uur door en betaalde met de aankoop van een boekje.

's Avonds was er gelukkig de tv en soms een uitje naar de pub, waar Oscar hem pijltjes leerde werpen.

In het weekend kwam Rosemary thuis, de bijna volwassen dochter die elders in een kostschool een opleiding volgde voor kleuterleidster.

Het echtpaar Graves lag daar krom voor en het was de bedoeling dat zij ooit, te gelegener tijd en als zijn wilde haren verdwenen waren, zou trouwen met Oscar.

Moeder Graves maakte daar dikke toespelingen op, maar Rosemary toonde niet veel trek en Oscar vertelde hem in een vertrouwelijke bui dat hij geen bezwaren tegen die ouderlijke plannen had zolang het zijn kostgeld laag

hield. Hij kon dat wel begrijpen, Rosemary was grof gebouwd en arrogant en het was aan haar aandringen te wijten dat hij op zondagmiddag naar beneden moest komen om zijn gitaarspel te laten horen. Hij speelde C-F-G7-F-C-G7-C-G7 en maakte van de algemene verlegenheid gebruik om weer beschaamd naar boven te glippen. Nog juist hoorde hij Rosemary in een hoge gierbui losbarsten.

Met Oscar reed hij op een dag naar Londen, waar een auto afgeleverd moest worden die door een late vakantie-ganger met panne was achtergelaten.

Langs heuvel en dal, over de smalle wegen en door de kleine dorpen die zonder uitzondering een misantropisch kerkje hadden, opgetrokken uit oeroude keien.

Bekende namen verschenen op de schaarse wegwijzers.

Nutley, East Grinstead, Tunbridge Wells. Als ze de weg kwijt waren stopten ze bij de eerstvolgende voetganger.

Oscar draaide dan het raampje open en vroeg de route met als onveranderlijk begin: 'Sorry to bother you, sir.'

Jaren later kon hij zichzelf nog in een vrolijke stemming brengen door dat overbeleefde geluid in herinnering terug te roepen: Sorry to bother you sir, do I look the part? Are you by any chance my father? Is this the road to happiness?

Na het afleveren van de wagen hadden ze nog een hele avond voor zich. Oscar had een tijd in Londen gewerkt en daar een meisje leren kennen dat erg op hem gesteld geraakt was. Voor jongemannen van zijn type was dat de ideale situatie. Het gaf speelruimte en macht en zou hij haar maar niet eens bellen om te kijken of er nog iets van over was ?

'Als ik in de weg loop geef dan een teken, dan ga ik zelf met de trein naar huis,' stelde hij voor, maar dat was het laatste wat Oscar wilde.

Hij belde op en met de ondergrondse en de bus gingen ze naar de plaats waar ze werkte, in een buitenwijk van Londen.

En inderdaad, daar kwam ze aanstappen uit de haarsalon waar ze werkte. Een tenger meisje op hoge naaldhakken, het haar in een met lak bespoten toet omhoog, grote blauwe ogen.

Toen ze naast Oscar de onbekende zag verstarde ze, dat was niet haar idee van een leuk twosome.

In de dichtstbijzijnde tl-verlichte ijssalon zat hij erbij, zo stil en onzichtbaar mogelijk en keek meelijdend toe hoe zij probeerde een sfeer te maken waarin de romance weer zou kunnen opbloeien, terwijl ze wist dat het onbegonnen werk was en zichzelf haatte dat ze toch weer ingegaan was op het telefoontje van deze versierder.

Toen Oscar even naar het toilet was, viel er een stilte.
Hij keek naar haar magere bleke gezicht met de rode lippen
en zei: 'I'm sorry to be such an obstacle, if you want
me to leave I'll be happy to oblige,' maar ze zei hoofdschuddend:
'It won't make any difference, I'm sure, but
it's awfully nice of you to think so.'
Daarna had ze het opgegeven en was het ijs gebroken,
het werd een gesprek over de Cubacrisis en ieders toekomstplannen
en toen het tijd werd om de laatste trein te
halen kreeg hij een kleine warme hand van haar en de beste
wensen.
Terwijl de bus wegreed zwaaiden ze naar haar. Ze
stond in het licht in haar plastic regenjas en op haar hoge
hakken en werd steeds kleiner. Ze zwaaide niet terug.
De volgende dag kondigde hij zijn vertrek aan. Hij had
zijn geld nog eens nageteld en het werd te riskant om langer
te blijven. Mrs. Graves had hem verzekerd dat ze hem
het vel niet over de oren zou halen, maar dat was dan ook
het enige dat hij van haar tarieven wist en het leek zo on-
beleefd om verder te vragen.
De Cuba-crisis was een goede aanleiding om te zeggen
dat hij in deze omstandigheden beter terug naar huis kon
gaan. Tenslotte zat niemand bij een wereldoorlog graag
in een vreemd land.
Ze vroeg maar tien pond en dat betekende ongeveer honderd
gulden. Op die basis had hij nog wel een week kunnen
blijven, maar hij had het besluit nu eenmaal aangekondigd
en kon geen goede reden bedenken om er weer op terug te
komen.
Haastig kocht hij nog een doos bonbons voor haar en gaf
haar bij het afscheid in een impuls een zoen op haar dikke
wang. Ze hield hem even vast: 'Take care.'
Een dag later stond hij op Holland Spoor en merkte dat
de brommer de overtocht per nachtboot niet onbeschadigd
had overleefd. Het was een kleine beschadiging van de
starter en hij besloot niet verder te gaan, nu hij toch nog
geld over had.
Aan de overkant van het station was een klein hotel, het
Hotel Centraal, dat een bord droeg met een aantrekkelijk
aanbod: f 7,50 per nacht inclusief ontbijt.
Hij had na de kosten van de reparatie nog zeventig gulden
over en dat gaf de mogelijkheid van een week Den
Haag en twee gulden per dag voor verteringen.
Het werd een week van keuzes. 's Ochtends at hij het
magere ontbijt, een boterham met een ei en een boterham
met hagelslag en daarna besteedde hij de dag aan rondwandelen
in een stad die met iets heel anders bezig was.

Een portie patates kostte een kwartje, de bioscoop f 1,10, tramritten vier voor vijftig cent, een krant een dubbeltje, warmte in de warenhuizen was gratis.

Het dagelijks dubben leverde telkens dezelfde keus op: een film, een portie patates en een krant, en eindeloos rondlopen in gratis verwarmde ruimten.

Drie weken na vertrek reed hij Amsterdam weer binnen.

Een kort moment van verbazing toen hij met een routinegebaar zijn hand in de zak van zijn regenjas stak en daar de sleutel van de huisdeur vond. Het ding was drie weken irrelevant geweest en hem ook niet opgevallen, terwijl hij toch heel wat keren zijn handen in zijn zakken gewarmd had.

De kamer lag er nog bij zoals hij hem verlaten had: een ingepakte koffer met de rest van zijn spullen en een briefje erbovenop met het verzoek aan de hospita om de koffer te bewaren. Het rook bedompt en na enig zoeken vond hij de oorzaak, een stuk beschimmelde kaas op een bord, in het kastje naast zijn bed. Hij schudde de butafles en stak de kachel aan. Hij sneed de schimmel van de kaas en at het restant op.

Het leek wel of hij niet weg geweest was. Morgen moest hij op zoek naar een nieuwe baan.

Hoofdstuk 12

De volgende morgen keek ik de tekst nog eens na, had ik wel overal `hij' gezet?

De vorm lag me niet, wist ik al van vroeger.

De `ik' had toch duidelijke voordelen? Je kon hem afwisselend laten praten, denken en voelen zonder de regie-aanwijzingen die de `hij' nodig heeft. Een ik en een hij hou je ook veel makkelijker uit elkaar dan twee hij's. Het was mij altijd een raadsel waarom de meeste schrijvers dan toch de hij-vorm verkozen. Angst om met de ik geïdentificeerd te worden? Behoeft om afstand te nemen? Ik kon het toch moeilijk anders zien dan als een vorm van lafheid, als je een personage interessant genoeg vindt om een hoofdrol in een verhaal te geven, dan is hij tijdelijk de ik van de schrijver en moet je hem niet op afstand houden.

Ik nam me voor deze herinneringen bij gelegenheid nog eens in de ik-vorm te herschrijven, misschien kwam er dan wat meer uit.

Zo moest ik me meer kunnen herinneren van die dochter Rosemary en de al even summier beschreven vader. Er was, bedacht ik, ook een uitstapje naar Brighton geweest, naar een kasteeltje waar prins Edward of een Bonnie Prince Charles zijn maîtresses ontving. En was ik in die laatste week in Den Haag ook niet Eddy ten Cate tegengekomen, een vage kennis uit de diensttijd die ineens met hoge uithalen sprak en op de kappersschool zat en mij iets duidelijk wilde maken dat ik in het geheel niet begreep?

Maar had het eigenlijk nut om het verhaal vol te stoppen met dat soort details, alleen maar omdat ze gebeurd waren?

Er stonden nu al allerlei dingen in die eigenlijk volstrekt niet ter zake deden, maar die ik een keer beschreven wilde hebben.

Een verhaal werd het zo natuurlijk nooit, meer een journaal, saai maar precies en eigenlijk alleen interessant voor mezelf, herinnering aan de tijd vóór ik Marjan ontmoette en met niemand praatte.

Als ik dit ooit wilde publiceren zou ik er stevig in moeten schrappen. Selectie en constructie, daar kwam het uiteindelijk bij schrijven toch op neer.

Maar wat heb je er dan zélf aan, als je voortdurend dingen moet schrappen omdat ze niet in het verhaal passen?

Het ging weer helemaal mis met mijn enthousiasme, merkte ik wel. Waarom kon ik nu niet zoals ieder ander gedurende enige tijd ergens in geloven of plezier aan beleven? Ik legde de getypte velletjes opzij en vond onderop het kranteknipstel dat Marjan met haar brief meegestuurd had. Het ging over de oorlog en de naam van de oude bard kwam er in voor als iemand die voor de radio amusante hoorspelletjes geleverd had, shame o shame. Tja, wat moest je daarvan denken? Ik deed het knipsel in mijn portefeuille voor als ik hem weer zou zien en ging naar buiten om te kijken of ik Angela ergens mee kon helpen.

Ze was nergens te bekennen, maar op het erf zat Ditte gehurkt naast Mario en ze waren zo te zien in diepe conversatie gewikkeld.

Toen ze me zag stond ze snel op, en viste een briefje uit de zak van haar jurk.

Er stond op `Je moet niet alles serieus nemen wat een oude man zegt' en daaronder een stevige handtekening, voluit Hendrik van Campen. Onderstreping ontbrak en volgens grafologen betekende dat een geringe lust om zichzelf als persoonlijkheid te manifesteren.

`Wil de oude dat ik weer kom?' vroeg ik. Ze knikte.

`Zal ik vanmiddag komen?' Ze knikte en glimlachte.

`OK, zeg hem maar dat ik na de siësta kom.'

Ze draaide zich om, gaf Mario een aai over zijn hoofd en liep weg.

Pas hier beneden, waar ik rood- en bruinverbrande toeristen gewend was, viel het me op hoe bleek ze eigenlijk was en hoe armoedig de hobbezak-jurk die ze droeg, schoon en stevig, maar van een weeshuisachtige vormloosheid.

`Vond je dat een aardige mevrouw?' vroeg ik Mario.

`De stomme? Ja hoor, ze is heel aardig.'

`Maar hoe versta je haar?'

`O, gewoon.' Hij was alweer bezig met een mathematische tekening in het zand.

`Hoezo gewoon. Ze kan toch niet praten?'

`Jawel hoor.'

`Maar hoe dan?'

`Nou, ze stopt woorden in mijn hoofd.'

Meer kreeg ik niet uit hem.

In de verte kwam Angela aanlopen met haar karretje boodschappen.

`Wat was er?' vroeg ze.

`O, Ditte kwam met een uitnodiging om vanmiddag naar de burcht te komen. Ik had een beetje ruzie met de oude baas, maar dat is nu opgelost. Heb jij weleens met

Ditte gepraat, met de stomme?'

`Natuurlijk. Ze begrijpt alles wat je zegt.'

`Maar geeft ze ook antwoord?'

`Jawel, ze knikt ja of nee en ze glimlacht en ze maakt gebaren. We komen er altijd wel uit. Ze doet toch ook de boodschappen? Nou, dat afdingen, dat kan niemand beter dan zij. Ze zeggen weleens dat het lijkt alsof ze in je hoofd kan zien wat de uiterste prijs is.'

`Hm.'

Ik hielp haar met het schillen van aardappelen en het doppen van boontjes en het wassen van sla en het in dunne plakken snijden van tomaten en het pellen van uien en liet het villen van gedierte aan haar over.

Rond twaalf uur begonnen de eerste toeristen te komen en ik hielp mee de bestellingen te noteren en de hamburgers te keren en de salades op te maken.

De siësta was ons gemeenschappelijk uurtje nu het hoogseizoen echt begonnen was, maar Angela viel bijna direct in slaap nadat ze bij me was komen liggen.

Het leek erop alsof er een eind was gekomen aan ons bruisende seksleven. Ik keek naar haar moede hoofd, nog vettig van de dampende frituurpan en streek met een vinger over de bolling van haar borsten, maar ze duwde half slapend mijn hand weg en draaide zich met een kreun om.

Ik dacht aan Marjan en de kinderen en merkte dat ik eigenlijk al besloten had om binnenkort terug te gaan.

Ik had mijn vrijheid geproefd en de smaak begon me tegen te staan, ik moest toch ergens bij horen.

Het verbaasde me dat ik er juist nu genoeg van kreeg, terwijl ik net op gang gekomen was met het schrijven. Ook hier zou wel weer gelden dat een ideaal werkt zolang je het niet bereikt hebt. Wat betekent schrijven nou eigenlijk als je eindelijk tot schrijven gekomen bent?

Over een jaar zou ik er wel weer heel anders over denken, na een Hollandse winter en een nimmer eindigende reeks van kleine kantoorcrisissen. Maar ik kon er nu wel weer een jaar of tien tegen en wie weet had dan de longkanker of de hartexplosie toegeslagen en was daarmee het probleem opgelost.

Nu ik het besluit genomen had, voelde ik me veel opgewekter.

Ik stond op en ging buiten in de schaduw op een bankje zitten. Het plein was geheel verlaten en leed trillend onder de middagzon.

Ik zou me dit dorp altijd blijven herinneren, nam ik me voor, maar inderdaad, het was geen plek om jaren

door te brengen. Achteraf verbaasde ik me erover dat ik ooit gedacht had hier te kunnen wonen. Uiteindelijk hoorde ik toch thuis in een drukke stad, met veel werk en gekrakeel, veel dingen om op te mopperen en je over op te winden.

En hoe had ik gedacht aan de kost te komen als de geldstroom uit Holland ophield? En waar zouden Marjan en de kinderen van moeten leven?

Nee, het werd hoog tijd om weer in het gareel te gaan.

Ik zou thuis de logeerkamer misschien kunnen inrichten als werkkamer, er een tafel neerzetten waar ik af en toe zou kunnen werken aan het boekje dat ik ooit nog zou maken.

En als het er niet kwam, geen ramp, niemand zat erop te wachten.

Het rationalisatie-proces was alweer in volle werking en maar af en toe kwam de gedachte op dat ik nu wel erg anders dacht dan nog maar een paar dagen geleden.

Lafaard, mislukkeling, inconsequente zak waren de trefwoorden, maar ik wist in mijn hart dat ik dat ook was. Daar moet je dan maar mee leven, zei ik bij mezelf en schopte het protest een berghok in, deur dicht, knip erop.

Lang voor het eind van de siësta ging ik al naar boven en zat bij het meertje en keek naar de kleine blubjes die uit het water opstegen.

Veel later werd ik wakker. Ik lag op het gras, naast me stond een mand en een eind verderop zag ik Ditte in het water rondwaden. Ze hield met de ene hand haar jurk omhoog en in haar andere hand een stok die onder water verdween. Terwijl ik keek maakte ze een snelle beweging en het eind van de stok kwam boven water. Er zat een netje aan en daarin spartelde een grote vis. Ze waadde naar de kant, liet haar jurk zakken en wandelde naar me toe. Ze glimlachte naar me, gooide de vis in de mand en keerde weer terug naar het water, met haar schepnet.

Naast mij vocht de vis happend zijn doodsstrijd en ik deed mijn handen over mijn oren en probeerde nergens aan te denken. Ik keek toe hoe ze de tweede vis ving en in de mand wierp.

Haar medeleven met dieren ging kennelijk niet verder dan kippen. Ik kon het haar niet kwalijk nemen, want menige vis was door mijn ingewanden gegaan en ik had dus geen enkel recht van spreken.

Ze wenkte me met een hoofdknik mee naar boven.

Eerst liep ik achter haar aan, maar het gezicht van de

flappende visstaarten was me toch te veel en ik haalde haar in en ging voorop.

In de hal wees ze naar boven. De oude heer zat al op het terrasbalkon. Hij droeg een strooien hoed tegen de zonnestralen en reikte mij over zijn schouder een paar getypte velletjes aan.

`Hier heb je je teksten terug,' zei hij, `plus mijn beginnetje. Ik denk dat ik ermee stop. Maak jij het verhaal maar af, als je wilt.'

`O, maar ik weet niet of het wel iets voor mij is. Ik zou liever hebben dat je het zelf afmaakte.' Ik begon hem mijn bezwaren tegen de hij-vorm uit te leggen, maar hij onderbrak me ongeduldig.

`Je begrijpt het niet, ik stop met schrijven. Ik maak die paar bestellingen nog af en dan is het uit, schluss.' Ik schrok. `Maar zo moet je mijn kritiek niet opvatten. Ik bedoel, een béétje kritiek mag toch wel?'

Er klonk het benauwde gerochel dat ik had leren herkennen als zijn manier van lachen. Ik wachtte geduldig tot hij weer bij stem was.

`Beste jongen,' zei hij, `als je zo veel kritiek in je leven gehad hebt als ik, dan kan dat beetje er óók nog wel bij hoor. Maak je niet ongerust. Nee, ik ben gewoon uitgeschreven, in elk geval voorlopig. Ik ga maar eens een aanvraag indienen voor dat mooie ouderdomspensioen dat jullie in Holland hebben. Hoe heet het, iets met ach en wee.'

`Aow. Heb je dat dan nog nooit gehad?' Hij moest toch al ruim boven de vijfenzestig zijn.

`Nee, waarom zou ik. Ik werkte toch nog?'

`Dat heeft er niets mee te maken. Vanaf je vijfenzestigste heb je daar recht op.'

`Nou, ik niet. Ik vind het onzin om steun te vragen als ik zelf mijn boterham kan verdienen.'

Ik schudde het hoofd, de sukkel, hij had al jarenlang zonder geldzorgen kunnen schrijven wat hij wilde, in plaats van spannende verhaaltjes op bestelling. Hij draaide zich om.

`Weet jij misschien hoe je aan zo'n uitkering komt?'

`Nee, maar dat kan ik makkelijk voor je aan de weet komen. Er is trouwens vast nog wel een fonds voor kunstenaars waar je een beroep op kunt doen. Ik zal vanavond meteen mijn vrouw schrijven.'

`Hoeveel is die Aow?'

Ik deed een greep. `Het zal ergens tussen de duizend en vijftienhonderd gulden liggen, denk ik, per maand. Dat weet ik wel zeker, eigenlijk.'

`O, maar dat is veel te veel, we hebben aan een paar honderd gulden echt genoeg. Dit huis is eigendom, dat heb ik vijftien jaar geleden nog voor een habbekrats kunnen kopen. We hebben alleen geld nodig voor ons natje en droogje.'

`Nou, dan geef je Ditte eens een nieuwe jurk. Of je nodigt het dorp uit voor een feest. Aan halve AOW's doen de ambtenaren niet.'

`Tss.' Hij leek overrompeld door het gemak waarmee moeizaam ploeteren vervangen kon worden door een riant pensioen.

`Je kunt een spaarpot voor Ditte maken, voor het geval je toch niet het eeuwige leven blijkt te hebben.'

`Ja, ja. Ditte. Dat is een zorg apart. Maar die redt zich wel, als het moet. Ze krijgt in elk geval dit huis en natuurlijk het honorarium van de boeken, hoe weinig dat nu ook is. En ze is Nederlandse, daar heb ik voor gezorgd. In geval van nood gaat ze gewoon naar Nederland en klopt daar aan bij de instanties en bij mijn uitgever. Dat heb ik haar helemaal ingedrild.'

`Maar hoe maakt ze zich verstaanbaar?'

`O, dat is heel raar, dat lukt haar altijd. Als het niet met gebaren of geluiden kan, dan plant ze gewoon een boodschap in je, moet je maar eens opletten als het je overkomt.'

`Dat kan niet,' zei ik.

`Nou, dan niet, ik zal het je niet aanpraten.'

We keken naar het dorp, heel in de verte liepen kleine figuurtjes over het plein.

`Je kunt dan eindelijk je memoires eens gaan schrijven,' zei ik, `momenten uit je zondige leven. Contacten met al lang vergane grootheden.'

`Wie weet, wie weet.'

Ditte kwam bij ons zitten. Jammer, want ik was net van plan om voorzichtig te peilen wat nu precies hun verhouding was. Was ze zijn dochter, of zijn huishoudster, een kleindochter misschien, of zijn vrouw? Ik had nog steeds geen flauw idee.

Ze had een fles wijn en twee glazen bij zich, zelf dronk ze zelden.

Nu hij zijn besluit genomen had was er ineens veel spanning tussen ons weggevallen, misschien was ik toch bedreigender voor hem dan ik me ooit gerealiseerd had. Vaag begon ik te beseffen hoe zwaar de beslissing voor hem moest zijn. Ophouden met schrijven was voor iemand als hij de totale nederlaag.

`Over memoires gesproken,' zei hij, `ik heb nog eens

zitten nadenken over je moeder.' Hij reikte naar het sigarestompje dat altijd op de balustrade lag. Hij stak het in zijn mond, kauwde even op het uiteinde en legde het weer terug.

`Ik herinner me je moeder, denk ik. Er kwam gisteravond ineens een herinnering boven over de kunstkring van Nijkerk. Let wel, ik weet het niet zeker. Er was zo'n voorleesavond en ik ging met de trein want toen ging je nog met de trein. Er was en voorzitter op het station, zo'n bedrijvige dame, vrouw van de plaatselijke arts of notaris, dat moet je te goed houden. En ze had een verlegen jonge dame bij zich die niets zei en me af en toe van opzij aankeek. Meer ingetogen dan verlegen, denk ik achteraf.

Wacht, er komt ineens een naam boven drijven van die voorzitter. Zentgraaff, nee Zandgraaf, nee Zandsteen. Zandsteen, zegt je dat wat?'

Ik knikte. Zandsteen was een bekende naam uit moeders jeugd, de meisjes Zandsteen kende ik als haar grote plaag op school, bekakte domme dochters van de notaris, terwijl zij de beste leerlinge van de klas was, maar slechts de dochter van een timmerman.

`Ja, Zandsteen klopt wel,' zei ik.

`Mooi. Wat een kreng was dat, maar ja, zo had je ze toen in elke gemeente van enige betekenis. Dat vrouwenwereldje was met onzichtbare stangverbindingen gekoppeld aan de mannenwereld. Zat de man hoog dan kon zijn vrouw een erebaan opeisen, al was ze zo stom als het achtereind van een varken. En als de man het in zijn wereld niet redde, dan kon zijn vrouw nog zo schrandere en sterk zijn, maar dan kwam ze toch niet verder dan nederige jaknik-rolletjes.

In de mannenwereld kon je nog hopen op enig verband tussen capaciteiten en positie, al speelden erfenissen en het vriendjesmilieu natuurlijk een grote rol.

Maar wie echt niet deugde voor zijn werk ging op den duur wel aan zijn eigen domheid failliet, of werd weggemanoeuvreed.

Logisch, want dáár gold succes als norm. Maar bij de vrouwen ging het niet om succes bij het bevorderen van de kunsten of de armenzorg, het zou iedereen een zorg zijn wat daarvan terecht kwam. Het ging alleen om de erebaantjes en die werden verdeeld op basis van status. Zo kon je in discussies de meest intelligente vrouwen heel timide zien jaknikken als de voorzitter iets doms zei. Zelfs al zouden ze zelf het risico willen nemen om dat domme mens tegen te spreken, dan moesten ze toch rekening houden met de problemen die hun man daarmee

zou krijgen, want zo eenzijdig werkte het systeem nu ook weer niet. Ik weet er alles van, als gevierd schrijver zat ik voortdurend in dat circuit.'

Hij nam een slok wijn en verzonk in gepeins. Ditte en ik keken toe.

'Tuig van de richel,' zei hij tenslotte, 'maar om op jouw vermoedelijke moeder terug te komen, die zat duidelijk al op de grens van haar sociale mogelijkheden, als voetveeg van die mevrouw Zandsteen, die trouwens niet dom was maar wel een kreng. Dat heeft je moeder die avond geweten want ze had kennelijk een foutje gemaakt en daardoor waren de convocaties te laat rondgestuurd, of het tijdstip was verkeerd vermeld, dat weet ik niet meer. Het is ook best mogelijk dat het een fout van de voorzitter was en dat je moeder ervoor opdraaide, dat kon best in die tijd.

Hoe dan ook, er waren maar een paar vrouwen met hun mannen aanwezig toen de lezing moest beginnen. De voorzitter was razend en stuurde je moeder op pad om meer mensen aan te slepen. Dat ging toen nog niet per telefoon. Een uur te laat begonnen we met een toch redelijk gevuld zaaltje. Ik las voor, uit de Zwarte Paarden natuurlijk, en ik beantwoordde de bekende vragen. Of de bloedwraak ooit zou verdwijnen uit de Zuid Europese cultuur, of het verhaal waar gebeurd was, of ik zelf weleens gevaar gelopen had, waar ik nu naartoe zou reizen, hoe ik zo tot schrijven gekomen was, wat nu eigenlijk beschouwd kon worden als de centrale boodschap in mijn schrijverij .

En al die tijd zag ik haar in de zaal zitten, in het begin een beetje nahijgend, schuldbewust en zo misplaatst tussen al die trutten en stoethaspels. Ze leidde telkens het applaus, lachte als eerste als ik een grapje maakte, ze deed haar uiterste best om haar fout goed te maken. Na afloop vertrokken de bezoekers in gepaste stilte en nuttigden de bestuursdames met de schrijver nog een kopje soep in de gelagkamer. Het licht was overal uit, behalve boven ons tafeltje.

Nu rees het probleem wie mij naar het station zou brengen voor de laatste trein terug. Ik nam het initiatief. Ik zie je moeder niet scherp meer voor me, maar voorzover ik me herinner was ze lang en meisjesachtig mollig, ze had een open gezicht met een makkelijke brede lach en ze bloosde bij het minste of geringste. Ik had al even met haar gepraat en ik vond haar aardig. Als ik terugdenk aan hoe ik toen was, moet ik uitgevist hebben waar ze woonde en of ze getrouwd was en

of haar man thuis was. Misschien was ik dus wel van plan om van haar te profiteren, zoals dat toen heette, maar ik weet het niet meer.

Hoe dan ook, ik stelde plompverloren voor dat ik haar naar huis zou brengen en dan verder mijn weg naar het station wel zou vinden. Als blikken konden doden waren er die avond doden gevallen, maar ik trok me er niets van aan en even later liepen we buiten.

Ik wist dat ik haar heel wat moeilijkheden bezorgde, maar in mijn arrogantie ging ik ervanuit dat mijn gezelschap dat wel waard was.

En nu komt het. We kwamen bij het huisje, een laag huisje in een rij lage kleine huisjes en voor ik mezelf kon uitnodigen vroeg ze of ik misschien zin had in een kopje koffie.

Heel stilletjes liepen we het pad op naar het huis, ze deed de deur zachtjes open, in de buurhuizen was het donker, want het was verdikkeme toch al bij elven.

Ik dacht dat het om vrijen ging, maar eenmaal binnen hebben we in de keuken urenlang koffie zitten drinken en telkens als ik dacht dat ik maar eens een gebaar moest maken, had ze een nieuw onderwerp.

Een godverdomde intellectueel, die moeder van jou, als zij het was. Ze had mijn boeken gelezen en ze veegde de vloer met me aan. O, heel vriendelijk en bewonderend, maar toch. Na een paar uur was ik zo moe dat ik niet meer wist wat ik zei, als ik het al ooit wist. En weet je wat nu het gekke is?'

'Al sla je me te pletter.'

'Ik zou bij god achteraf niet meer weten of we die nacht met elkaar naar bed zijn geweest of alleen een hand geschud hebben bij het afscheid. Het heeft de hele nacht geduurd en ik nam de ochtendtrein, dat weet ik nog. Maar er staat me iets bij dat ik in arren moede het gesprek bracht op vleselijke geneugten en dat we eindeloos hebben gepraat of dat eigenlijk wel van belang was in het licht van het spiritueel contact dat mensen met elkaar konden hebben. Ik vond toen nog dat vleselijk contact weliswaar van een lagere orde was, maar toch een stuk leuker dan spiritueel contact. Maar zij bracht een heel andere theorie op tafel.'

'Pieter van der Meer de Walcheren,' zei ik.

'Wie te Walcheren?'

'Pieter van der Meer de Walcheren. Een zéér bekend katholiek schrijver, onbegrijpelijk .dat je nooit van hem gehoord heb. Was getrouwd met mevrouw Van der Meer de Walcheren en halverwege het huwelijk kwamen

ze tot de conclusie dat het spirituele leven belangrijker was dan het lichamelijke, of dat het lichamelijke het spirituele blokkeerde. Zo iets. Het was in elk geval mystiek. Toen de kinderen oud genoeg waren om op eigen benen te staan sloten ze met een zucht hun huwelijk af. Pa ging in het mannenklooster en werd abt, ma ging in het vrouwenklooster en werd abdes. Happy end.' Hij deed een uiterste poging om zijn hoofd achterom te draaien en mij ongelovig aan te kijken. Door een beetje opzij te schuiven kon ik hem bijna een nekbreuk bezorgen. 'Verzin je dit nou?'

'Nee hoor, mijn moeder had een paar gedachtenbundels van die man, zware kost zo te zien.'

We keken naar het dal en dachten onze gedachten.

Ditte was stilletjes vertrokken.

'Toch aardig dat je je er iets van herinnert,' zei ik tenslotte, 'viel je voor mijn moeders rode haar? Dat was haar trots.'

Hij aarzelde maar even. 'Onzin, ze had gewoon donkerblond haar, kort geknipt zoals toen de mode was.'

Haal nou geen fratsen uit, ik heb geen zin in spelletjes.'

'OK,' zei ik, 'je hebt gelijk. Het is nog steeds kortgeknipt maar nu grijs. Ze is zo'n beetje het evenbeeld geworden van die mevrouw Zandsteen vroeger, een tiranniek mens maar vol goede daden.'

De zon stak half achter de verre bergen, het werd weer eens avond. Hij pakte zijn stompje sigaar en kauwde er even op.

'Weet je,' zei hij, 'ik moet je iets bekennen dat niet prettig is voor een man. Tenminste, ik heb het nooit prettig gevonden. Het is ook niet prettig, wat krijgen we nou? Geef me nog maar een slokje.'

Hij hield zijn glas naar achteren en ik schonk hem in en wachtte af.

'Jij hebt twee kinderen, nietwaar?' zei hij.

'Dat klopt.'

'Wel, er is een tijd geweest dat ik ook graag kinderen wilde. Het was vlak na de oorlog, ik was getrouwd met een Franse vrouw, Charlotte, ze is allang dood, doet er niet toe. We waren erg gelukkig met elkaar en we wilden kinderen. Dat lukte maar steeds niet en toen is er een onderzoekje gedaan. Heel vervelend en gênant, maar goed. Het bleek dat er iets niet in orde was met mijn zaad, ik zou nog geen kabouterdje kunnen verwekken, al deed ik nog zo mijn best. Dus je ziet, al zou ik met je moeder gevrijd hebben, de kans dat ik je vader ben is nul.'

Ik verteerde de mededeling en merkte dat het me eigenlijk niet schelen kon. Ik mocht hem wel, maar ik werd toch meer gedreven door nieuwsgierigheid dan de behoefte zijn zoon te zijn. Ik was langzamerhand te oud om iemands zoon te zijn.

`Het spijt me voor je,' zei ik, `dat je geen kinderen kon krijgen bedoel ik.'

Het benauwde kuchen klonk weer, dat bij hem voor lachen doorging.

`In elk geval hoefde ik daarna geen voorzorgsmaatregelen meer te nemen als ik géén kind wilde,' zei hij,

`had ik dat voor de oorlog maar geweten. Dat gruwelijke gestumper met die rubbertjes.'

Oorlog, dat deed me ergens aan denken. Ik pakte mijn portefeuille en zocht naar het stukje krant.

`Voor ik het vergeet, mijn vrouw stuurde me een knipseltje over jouw oorlogsverleden. Foei, foei, heb jij hoorspelletjes gemaakt in de oorlog?'

Het onbenul van de jeugd. Ik probeerde luchtig van onderwerp te veranderen, maar ik wist niet wat ik zei.

De stoel maakte een krakend geluid toen hij zich met meubel en al omdraaide.

`Hier !'

Hij greep het stukje papier uit mijn hand, zette zijn bril op en las het door.

`O mijn god,' zei hij, `het houdt nooit op.'

Hij kwam overeind, ging op zijn dikke zere poten staan en liep moeizaam ademhalend het terras af. De lift duurde hem te lang, hij hotste op zijn zitvlak de trap af en liep zwoegend naar de keuken. Ik volgde hem maar en keek met ontzag naar de gigantische omvang van zijn broek.

`Whisky,' zei hij en zakte neer op een stoel aan de keukentafel. Hij wees naar een hoog keukenkastje.

`Hou je nou bij een glaasje wijn,' zei ik verschrikt, `denk om je hart.'

`Dit is een tijd om te drinken.'

`Nou, van mij krijg je het niet.'

`Haal dan maar mijn groene koffertje en de schrijfmachine.'

Ditte kwam verschrikt uit de tuin naar binnen, keek verbaasd naar ons, maar liep op een wenk en een paar woorden van hem mee naar de slaapkamer. Ik vond een verweerd groen koffertje en een portable schrijfmachine en droeg ze naar de keuken.

Hij had zichzelf al voorzien van een grote fles whisky en twee waterglazen en schoof mij een half gevuld glas toe.

Hij deed het koffertje open en begon erin te graaien.

`Kijk, de stukken van de onderzoekscommissie en de concepten van d'Oliviera. Verdomme nog aan toe, dat je dat na vijfendertig jaar wéér op je dak krijgt.'

Hij zag er wat vlekkerig uit en ik was er niet gerust op dat dit goed zou aflopen.

`Overdrijf je niet een beetje?' vroeg ik, `het is één badinerend zinnetje, het is geen veroordeling. Hier, lees het nog eens op je gemak.'

Het stukje dat Marjan me gestuurd had was de recensie van een boek over collaboratie in de omroepwereld en de recensent had, om te laten merken dat hij terdege in het onderwerp ingevoerd was, het bekende manco-zinnetje ingevoerd : `Zo besteedt Verkaik geen aandacht aan de bedenkelijke rol die de toenmalige successchrijver Hendrik van Campen speelde, door onder het pseudoniem Harm Feenstra spannende hoorspelletjes te schrijven als intermezzo tussen de propagandauitzendingen.'

`Geen mens zal je dat nu toch nog kwalijk nemen?' zei ik.

`Daar heb je het nu precies. Je begrijpt het niet. Er valt niets kwalijk te nemen, want ik héb helemaal geen hoorspelletjes geschreven. Ik heb van mijn leven geen hoorspel of toneelstuk geschreven. Zeker met Nederlandse acteurs, na hun cursus Hoe Overdrijf Ik Een Tekst, ik kijk wel uit. Nee, het was heel anders. Ik had een onderduiker, Max d'Oliviera. Hij was een journalist die af en toe sketches en hoorspelen schreef. Maar als jood kwam hij niet aan de bak.

Dus wat deden we? In overleg met Simonis, een man van de radio, schreef hij zijn hoorspelen en ik leverde ze onder mijn naam in en ze werden dan onder schuilnaam uitgezonden. Het gaf hem afleiding, het leverde geld op en we deden er niemand kwaad mee.'

Hij pakte een stompje sigaar uit de asbak, stak het aan, nam een haal en doofde het weer.

`Maar moest je dan niet lid zijn van de cultuurkamer, of zo iets?' vroeg ik.

`Ach, dat was geen punt. Ik stond bij verschillende kranten ingeschreven als medewerker, ik was lid van het Verbond van Journalisten en dat was gelijkgeschakeld, niks aan de hand. Dat maakte het juist zo makkelijk. Het heeft een jaar geduurd en toen durfde Simonis niet meer. Als Max de oorlog overleefd had, dan hadden we het zo kunnen uitleggen. Maar de brave kerel ging dood in '44, ondervoeding en longontsteking, God betere het. Longontsteking, terwijl hij nooit buiten kwam.

Ach, hij wilde gewoon dood. Ik heb hem 's nachts nog stiekem in de tuin begraven, ik wist niet wat ik anders met hem aan moest.

Gelukkig had ik nog één tekst met zijn eigenhandige correcties en die heb ik later laten zien aan de onderzoekscommissie en Simonis bevestigde het natuurlijk.

Maar die zat zelf in moeilijkheden en had er belang bij te laten zien dat hij ook wel wat goeds gedaan had en dat tastte dan weer zijn geloofwaardigheid aan. Ik kon me wel voor de kop slaan dat ik Max niet om een ontlastend briefje gevraagd had voordat we met het spel begonnen, maar wie denkt daar nou aan?

Maar goed, ze geloofden me gelukkig, dank zij andere getuigen en omdat ik verder nooit een letter gepubliceerd heb in de oorlog. Ik kreeg zelfs een complimentje mee.

Maar elke zoveel jaar duikt dat verhaal weer op, dat ik gecollaboreerd heb. Ik ben het spuugzat. Ik heb veel te weinig goeds gedaan in de oorlog, maar zeker niets verkeerd. Ik ga dat nu voor één en voor altijd rechtzetten. Donder maar op en dank je zeer.'

Hij viste de leesbril met de barst uit zijn borstzak op, pakte een vel blanco papier uit het koffertje, draaide het in de machine en keek ons kwaad aan. Schouderophalend vertrokken we uit de keuken.

'Zorg dat hij niet te veel drinkt,' zei ik tegen Ditte en maakte drinkgebaren en schudde nee.

Ze haalde haar schouders op. Dat heb ik niet in de hand, was zo ongeveer haar boodschap. Ik tikte haar broederlijk tegen de arm en ging in het halfduister het pad af naar het dorp.

Hoofdstuk 13

Bijna alle tafels waren bezet en Angela en Josée renden heen en weer van keuken naar terras.

Ik deed voor de zoveelste maal een poging om mij nuttig te maken en vond na enig zoeken emplooi in het snijden van frites, die ik vervolgens in sappige olijfolie bakte tot ze gaar en slap waren.

Angela had in een krant gelezen dat toeristen gek waren op frites en het toegevoegd als standaardonderdeel van elk vleesgerecht. Ze volgde de weg van duizenden restauranthouders voor haar en ze had groot gelijk. Het idee dat ik nu rechtstreeks hielp die roodverbrande biggen vet te mesten maakte het werk licht en aangenaam.

Tot brakens toe zou ik ze willen opvullen, zodat hun zwakke harten de hele nacht door tsjoeke-boem moesten overwerken om alle koolhydraten en eiwitten en vetten netjes op hun plaats te krijgen rond het middel.

Ik zong er een liedje bij en naarmate het aantal bestellingen afnam, maakte ik de porties frites groter en schepte er nog een lepel van de vuile maar geurige olie overheen. Bon appetit !

Af en toe plaagde me het beeld van de oude man die zat te zwoegen aan een serieus antwoord op een pedant zinnetje, maar de keukenwijn hielp.

Tegen elf uur hielden de eetbestellingen op en om één uur had Angela zelfs tijd om met me te dansen. Ik ademde uit haar kleren de geur van zweet en wijn en geroosterd vlees en zij ongetwijfeld patatgeur uit de mijne.

Pas om drie uur vertrokken de laatste gasten. We ruimden de tafels af, spoelden de glazen om en stuurden Josée weg.

Ik trok Angela's jurk over haar hoofd en we renden naar de badkamer, waar grote emmers helder water klaarstonden, en van de badkamer direct naar het grote bed in haar slaapkamer.

Achteraf rookten we een sigaret en ik streelde haar buik. Voordat ik wist dat ik het ging zeggen, zei ik het. 'Angela,' zei ik, 'ik moet binnenkort weer naar huis.

Ik heb er lang over nagedacht en ik moet terug naar mijn vrouw en mijn kinderen. Het spijt me.'

Er kwam geen reactie en ik voelde me onderdeel van de klassieke filmgrap. Mannetje zegt het eindelijk, vrouwtje is in slaap gevallen.

Ik leunde op mijn elleboog om naar haar te kijken en zag dat ze glimlachte.

'Angela,' vroeg ik zacht, 'heb je me gehoord?'

`Ja, ja.' Ze glimlachte nog breder en deed haar ogen open. En heel zorgvuldig, met veel herhalingen en in uiterst voorzichtige bewoordingen legde ze me uit dat ze al een week tobde over de vraag hoe ze mij duidelijk moest maken dat ik ook voor haar maar beter kon vertrekken. De mores in de streek waren dat weduwen niet mochten trouwen met dorpsgenoten van de overleden echtgenoot. Dat deed men niet, dat was taboe. Er was maar één uitzondering mogelijk. Als de weduwe een tijdlang uit het dorp weggeweest was, of zich tussentijds had gegeven aan een niet-dorpsgenoot, dan was het taboe opgeheven. Ze was dan weer een vreemde geworden waar men opnieuw naar kon dingen. Zo iets. Mijn komst was voor Angela het middel om weer werfbaar te worden, en ik had mijn taak ruimschoots voltooid, daar kwam het op neer.

`Maar als ik nu was gebleven?' vroeg ik.

Ze keek me aan met die ik-ken-jou-toch-blik waarmee mensen elkaar zo kunnen ergeren, want wie wil een open boek zijn?

`Dat had je nooit gedaan,' zei ze, `je kwam hier voor de zomer, dat wist je zelf niet, maar het was wel te zien. Je hoort hier niet, dus blijf je hier niet.'

`Maar als ik gebleven was?'

Ze stak een blote arm uit en trok mijn hoofd naar haar schouder.

`Dan was ik je trouw gebleven. OK?' Ze sprak het uit als okèh, net zoals de slager Cania, de enige andere in het dorp die het woord gebruikte.

Hoe aardig ze het ook uitlegde, ik voelde me toch danig gebruikt.

Waarom gaat dat zo ingewikkeld?' vroeg ik, `waarom kun je niet gewoon hertrouwen?'

`Om moord te voorkomen,' zei ze. `In zo'n klein dorp, als je er als meisje een beetje aardig uitziet en je bent goed voor je werk, dan willen er altijd wel een paar mannen met je trouwen. Je trouwt er één en de anderen zijn kwaad en teleurgesteld.

Dus wat kan er gebeuren? Ze drinken een keer te veel, ze krijgen ruzie en de een steekt de ander dood.

Dat gebeurde hier vroeger wel. Als je man het verloor

stond de vrouw alleen en dan moest ze vaak wel hertrouwen met die messentrekker, omdat ze geen inkomsten

had. Dus een kwade kerel kon op die manier vaak de vrouw krijgen die hij hebben wilde. Dat was een

slechte toestand en daarom is al heel lang geleden de gewoonte ontstaan dat weduwen niet mochten hertrouwen.

Als ze geld nodig hadden kregen ze dat van de kerk.'

Ze zweeg.

'Dat zullen die weduwen niet altijd leuk gevonden hebben,' zei ik.

'Precies. Daarom is er ooit, het is het verhaal van Anamoro, ooit is er een jonge weduwe weggetrokken en een paar jaar later teruggekomen. Ze zei dat ze in een ander dorp hertrouwd was en opnieuw weduwe was geworden. Ze had een jeugdvriend hier, met wie ze achteraf liever getrouwd was dan met haar eerste man, en die vroeg haar na een passende tijd opnieuw ten huwelijk. Dat was een moeilijk geval. Gold het taboe nog, of was dat uitgewist door de tijd en door haar tweede huwelijk met iemand van een ander dorp? Je kon namelijk zeggen dat ze daardoor een vreemde was geworden, iemand van buiten, zonder verleden in ons dorp. Het werd niet goedgekeurd, jarenlang hield het dorp dat huwelijk tegen, tot ze dodelijk ziek werd. Op haar sterfbed zijn ze toen getrouwd. Het is het verhaal van Anamoro, ik kan het niet goed vertellen, maar het is een mooi verhaal.'

'Dus sindsdien mag het?'

'Alleen soms, als de vrouw zélf het graag wil en er iets speciaals voor doet. Anders kan ze altijd geld krijgen van de kerk, als ze geen inkomsten heeft. Als ze wil hertrouwen met iemand uit het dorp, dan moet ze een tussenman zoeken uit een ander dorp. Maar dat kost erg veel.'

'Hoezo?'

'Je moet dan geld betalen aan heel oude weduwnaren of vrijgezellen, mensen die weten dat ze gauw dood zullen gaan. Je trouwt dan met hem en als hij dood gaat ben je vrij. Er was vroeger een hele handel in. Oude stervende weduwnaren of vrijgezellen waren geld waard. Maar er kwam natuurlijk misbruik. Soms wilden de erfgenamen van die man het hele bezit van de vrouw. Of hij werd beter en ging niet dood.'

Ik kon me de ernst van de situatie wel voorstellen maar werd er toch wat lacherig van.

'Dus nu gaat het wat eenvoudiger?'

'Als je bereid bent de schande op je te nemen, dan hoef je niet te trouwen, dan is het voldoende als je in zonde leeft met iemand van buiten.'

'Dus wij deden een Anamorootje?'

'Je moet er niet om lachen, het is bij ons een ernstige zaak.' Ze blikte me fronsend aan.

Het leek me een mooi onderwerp voor de oude bard, jammer dat hij opgehouden was met schrijven. Maar

misschien had hij het al verwerkt in één van zijn Mediterraan-romans vol hete passie en opgewonden verdriet.

`Mag ik misschien ook weten voor wie ik de wegbereider ben? Wie zal het wezen als ik vertrokken ben?'

`Je gaat toch geen moeilijkheden maken, jij, als ik je dat vertel?'

`Welnee Angela, je kent me toch. Als een lam ben ik.'

Ze aarzelde en keek wantrouwig naar me op. Ik kustte haar op de neus en ze begon ineens te lachen.

`Pardonneer, maar dat lam... Het is Rico Cania.'

`De slager?'

Ik zakte terug op mijn rug. Ik zag hem voor me, klein en mollig en een beetje pompeus, maar wel een man om rekening mee te houden. Slager, burgemeester, postkantoorhouder, eigenlijk de enige die telde in het dorp, naast de pastoor waar Angela mij altijd ver van gehouden had en die ook zelf heel ver van mij gebleven was.

`Maar hij is zo dik, Angela. Hoe kun je daar nou verliefd op raken?'

`Ik ben ook niet verliefd, maar ik weet dat hij een goede man zal zijn en een goede vader. Jij bent een oom voor de kinderen, je praat met ze als je tijd hebt en je geeft ze cadeaus, maar ze hebben een vader nodig. En ik heb iemand nodig die kan rekenen en zaken kan doen.'

Ik zag het helemaal voor me, zakenman en zakenvrouw, over een jaar of tien zouden ze het halve eiland kunnen bezitten.

`Dat begrijp ik,' zei ik, `maar er is toch méér in een huwelijk? Het bed, om maar iets te noemen?'

Ze grinnikte haar lage grinnik.

`Weet je,' zei ze, `ik ken Rico al van toen ik een kind was en weet je dat hij met Gianni de beste atleet was? Hij is dik geworden, maar hij is nog steeds de sterkste man van het dorp, hij tilt zo een schaap boven zijn hoofd. Ik vrijde met allebei en Rico was de beste, God zal me wel vergeven dat ik het zeg. Eigenlijk had ik met hem willen trouwen, maar Gianni had iets, hij haalde me over, Gianni was beter met woorden. Ik wil daar niet over klagen, Gianni is dood en hij was een goede man. Maar Rico en ik passen beter bij elkaar.'

`Het is een goeie vent,' gaf ik toe. Ik had niets tegen hem en bedwong het gevoel van jaloezie dat bij dit verhaal toch de kop op stak. Aan de ene kant mocht ik blij zijn dat mijn vertrek ook Angela goed uitkwam, aan de andere kant ergerde het me dat ik onwetend gebruikt was voor een Anamorootje, het witwassen van een weduwe. Zou de oude bard dat geweten hebben? Ik begreep

nu ook beter het raadselachtige gesprek met Cania van enkele dagen geleden, toen hij zei dat we eens met elkaar moesten praten als ik van plan was te blijven. Het ging hem kennelijk te goed tussen Angela en mij, wat zou hij van plan geweest zijn? Geld bieden voor een vertrek, of mij als een schaaap optillen? Plat drukken? Over een afgrondje werpen?

Het was ook wat teleurstellend dat ik deze amoureuze verhouding vermoedelijk te danken had aan het feit dat ik de eerste alleenstaande toerist van het seizoen was.

Als ik niet gekomen was had ze wel een ander onschuldig slachtoffer verleid.

Ik keek opzij en merkte dat ze oplettend terugkeek.

'Je bent kwaad,' zei ze, 'je denkt dat ik je gebruikt heb.'

'Ach,' zei ik onwillig.

Ze stak haar hand uit en kraste met een nagel over mijn maag.

'Weet je, de weduwe hoeft niet echt intiem contact te hebben met een vreemdeling. Het is voldoende als ze het gerucht laat rondgaan en het niet ontkent. Ik hoefde alleen dat kamertje te verhuren, dat was genoeg geweest voor het dorp. Maar ik vond je echt aardig.'

'Hm,' zei ik, maar mijn stemming veranderde. De Engelse taal heeft er een mooi woord voor, 'mollified' wat zoveel betekent als verzoend of verzachting van gevoelens.

Het wegsmelten van kwaadheid en ergernis.

Het komt ongetwijfeld van Moll, ofwel 'liefje, slet' en dat komt ongetwijfeld weer van Molly, het liefste lief.

Ik was mollified, in overgang van knorrig naar tevreden.

Ze kraste met haar nagel over mijn onderbuik en mijn lichaam begon te reageren.

Dat riep een vraag op.

'Eh, zullen we stoppen, Angela, of blijven we doorgaan zolang ik er nog ben?'

'O, doorgaan,' zei ze, 'hij kan nog wel wachten.'

Vrouwen waren minstens even egoïstisch als mannen.

Hoofdstuk 14

Het was al warm en dag toen ze me wakker schudde. Ik keek op mijn horloge, tien uur, de wereld converseerde al uren.

Ze gaf me een kop koffie in handen en keek er ernstig bij. 'Word niet verdrietig,' zei ze, 'want hij was al oud. De oude man op de heuvel is dood.'

'Ach Jezus. Zelfmoord?'

'Welnee,' zei ze verbaasd, 'gewoon. Zijn hart, zal wel. Hij was toch zo dik dat hij niet eens de trap afkon, heb je me wel eens verteld?'

Ik slokte de koffie naar binnen, trok mijn kleren aan en rende ongewassen het pad op naar boven.

In de hal stond Rico Cania te praten met een stevige vrouw in een witte jurk en een wit kapje met een rood kruis op het hoofd. Ze had ook zo'n kruis op haar rug en op de borst en was dus volledig geprepareerd voor de volgende oorlog. Ik had haar weleens in burger gezien, het was vrouw Garcia, de vroedvrouw die in de loop van de jaren haar taak wat uitgebreid had en optrad als ongediplomeerd arts-dokter. De eerstvolgende echte dokter zat op het platteland en liet zich alleen bij epidemieën zien.

Vrouw Garcia was een half hoofd groter dan Cania, had een schorre stem en een niet geringe damessnor en was de terreur van alle zieken.

Vooraf degenen die ooit een kies bij haar hadden laten trekken waren geneigd spontaan sterk te gaan zweten als ze bij haar in de buurt kwamen, had ik mij laten vertellen.

'Hoe is het?' vroeg ik dom.

Cania keek me aarzelend aan, gaf me een hand en mompelde iets dat kennelijk bedoeld was als condoleance.

'We hebben hem in de slaapkamer gelegd,' zei hij, 'volgens vrouw Garcia was het een hartaanval gecombineerd met, gecombineerd met...'

'Twee flessen zware drank,' zei ze, 'er stonden twee lege whiskyflessen op tafel in de keuken.'

Ze sloeg haar dikke armen over elkaar en keek me beschuldigend aan. Tijdig herinnerde ik me dat dat haar normale gelaatsuitdrukking was.

'Ja,' zei ik, 'hij had een schok gehad. Anders dronk hij nooit, behalve natuurlijk wijn.'

Ze schudden het hoofd en klikten meewarig met de tong.

Cania ging me voor naar de slaapkamer, vrouw Garcia

bleef achter in de hal.

'De stomme is weggelopen,' zei hij, 'ze heeft nog geholpen bij het afleggen en toen holde ze ineens weg, het bos in.'

'Ze zal bij het meertje zitten, ik haal haar zo wel op.'

Hendrik van Campen lag op zijn bed in een keurig pak met vest en jasje dat ik niet kende, een band om de kin en de dikke handen zo vroom mogelijk samengevouwen, met daarin vreemd genoeg een stompje sigaar.

Voordat ik het kon vragen zei Cania : 'Dat wilde de stomme, we hebben die sigaar wel drie keer uit zijn handen genomen, maar ze duwde hem er telkens weer in.'

Ik heb eindeloos staan schelden tot het mocht van mevrouw Garcia, die het maar slordig vond staan.'

Hij keek mij even aan met zijn ernstige zwarte ogen en ineens borrelde een lach in hem op die hij vergeefs probeerde te bedwingen.

'Pardonneer, pardonneer,' zei hij nog, maar ik zag het tafereel ook voor me en we stonden luid te bulderen en elkaar op de schouders te slaan toen vrouw Garcia in de deuropening verscheen, haar handen in de zij zette en ons de huid vol schold. Een schande vond zij het, de man was nog niet dood of wij stonden hem uit te lachen, de hel was nog te goed voor ons.

Cania verdween zacht nahikkend uit de kamer, terwijl hij zijn ogen afveegde en ik liep snuivend naar het bed, terwijl ze me argwanend bleef gadeslaan.

Ik wist dat hij dood was, ik zag het ook met eigen ogen, maar ik voelde het nog niet, en ik had ook geen zin om het te voelen.

Met vrouw Garcia's ogen in mijn rug staarde ik plichtmatig naar hem en losse gedachten holden rond in mijn hoofd : Sorry old boy, liever jij dan ik. Misschien maar beter zo. Aflopende zaak heren.

Even be kroop me het schuldgevoel dat ik de directe oorzaak was van zijn dood, met dat stomme kranteknip-sel. Ik had me niet weg moeten laten sturen, verdomme. Maar al snel werkte ik het weg, hij was toch oud en wijs genoeg om zich niet te laten opnaaien door zo'n regeltje in een krant, had hij zelf niet gezegd dat kritiek hem niets meer deed?

De stap naar zelfbeklag was daarna klein : wat zou ik de resterende dagen moeten doen, nu ik mijn loopje miste?

Wat moest er met Ditte gebeuren? Moest er een bericht naar Holland? Dom dat ik zelfs nooit gevraagd had of hij nog broers of zusters had, of een ex-vrouw. Typisch egocentrisch van mij om daar nooit naar te informeren.

Nu zat ik ermee, ik zou wel de hele rataplan moeten uitzoeken en regelen, telegram naar de uitgever, begrafenis,

Ditte, Jezus Christus wat een rompslomp.

Enigszins misnoegd keek ik op hem neer en vroeg me af wat er fout was aan zijn uiterlijk. Met die band om zijn kin zag hij eruit als een ontevreden kiespijnlijder, maar er was méér loos.

Natuurlijk, het haar. Zijn witte manen waren door vrouw Garcia keurig nat gekamd met brylcream of, meer waarschijnlijk, olijfolie uit de keuken, daar rook het wel een beetje naar.

En zijn halve brilletje ontbrak ook, het lag keurig naast hem op het nachtkastje.

Ik keek achterom, ze was verdwenen, en haastig zette ik hem het brilletje op en haalde mijn handen ruw door zijn haar, zodat de manen weer zichtbaar waren, zij het wat piekerig.

Onwillekeurig rilde ik, want hij voelde koud en levenloos aan, geen wonder natuurlijk, maar toch de eerste keer dat ik me echt lijfelijk realiseerde dat hij dood en weg was. Arme, arme kerel. Ik had hem op een goed moment, bijvoorbeeld bij mijn vertrek, nog willen zeggen of schrijven dat ik hem eigenlijk graag mocht. En mogelijk had hij mij ook nog wel wat willen vertellen als we ooit verder gekomen waren dan kregelige schermutselingen.

Ik trok de kiespijndoek van zijn hoofd, waardoor zijn kaak wat omlaag zakte en hij weer geheel op zichzelf leek, een oude dikke formidabele man die in een middagdutje was verzonken.

Toen kwam mevrouw Garcia terug en ze begon onmiddellijk te schreeuwen: `Wat is dat hier voor gekkigheid?'

Ik stak mijn hand op en zei het eerste dat in me opkwam.

`Waarom mag hij niet nog even blijven leven?'

`Wat?'

`Laat hem nog even leven. Hebt u hem vaak gezien toen hij nog leefde?'

`Nee.'

`Nou, hij zag er zo uit. Hij is nu wel dood, maar daarom hoeft hij er niet meteen als een pop uit te zien.'

Ze aarzelde en keek nog eens.

`Wat zal de pastoor wel niet zeggen? Het is mijn eer te na.'

`Ik zal de pastoor zeggen dat het de laatste wens van de dode was. En denkt u ook eens aan de gemoedsrust van de stomme.'

Ik probeerde een glimlach en tot mijn verrassing draaide ze zich hoofdschuddend en mopperend om en

verdween uit het gezicht.

Nu ik toch het heft in handen had, besloot ik er maar mee door te gaan.

In de hal liep Cania te ijsberen. Ongetwijfeld dacht hij aan zijn winkel die nu al een paar uur dicht was en aan de onaangename verplichtingen van het burgemeesterschap. Als mannen van de wereld bespraken we het probleem en verdeelden de zorgen. Ik keek nu met andere ogen naar hem en zag wat Angela aantrok. Hij was rustig en aardig en concreet, geen man voor grote emoties, maar zakelijk en betrouwbaar. Nu ze me had verteld hoe sterk hij was zag ik het ook in de ontspannen bewegingen van zijn dikke lichaam, en het bijna ijdele loopje van de gewichtheffer.

We besloten dat ik zou zorgen voor het benodigde geld en voor Ditte en voor het contact met Nederland en dat hij zou zorgen voor het ceremonieel en alle formaliteiten.

Hij maakte met vrouw Garcia een bedrag af dat ik gelukkig bij me had, we namen samen de maat op van de oude, en hij vertrok met de belofte te zullen zorgen voor een kist, vrouw Garcia in zijn kielzog.

Ze hadden beiden het gezonde instinct om het probleem Ditte aan een ander over te laten. Ik liep het bos in en begon me ongerust te maken. Het was toch eigenlijk vreemd dat ik haar op de heenweg niet gezien had bij het meertje, maar misschien had ik in de haast niet gekeken. Maar dan had zij mij toch kunnen zien en wenken, me kunnen volgen? Ik begon steeds harder te lopen. Bij het meertje zag ik haar niet direct, maar toen ik de oever speurend langsliep zag ik haar tot mijn opluchting toch achter een struik zitten, het hoofd op de opgetrokken knieën.

Ik ging naast haar zitten en legde mijn arm om haar schouders. Ze begon zacht te snikken en ik dacht aan de moeilijke nacht die zij achter de rug moest hebben. Terwijl ik haar tegen me aandrukte voelde ik ineens wat zij voelde en dacht wat zij dacht. De oude Hendrik woedend achter zijn schrijfmachine met een stapel oude paperassen naast zich en een krantenbericht en de fles whisky die na een paar uur leeg was en vervangen moest worden door een nieuwe. Ze zag hem mopperen en schelden en telkens het vel uit de machine trekken en verfrommelen en een nieuw vel indraaien.

Wat was er aan de hand? Ze kende hem mopperend maar niet zo kwaad. Wat had die toerist gezegd of gedaan om hem zo kwaad te maken? Ze zocht in zijn gedachten en vond beelden van vroeger, kou en honger en

uniformen en ze begreep dat het iets met de oorlog te maken had.

Door moeheid was ze in slaap gevallen in de keukenstoel en midden in de nacht schrok ze ineens wakker.

Hij zat krimpnd van de pijn in zijn stoel, zweet op zijn voorhoofd, hij streek met zijn hand over zijn borst.

Snel haalde ze de matras uit de slaapkamer en legde die in de keuken op de grond en met veel sjoeren en trekken kreeg ze hem liggend, op zijn zij. Hij trok zijn knieën op tegen zijn buik, als een kind, lag naar adem te happen. Ze voelde de diepe pijn in zijn borst en zijn gevoel van verstikking.

Ze wist niet wat te doen. Hij wilde niet dat ze wegging om hulp te halen, ze maakte de punt van haar jurk nat en bette daarmee zijn gezicht. Zo zat ze heel lang bij hem, zijn handen in de hare, terwijl er tranen over zijn wangen liepen, wat haar nog banger maakte want zo kende ze hem niet.

En ineens was het afgelopen, hij bewoog niet meer en hij ademde niet meer. Urenlang zat ze bij hem totdat de zon opging. Toen rende ze naar de burgemeester en maakte hem duidelijk dat de oude dood was.

Waarom niet naar mij? vroeg ik me af en kreeg een signaal terug van lichte argwaan, de toerist die oorzaak was van deze ellende.

Fantaseerde ik dit allemaal, of was het telepathie?

Het was niet het moment om daar lang over na te denken.

'Rustig maar,' zei ik, terwijl ik haar op de rug klopte, 'het wordt allemaal geregeld en het komt allemaal in orde. Het komt allemaal in orde.'

Lege woorden die ze niet eens kon verstaan, maar ze hadden op Ditte toch een rustgevend effect. Ze snikte wat na, zuchtte een paar keer diep en stond op.

We liepen hand in hand achter elkaar terug naar de burcht. Ik had nog even de angst dat vrouw Garcia op haar schreden teruggekeerd was om de oude Hendrik op te sieren, maar hij lag er nog net zo bij als ik hem had achtergelaten. Ondanks alle emoties kon ik zien dat Ditte er blij mee was. Ze ging op haar knieën bij hem zitten en plukte aan zijn haar, kennelijk in een poging om hem nog wat meer op zichzelf te laten lijken. Ik had nu ook wat meer tijd voor droefheid, maar verder dan 'arme kerel' kwam ik niet, de zelfbeschermende rolluiken had ik al enige tijd geleden volautomatisch naar beneden voelen zakken. Ik begon maar gewoon tegen haar te praten, zoals ik het Hendrik ook had horen doen.

'Morgen wordt hij begraven, denk ik, tenzij hij zelf

andere ideeën had. Weet je misschien of hij speciale wensen had, wilde hij misschien in Holland begraven worden, of gecremeerd of zo?'

Ze schudde nee, stond op en nam me mee naar het groene koffertje dat nog steeds in de keuken stond.

Ze opende het en bovenop vond ik het kranteknipsel en zo'n tien velletjes gekreukeld maar door Ditte kennelijk weer rechtgestreken type-schrift met diverse varianten van zijn verweer tegen de beschuldiging van collaboratie. Ik bladerde ze door. Hij had het verweer op allerlei verschillende manieren aangepakt, zakelijk, bedroefd, honend, ironisch, kwaad, gekwetst en hij was telkens niet verder gekomen dan een halve pagina.

Er zaten ook een paar velletjes hoorspeltekst bij in handschrift, Harmens bewijsmateriaal en een met elastiek gebundeld stapeltje processtukken. Verder een paar dikke enveloppen met het opschrift *'Aanzetten en restanten, onder geen voorwaarde te publiceren, vernietigen na overlijden.'*

Ik legde ze opzij en vond een andere enveloppe, zorgvuldig dichtgeplakt, met als adres *Voor literair museum indien geïnteresseerd.'*

Daaronder lag een map met de aanhef *'Paperassen voor na mijn dood'*.

Ik sloeg de omslag open en vond tot mijn verrassing een aan mij gericht briefje :

'Beste John, op mijn leeftijd kun je elk moment overlijden en ik zoek dus voortdurend naar iemand die een paar dingen voor me kan regelen als het zover is. Zolang jij er bent is mijn hoop op jou gevestigd.

Een paar dingen vraag ik je meteen, de rest kun je vinden in de stukken.

Vragen:

- wil je mijn begrafenis regelen en zo nodig voorschieten.

- wil je voorzover mogelijk de zorg voor Ditte op je nemen.

Ik laat haar financieel zo goed mogelijk achter, maar ze heeft iemand nodig die haar even helpt, vanwege haar spraakprobleem.

- wil je mijn uitgever berichten dat ik dood ben en dat ik de rechten op al mijn werk overdraag aan Ditte ? Persbericht moeten zij maar regelen.

Dank en in ruil schenk ik je het antieke bronzen Ganesja-beeldje in deze koffer. Mocht je nog energie over hebben, stuur dan de enveloppe literair museum op en verbrand de onaffe manuscripten.'

Het briefje was in ferm handschrift ondertekend, Hendrik van Campen voluit. Ik zou willen dat ik mijn eigen

afscheid zo precies van tevoren geregeld had. In de map zat een beschrijving van zijn begrafeniswensen (gewoon de grond in), een testament waarin hij Ditte als erfgenaam aanwees, een kort bericht waaruit bleek dat hij geen verdere familie meer had, een overzicht van zijn bezittingen en het nummer van zijn bankrekening, de paspoorten van hemzelf en Ditte, een polis van een verzekering bij overlijden waaruit bleek dat Ditte f 100.000 zou ontvangen bij zijn dood, en tenslotte een enveloppe waarop alleen maar 'Over Ditte' op stond.

Ze was weggegaan terwijl ik de papieren doornam en na een korte aarzeling opende ik de enveloppe, die vol zat met foto's en officiële documenten en een paar notities van de oude Hendrik. Kort na de oorlog was hij in Frankrijk beland en daar getrouwd met Charlotte Ransard. In een handgeschreven voetnoot stond 'overleden 17-8-62'. Het huwelijk bleef kinderloos, stond er, en in 1947 besloten ze een kind te adopteren. Hendrik schreef: *'We bezochten het klooster in Champois waar weeskinderen verzorgd werden en alhoewel we eigenlijk op zoek waren naar een baby of kleuter, werd ik ineens geraakt door de aanwezigheid van een klein blond meisje van een jaar of zeven. De lieve zusters konden ons weinig over haar vertellen. Ze was ingeleverd door een geallieerd commando dat haar opgepikt had in een bos op de grens van België en Frankrijk. Ze sprak niet, maar begreep alles wat haar gezegd werd en ze was lief en gehoorzaam. In haar kleren stond "Ditte" genaaid en die naam werd haar dan ook gegeven. Mogelijk waren haar ouders gestrande vluchtelingen of onderduikers, ze zijn in elk geval nooit gevonden of op komen dagen. Ditte is doofstom en sinds we haar adopteerden hebben we van alles geprobeerd om uit te zoeken waar ze vandaan kwam. Die vraag hebben we niet kunnen beantwoorden, wel bleek in de loop van de tijd dat ze vermoedelijk telepathisch erg begaafd is of heel goed lichaamstaal kan lezen of beide.'*

Onder in de koffer lag het beloofde Ganesja-beeldje, klein maar loodzwaar, achteloos verpakt in een oude sok.

Ik deed alles weer terug in het koffertje en ging op zoek naar Ditte. Ze was in de tuin bezig de kippen te voeren en keek pas op toen ik bijna naast haar stond. Ze moest ongeveer even oud zijn als ik, bedacht ik, een collega-veertiger op de drempel van de ouderdom en het verlies van haar en tanden. Maar er was niets van te zien

in haar jonge rimpelloze gezicht.

`De oude heeft me gevraagd om een tijdje voor je te zorgen,' zei ik, `maar ik moet terug naar Holland. Daar kan ik dan ook de uitkering van de verzekering voor je regelen. Ga je met me mee of blijf je liever hier? Denk er rustig over na.'

Ze glimlachte, wees op zichzelf en op mij en knikte.

Hoofdstuk 15

De volgende namiddag begroeven we hem. In de ochtend kwam onverwacht een afgezant van de uitgeverij aan, het resultaat van mijn dure telegram van de vorige dag.

Gerrit Zeevliet heette hij, een magere gebilde jongeman met dunnend blond haar en een klagende stem. Hij had een paar Nederlandse kranten bij zich met het overlijdensbericht van Hendrik. Ze hadden een foto van de auteur afgedrukt van enkele decennia geleden en een korte tekst waarin zijn belangrijkste boeken werden gememoreerd en zijn vertellerschap even laatdunkend werd aangeduid. Twee van de drie stukjes eindigden met de zin *'De laatste jaren wijdde van Campen zich voornamelijk aan het kweken van siergewassen'*.

'Hoe komen ze daar nou bij?' vroeg ik, 'hij kon nauwelijks op zijn poten staan, laat staan siergewassen kweken. De man was tot zijn laatste dag bezig met het schrijven van verhalen.'

'Sorry,' zei hij, 'dat komt uit een brief die hij ons schreef. Maar misschien was het badinerend bedoeld. Konden wij natuurlijk niet weten.'

En ineens happig: 'Wil je zeggen dat hij met een nieuw boek bezig was? Dat zou mooi zijn.'

Ik liet hem de inhoud van het groene koffertje zien en viste uit dat het de heren van de uitgeverij niet bekend was dat de oude bard al jaren leefde van pulpverhalen voor buitenlandse bladen.

'Ach jee,' zei hij. Het contact was enigszins verwaterd gaf hij toe, de nieuwe generatie op de uitgeverij had niet zoveel verwantschap met het werk van Van Campen en dan drijf je wat uit elkaar, nietwaar?

Hij ging mee naar de begrafenis. Cania had alles geregeld, zes stevige mannen droegen zwetend de kist de heuvel af naar de begraafplaats, de pastoor stond klaar met twee misdienaars en een wijwaterkwast en een lovende maar vage tekst over deze dorpsgenoot die maar zo weinig bekend was in het dorp maar in zijn vaderland een groot en beroemd poëet. Moge God hem genadig zijn en zijn werken de tijd trotseren, eindigde hij en verviel in Latijns gemompel.

Een dozijn nieuwsgierige dorpsgenoten waren meegelopen, Angela had Ditte de rouwjurk en zwarte sluier geleend die zij had gedragen bij de begrafenis van haar man en stond er zelf met gemengde gevoelens bij. Toen de pastoor klaar was viel er een stilte en ontstond enige

aarzelend. 'Een toespraak,' hoorde ik Cania achter mij fluisteren en hij gaf me een harde por in de rug. Ik deed een stap naar voren en wist niets. Ik had nog nooit van mijn leven een speech gehouden, het was ook niet in me opgekomen dat dat nu zou moeten. Iedereen keek mij verwachtingsvol aan en ik begon maar iets te zeggen, in het Nederlands.

'Beste Hendrik,' zei ik, 'daar lig je dan. Je deed je best en je had je goede en je slechte tijden. Meer weet ik eigenlijk niet te zeggen. Rust maar lekker uit.'

Ik deed mijn ogen dicht en hoopte maar dat men zou denken dat ik bad. Ik telde zwijgend tot dertig, opende mijn ogen en zei 'Amen'.

'Amen,' hoorde ik rondom mij herhalen.

Ik stapte terug en gaf Zeevliet een duwtje. 'Nou jij.'

'Wat moet ik zeggen?' fluisterde hij in paniek.

'Gewoon, een formeel speechje. Geen mens verstaat je hier.'

Hij stapte naar voren, zweeg geruime tijd maar begon toen toch te praten.

'We zijn hier bijeen om Hendrik van Campen te begraven, één van de meest produktieve schrijvers die Nederland in deze eeuw had. Eh, zijn hoofdwerk was de trilogie Zwarte Paarden die twaalf drukken beleefde in de afgelopen vijftig jaar. Ook in het buitenland werd zijn werk hoog gewaardeerd. Met zijn roman Schuim der Aarde behaalde hij in 1935 de Van der Hoogt-prijs. De laatste jaren hield hij zich vooral bezig met het kweken van siergewassen. Eh, een produktief mens is van ons heengegaan, moge Gods zegen op ons rusten. Eh, op hem rusten en wij ons hem herinneren als wat hij was, een eh, eh... groot schrijver.'

Opgelucht keerde hij in het groepje terug.

Cania keek me aan of er nog meer zou volgen, maar op mijn signaal werd het ceremonieel snel afgerond.

Iedereen gooide een schepje aarde op de kist, ik rekende met Cania als leidsman snel en discreet af met de dragers en de pastoor en ieder ging zijns wegs. Ik was ongerust geweest over Ditte, maar ze bleef geluidloos onder haar rouwsluier en werd door Angela snel afgevoerd.

Ik liep al achter ze aan toen ik ineens bedacht dat ik nog geen aarde geworpen had. Ik keerde terug, nam de schop en gooide een fikse hap op de kist. Het gaf een dof geluid. Ik wachtte maar er kwam geen geluid terug. Er liep een rilling over mijn rug. Nog een paar jaar dan was het mijn beurt. Ik draaide me om en probeerde de anderen in te halen.

Die avond dronken we een glas wijn op het plein. Ditte was gaan slapen, stilzwijgend was haar mijn kamer toegewezen, ik zou bij Angela slapen. Het was excursiedag, de meeste toeristen barbecueden op een ver strand, er waren maar enkele tafels bezet. Na een paar glazen werd Gerrit Zeevliet spraakzaam en lichtelijk opschepperig. Hij zou een omnibus van Het Beste van Van Campen bepleiten bij zijn neef, die de directeur van de uitgeverij was, dat kreeg hij er wel door. Misschien werd het wel een Boek van de Maand. Een kleine biografie zou er ook wel kunnen komen, misschien zou ik daar een bijdrage in kunnen leveren? Wat jammer dat de man de laatste jaren niet meer aan groot werk was toegekomen, maar eerlijk gezegd was na het overlijden van zijn oom geregeld de vraag gerezen of die avonturen-romans nog wel pasten in het literair fonds van de uitgever.

`Wat voor oplagen haalde hij nou nog?' vroeg ik. O, er werden er jaarlijks nog wel een tweeduizend afgezet, vooral op de stations en in de provincie. In de grote steden liep het minder, hè, toch een wat verouderd auteur.

Ik zag het plaatje voor me, een goedkope seller waar de uitgever weinig reclame voor hoefde te maken, een kleine maar blijvende bron van inkomsten.

`En hij was zo beroemd, vroeger, hè?' zei hij, `de boeken vlogen als warme broodjes de winkel uit, heb ik mijn oom wel horen vertellen. Maar ineens was het afgelopen, zonder dat iemand kon verklaren waarom.'

Hij ging maar door en al zette ik mijn gehoor af, het lukte toch niet om na te denken. Tegen twaalven begon hij klaaglijk te roepen `Is hier nog iets te beléve,' keek hitsig om zich heen en tastte naar Angela toen ze even bij ons kwam zitten.

`Ga nou maar naar bed,' zei ik en hij keek me even verbaasd aan, stak beledigd zijn handen op en vertrok met onvaste tred naar de kinderkamer waar we een matras op de grond gelegd hadden.

`Laatste nacht,' zei ik tegen Angela en de paar resterende toeristen keken toe hij wij hand in hand wegliepen om op een stille plek naar de sterren te kijken.

`Heb je alles ingepakt?' vroeg ze.

`Alles. Ook jouw portret en dat van de kinderen. Ik zal er nog vaak naar kijken.'

`Ik zal ook naar jouw portret kijken.'

`Als het mag van Rico.'

`En als jij het mag van je vrouw.'

Het was lauw weer en we gingen buiten het dorp op een stuk rots zitten.

`We hebben toch mooie tijden gehad, hé?' zei ik.

`Heel mooie tijden.'

`Voor een koele vreemdeling uit het noorden was ik toch niet zo koel, hè?'

Ze grinnikte en trok een vinger over mijn rug. `Voor een koele vreemdeling uit het noorden was je niet slecht. Vooral in het begin !'

Ik verstroefde en ze riep meteen : `Een grapje, liet spijt me.'

`Echt waar?'

`Ik zweer bij de pastoor,' en ze stak haar hand op.

`Die eerste keer was wel heel erg,' zei ik. Ze glimlachte en we dachten allebei aan die avond. Ik zat al ruim een week als enige gast op het enige gastenkamertje dat ze had en elke avond bleven wij tweeën over nadat de dorpsgenoten vertrokken waren, het toeristenseizoen was nog niet begonnen. 's Ochtends wandelde ik en dacht na over een goede manier om in contact te komen met de oude bard, 's middags zat ik vruchteloos voor mijn schrijfmachine, 's avonds zat ik somber aan mijn tafeltje en keek naar Angela, en keek geleidelijk ook naar haar billijn onder de dunne jurk en naar haar borsten en haar graag lachende mond. Ik begon haar te helpen met het opruimen en glazen wassen, maar wist verder geen gebaar te maken totdat zij zelf het initiatief nam en voorstelde op mijn kamer nog een glas wijn te drinken. Pas laat de volgende ochtend werd ik wakker. De deur stond open en ik hoorde haar in de verte zingen.

Hoofdstuk 16

De boot ging om tien uur en het kostte nog moeite om op tijd klaar te staan aan de kade. Ik had afscheid te nemen van de kinderen. Van Mario kreeg ik een tekening waarop ik mezelf kon herkennen, een toerist aan een tafeltje terwijl de zon hete stralen over hem heen goot.

Anna gaf me een koekje dat ze uit eigen mond gespaard moest hebben, en een kralenarmband.

Gelukkig had ik iets terug, de dag tevoren nog tijdig bijeengescharreld, voor Anna een pop en voor Mario een passerdoos.

We omhelsden elkaar, beloofden aan elkaar te denken en aan elkaar te schrijven en stelden het afscheid nog even uit. Ze zouden meegaan om ons uit te wuiven. Ik nam mijn koffer al op om te vertrekken toen Angela streng zei : `Mario?'

En daar kwam het rekenapparaatje te voorschijn dat ik allang had vergeten.

Ach Jezus, het was me helemaal ontglipt haar te vertellen dat hij het echt mocht hebben, vermoedelijk was er achter mijn rug al een hevige ruzie over geweest.

Ik nam het apparaat van hem aan en gaf het hem nog een keer officieel, met de toevoeging dat zijn moeder en zusje het ook mochten gebruiken als ze er netjes om vroegen en hij het niet echt zelf nodig had.

Hij knikte vele malen, drukte het aan zijn hart en kon niet nalaten even een ziejewel-blik naar zijn moeder te zenden.

Met Gerrit Zeevliet en Ditte liepen we naar het haventje waar Rico Cania al klaar stond om ons op weg te helpen als retourvracht van de dagelijkse boot.

Bij daglicht waren Angela en ik nooit intiem geweest en we wisten met onze houding dan ook geen raad, zeker niet waar Cania bij stond.

Ik keek haar aan en zei : `Als Rico je ooit slecht behandelt, schrijf me dan een briefje en ik ga bokslessen nemen en kom je weghalen. OK?'

`Okèh'

We gaven elkaar een hand en lieten die snel weer los.

Toen ik aan Cania toekwam trok hij me even opzij.

`Ik reken erop dat je op de burcht let,' zei ik, `ik schrijf je zo spoedig mogelijk of het verkocht moet worden of dat Ditte er weer terugkeert.'

Hij knikte.

`En ik wens je veel geluk met Angela,' zei ik.

Hij knikte opnieuw.

'Ik verwacht je hier niet terug,' zei hij en glimlachte voor de buitenwereld, 'dat zou alleen maar moeilijkheden geven en ik wil geen ruzie. Afgesproken?' Hij sloeg zijn armen om me heen en liet even merken hoe makkelijk hij mijn borstkas zou kunnen indrukken als hij wilde. De boodschap was duidelijk en ik kon hem geen ongelijk geven.

'Okèh,' zei ik.

Nog lang stonden ze te zwaaien en zwaaiden wij terug, terwijl de boot ons naar het vasteland vervoerde. Na bijna vijftig uur reizen waren we uitgeput. Mijn hersens werkten nog wel, maar op een klein en moeilijk bereikbaar plekje in mijn hoofd dat verder met watten gevuld was. Mijn ogen brandden en mijn poriën zaten vol stof en zweet.

Gerrit Zeevliet had ons in Rome verlaten om het vliegtuig te nemen, de zaak betaalde. Mijn budget reikte niet verder dan de trein. Laat in de avond bereikten we Basel waar ik in het goedkoopste hotel een tweepersoonskamer nam. We hadden zes uur te slapen voordat we verder gingen en ik was blij dat de bedden gescheiden waren. Ik nam een douche en dook snel één van de bedden in.

Ik sliep al bijna toen Ditte uit de doucheruimte kwam. Ik zag haar aan voor Angela en stak slaapdronken een arm naar haar uit. 'Nee,' riep ze terug en ik schoot wakker. Ze stond in bh en broekje voor de open deur en hield haar armen stijf gekruist voor haar borst en keek me bang aan.

'Neem me niet kwalijk,' zei ik, 'ik dacht dat je Angela was.'

Ze knikte, liep snel naar haar bed en schoof onder de lakens.

Een gevoel van paniek had ze me teruggestuurd, begreep ik nu. Die telepathische uitwisseling zat me toch niet lekker. Ik had ooit een science fiction-verhaal gelezen over een eerlijkheidslamp die mensen zich konden laten inplanten en die oplichtte als ze iemand tegenkwamen die warme affectie opriep. Het werd een rage.

Huwelijken vielen uit elkaar als de lampjes niet oplichtten of slechts één ervan, affaires werden geboren bij busstops als twee lampjes oplichtten. Voor de schrijver was het een wondermiddel dat alle onoprechtheid onmogelijk maakte. Maar al lezend vroeg ik me af wat er erg was aan onoprechtheid. Al die ingewikkelde en soms te ingewikkelde mechanismen die de mens had ontwikkeld

om niet altijd zijn ware gevoelens te laten zien en vaak niet eens zelf te weten wat zijn ware gevoelens waren, die mechanismen waren toch niet voor niets ontstaan? Ik wilde niet graag een open boek zijn, voor wie dan ook, niet voor mezelf maar zeker niet voor Ditte. Piekerend viel ik in slaap. Het volgende etmaal reisden we non-stop. Ik leerde met Ditte praten en dat leek sterk op de monoloog van eenzame mensen met hun hond of parkiet : `Het wordt koud hè. Ja we komen in de koude streken. Nu maar hopen dat we die aansluiting in Maastricht niet missen. Maastricht dat is de eerste plaats in Holland waar we stoppen. Eventueel kunnen we daar een nacht blijven, maar als we al zo ver zijn, ga ik maar liever door, vind je niet? Ja, laten we dat maar doen. Het geld begint trouwens op te raken.'

En zo maar door. De steeds wisselende medereizigers luisterden met meer of minder openlijke belangstelling naar deze eenzijdige conversatie. Ik voelde me niet erg op mijn gemak, maar Ditte leek niets te merken van de aandacht die wij trokken. Ze was natuurlijk haar hele leven al een uitzondering geweest.

In Maastricht probeerde ik Marjan te bellen, maar er werd niet opgenomen.

Om één uur 's middags stapten we in Amsterdam uit de trein en een halfuur later reden we per taxi mijn straat in.

Mijn gevoelens waren gemengd. Ik had al wat heimwee naar Maradonna, maar keek er ook naar uit om Marjan en de kinderen weer te zien. Ik had al spijt om het opgeven van het ideaal, maar vooral haatte ik nu al de gedachte dat ik nog twintig of vijftwintig jaar zou moeten werken in dit sombere land met z'n nimmer eindigende klimaatsterreur.

Ik rekende af, we brachten de bagage naar de huisdeur en plotseling werd ik geconfronteerd met het probleem hoe een gesloten huisdeur binnen te komen. Als Marjan niet thuis was, stonden we hier toch mooi voor lul. Ik belde maar vast aan en begon in de zakken van de regenjas te voelen die ik een halfjaar geleden had uitgetrokken en zo juist pas weer had aangetrokken.

Terwijl ik tussen een vergeten pakje sigaretten, een papieren zakdoekje en een doosje hoesttabletten ineens tot mijn vreugde de bekende vorm van de huissleutel voelde, werd er opgedaan.

Marjan met verbaasde blik, gekleed in regenjas om uit te gaan, boodschappentas in de hand. Achter haar Mark en Jacco. En daarachter in de gang het glanzende

kale hoofd van Bart Dijkstra.

Alsof ik van Ditte geleerd had, was de situatie me in
Één oogopslag duidelijk.

`Eh, laat mij de boodschappen maar doen,' zei Bart en
vertrok na mij warm de hand geschud te hebben, `ik zie
je zó.'

De kinderen waren opgetogen en hingen aan mijn armen.
Ze waren een half hoofd groter dan ik me herinnerde
en het viel me op hoeveel ze eigenlijk op elkaar
leken. Twee blonde hoofden met alerte grijsblauwe ogen
die me koel aftastten op verborgen cadeautjes of andere
interessanthen.

`Je bent behoorlijk bruin geworden, pap,' zei de een.

`Heb je je boek nou eindelijk af?'

`Kom je weer bij ons wonen en gaat Bart dan weer
weg?'

`Is dat je nieuwe vrouw, maar dat is toch niet een
nieuwe moeder, hè?'

`Weet je dat ik het beste rapport van de klas had?'

`Ga je zondag mee naar het voetballen?'

`Ben je met het vliegtuig gekomen?'

`Jongens, dit is Ditte, een dochter van een vriend van
mij. Ze kan niet praten, maar meestal begrijpt ze wel
wat je zegt.'

`Goh, is ze in-va-li-de?'

`Nee, doofstom, maar als je maar duidelijk genoeg
praat begrijpt ze wel wat je zegt.'

Ditte stond er wat versuft bij en dat kon ik me voorstellen
als ze een poging deed om op te vangen wat er allemaal
gaande was.

`Willen jullie Ditte de tuin laten zien en je speelgoed?'

`Wat is er nou aan de tuin, wat moeten we nou met
haar in de tuin?'

`Ga nou maar, ik moet even alleen met Marjan praten
en daarna krijg je je cadeautje.'

`O, je hebt iets meegebracht, is het plantaardig of mineraal?'

`Is het groot of klein?'

`Duur of goedkoop?'

`Eetbaar of oneetbaar?'

`Opgesodemieterd,' zei ik, `ga de tuin in.'

Ze gehoorzaamden schouderophalend en mopperend.

Ditte liep achter hen aan, ze had de boodschap begrepen.

Ik keek ze na. Tien en twaalf jaar oud waren de heren
nu, een onafscheidelijk en onverslaanbaar egocentrisch
duo, eeuwig aan het kibbelen en strijden over kwesties
waarin ik mij nooit verdiept had en ook nooit zou verdiepen.
Maandelijks stortten ze zich op nieuwe onderwerpen

waar ze dan via encyclopedieën en boeken en eigen experimenten in een mum van tijd alles vanaf wisten. Het laatste aantal manen van Jupiter, problemen rond het absolute vriespunt, het gedrag van mieren, de Hongaarse kubus, hoe een ligstoel in elkaar zit, parallel- en serieschakeling, het tweetalig stelsel, het aantal priemgetallen tussen 0 en 10.000 en een eindeloos aantal puzzels uit diverse kranten en tijdschriften werd door hen in razend tempo doorgenomen. Dat vader niet overdreven leergierig was, eigenlijk maar weinig begreep, werd met een lichte wrevel geaccepteerd maar na bestudering van de evolutietheorie vergoelijkt. 'In vergelijking met ons ben jij een aap,' zei Jacco, de jongste, bemoedigend, 'logisch dat je het niet allemaal zo goed begrijpt.'

'Ze hebben je gemist,' zei Marjan. Ik had haar niet aangeraakt, zelfs geen hand gegeven, en het moment voor een omhelzing was definitief voorbij. Ik keek naar haar, ze zag er slecht uit, bleek en onuitgeslagen. Maar misschien viel me dat alleen op omdat ik zo lang tussen gebruikte relaxte mensen had gewoond. Goedbeschouwd zag bijna iedereen in Nederland er slecht uit.

We gingen tegenover elkaar zitten in de huiskamer.

'Je ziet er goed uit,' zei ze, 'was het een prettige reis?'

'Hoe kom je nou aan Bart?' vroeg ik.

Ze pakte een sigaret en zocht naar lucifers.

'Ik heb je toch geschreven dat hij op bezoek kwam?'

zei ze en ik knikte, 'hij had jou ontmoet op een reunie en je had hem uitgenodigd om eens langs te komen. Maar je was weg. Ik vond het onaardig om hem meteen weer weg te sturen en we hebben wat gepraat. We waren allebei erg alleen. Nou ja, twee weken geleden klikte het ineens. Hoe kom jij aan die Ditte?'

'Ik kom niet aan Ditte. Ditte is niet van mij.' Ik vertelde haar het verhaal van mijn tijdelijk voogdijschap en ze knikte zonder het helemaal te geloven.

Er viel een stilte. Ik keek om me heen. De huiskamer kende ik van a tot zet, maar toch keek ik er al naar als een vreemde. Al die bric-à-brac, in de loop van de tijd enthousiast verzameld en dierbaar geworden, het deed me niets.

In de verte zag ik in de alkoof mijn bureau staan, met het schilderijtje erboven van een mannetje dat angstig over de rand van een kist keek en het maakte niets in me wakker.

'Is het definitief, met Bart?' vroeg ik tenslotte.

Ze zoog aan haar sigaret en aarzelde.

`Ik wéét het niet. Het is allemaal zo plotseling gegaan en nu kom jij ineens terug. Ik weet het gewoon niet, maar ik denk het wel. Je hebt me toch veel pijn gedaan met je vertrek en je onverschilligheid. Nóóit een behoorlijke brief, één briefkaartje hebben we van je gehad in al die tijd. Goddomme.' Ze wreef met haar hand over haar ogen.

Ik zweeg, ik wist niet wat te zeggen. We hadden achttien jaar wandelen en fietsen en boodschappen doen en ploeteren en ruziën en vrijen achter de rug. Ik wist precies hoe ze eruitzag onder die kleren, ik wist precies haar erotische plekjes. In de tuin zaten twee jongetjes die al onze eigenschappen met zich meedroegen.

Maar het contact was weg en dat had ik aan mezelf te danken.

Misschien, als ik minder moe was geweest van de reis en niet Ditte als ballast had meegebracht, en als er geen twee nieuwsgierige kinderen in de tuin hadden gezeten en Bart niet elk moment weer kon aanbellen om zijn rechten te laten gelden. Misschien dat ik dan naast haar was gaan zitten en heel voorzichtig, met strelen van haar en wat onzinnige praat en een hapje eten om de hoek en een drankje in het café, misschien dat ik dan de juiste weg had kunnen vinden om het weer goed te maken en opnieuw te beginnen.

Maar de omstandigheden zaten niet mee, en ik wist niet zeker of ik wel opnieuw wilde beginnen. Vader komt na veel bedenkingen weer naar huis, vader stelt het gezin boven zijn zelfvoltooiing, vader is een prachtmens die zich opoffert. Zo ongeveer had ik mijn terugkeer gedacht en ik was niet geprepareerd op het heroveren van mijn positie als man-in-het-huis.

Op dat moment belde Bart aan.

Marjan sprong overeind om hem open te doen en ik hoorde ze fluisteren in de gang voordat ze hand in hand binnenkwamen. Ik zag dat Bart probeerde zijn hand los te maken, maar ze hield stevig vast.

`Sorry old chap,' zou hij in Engeland gezegd kunnen hebben, maar het Nederlands had niet zulke uitdrukkingen, dus ging hij maar wat onhandig met zijn grote lichaam naast haar op de bank zitten, tegenover mij, en keek mij verontschuldigend aan met zijn kale doodbiddershoofd en zijn grote vochtige ogen.

`Zo zie je maar wat een crematie nog kan opleveren,' zei ik.

`Ja, ja,' antwoordde hij aarzelend, `maar je weet toch, Marjan zal je wel verteld hebben, het was geen opzet.

Het gebeurde. Het ontstond.'

Ik had een visioen van de vele lange gesprekken die nog zouden volgen met Marjan en hem over ons en mij en Marjan en hem, en hoe het allemaal gekomen was en hoe het nu verder moest. Als iemand genoot van het tot op de laatste draad uiteenrafelen van menselijke relaties, dan was hij het wel. Vermoedelijk puzzelde hij zich nu al elke avond in slaap met vragen over wat hij nu eigenlijk bedoeld had te zeggen toen Marjan hem dit vroeg en hij dat antwoordde, omdat hij dacht dat ze eigenlijk naar iets anders vroeg.

'Eh, was je van plan hier weer te gaan wonen?' vroeg Marjan.

Afstand, terugtrekking.

'Woon jij hier nou?' vroeg ik Bart.

'Nou, wonen niet direct,' zei hij, 'dat is te zeggen...'

'Hij slaapt hier altijd, maar hij heeft nog zijn eigen flat,' zei Marjan, 'laten we er niet omheen draaien.'

'Voor als ik me terugtrekken wil. Je kent me, altijd piekeren,' zei hij, 'en Marjan houdt niet van Brahms. Ik móét af en toe een uur Brahms, je weet, dat had ik vroeger al.' Verwijzingen naar onze vroegere vriendschap zouden hem niet helpen.

'Ach, veel te piekeren heb je nu niet, zou ik zo zeggen. Geniet maar van het jong geluk. Dat overkomt je niet zo vaak in het leven.'

'Niet zo cynisch.'

'En wat die muziek betreft, koop dan zo'n ding dat je op je hoofd kan zetten, er is een aansluiting voor in het afspeelapparaat.'

Hij keek beleefd belangstellend. 'Ach, dat is niet eens zo'n slecht idee, vind je niet Marjan?'

Ze knikte maar keek me argwanend aan, ze kende me te goed.

'Dus het is in orde?' vroeg ik.

'Eh, hoezo?'

'Dat ik jouw flat leen tot ik iets anders gevonden heb?'

'O, maar natuurlijk,' zei hij geschrokken.

'Gerégeld dan,' en ik stond op om naar de tuin te gaan.

Onderweg pakte ik de tas op waarin ik de cadeaus voor de kinderen had. Ik keek nog even achterom naar hun verbijsterde gezichten. De guerrilla was begonnen, als ik Bart kon forceren om volle dagen in dit huis te slijten, waar geen ruimte was voor zijn vrijgezellen-privacy, dan zou hij nog wel anders piepen, de plurk. Met bitter genoeg merkte ik dat ik zo nodig nog steeds gebruik kon maken van de aarzeling van een ander, vele jaren kantoortraining

waren toch niet voor niets geweest.

Mark en Jacco zaten bij de schommel met Ditte te bamzaaien.

`Hé, krijgen we nu eindelijk ons cadeau? Deze mevrouw wint alles,' riep Mark, `ze kan gedachtenlezen volgens mij.'

`O, waarom denk je dat?'

`Nou, zomaar. Wat is er voor mij?'

Ze pakten hun cadeaus uit met groot en haastig scheuren van papier en tot mijn opluchting bleek ik goed gekozen te hebben met een elektronica-dooos voor Mark en een monsterachtig ingewikkelde zelfbouwrobot voor Jacco.

Met moeite kon ik ze ervan weerhouden om in het zand te gaan spelen met hun nieuwe aanwinsten. Ik dreef ze naar het platje en zei : 'Ditte en ik gaan nu weg, maar we komen terug.' Zelfde tijd, zelfde golflengte lag me op de tong, maar Theo Uden Masman lag ver achter hen.

Alleen de oudste ving het op.

`Laat je ons weer alleen?' vroeg hij, `je bent er net. Ik wil niet dat jullie gaan scheiden, hoor. Er wordt al genoeg gescheiden.'

`We lossen het wel op, joh, maar er is nu een beetje te weinig ruimte in huis.'

`Dan kan Bart toch wel weg?'

De jongste keek naar me op en zei niets. Hij had een smal hoofd en de grootste ogen die ik ooit bij een kind gezien had. Soms, als hij peinzend voor zich uitkeek, zag ik hem zijn wereld catalogiseren in begrijpelijk en onbegrijpelijk, pijn en niet-pijn. Een paar keer per jaar trof ik hem op een stil plekje op zolder aan, waar hij hete tranen vergoot. Hij herdacht dan de overleden poes, het doodgeboren hondje uit een nest van een vriendje, wijlen opa Sikkens van hiernaast die toch nooit speciaal aardig tegen hem geweest was. Hij wilde graag dat de wereld hetzelfde bleef. Er mocht wel bij maar er mocht niets af, niemand en niets mocht weg of dood. Als hij niet in zo'n bui was dan dreef hij op bravoure, een cowboy, een bokser, een levensgevaarlijke schutter. Na het eten van spinazie zag ik hem vaak steeds zijn dunne spierballen bevoelen.

Ik kon mezelf wel vervloeken dat ik hem en zijn broer ooit in de steek gelaten had.

`Ik blijf echt in de buurt, jongens, en ik blijf echt jullie vader, dat spreken we af, ja?'

Ik spreidde mijn armen en enigszins tot mijn verbazing

lieten ze hun speelgoed in de steek en kwamen naar me toe om ouderwets geknuffeld te worden. Een halfuur later reed Bart ons naar zijn flat over het IJ. Onderweg zwegen we, Ditte kon niets zeggen en keek haar ogen uit, Bart en ik waren allebei tot de conclusie gekomen dat we maar beter even niet met elkaar konden praten.

`Excuseer de rommel,' zei hij toen hij ons binnenliet, maar zoals ik al verwachtte was de flat kraakhelder, al op school was hij een pijnlijk precieze jongen. Hij liet ons de kamers zien, ruimde onderweg wat persoonlijke spullen in een kast en toonde dat er ruim voldoende van allerlei eetwaar in huis was om het eerste weekend door te komen.

`Als je nog iets wilt weten of iets niet kunt vinden, dan kun je me natuurlijk bellen,' zei hij.

`Ik weet het nummer,' zei ik, om het nog maar eens in te wrijven, `over de huur praten we nog wel, hè?'

`Natuurlijk, natuurlijk,' zei hij haastig en we namen afscheid bij de deur.

`Het spijt me,' zei hij en keek me nogmaals trouwhartig aan, maar in zijn spaniëlogen zag ik toch ook een kleine opflikkering van voldoening.

Een kort moment kwam de intense behoefte in me op om hem een enorme oplawaai te geven.

Ditte, die naast me stond, greep met twee handen naar mijn arm en Bart keek even heel verbaasd naar haar, zwaaide met een slappe hand en vertrok.

Hij had zijn Brahms-platen vergeten.

Als een gekooide tijger liep ik de kleine flat door en probeerde de emoties te verwerken. Ditte zat op de bank en keek toe.

`Laat me met rust, wil je?' vroeg ik haar en onmiddellijk voelde ik dat ze zich terugtrok uit mijn gedachten. Ik ging naar de petieterige slaapkamer en lag op het bed.

Wat is erg? Kanker is erg. Ik dacht aan de tv-film die ik ooit gezien had van de laatste maanden van kankerpatiënten.

Een nog vrolijke maar reeds kale vrouw met hersentumor, die steeds minder lichaamsdelen kon bewegen maar opgewekt met haar schorre stem bleef kwekken over de vreugden van het nog resterende stukje

leven. De camera volgde haar geduldig tot haar terugkeer naar haar ontredderde moeder, om er de laatste weken door te brengen. Een tekst op het scherm : Louise

Brandon overleed tien dagen na deze opnamen.

Het Amerikaanse gezinnetje met twee kinderen dat

de laatste vakantie meemaakte waarin vader nog kon duiken en zwemmen. Hij was een jonge energieke zakenman geweest met een grote toekomst van tenminste een fors huis met een zwembad en een cabin in de bossen. De man sprak niet voor de camera en was ook kennelijk onbereikbaar voor zijn vrouw. Hij zette voor en na het zwemmen zijn pruik op en af alsof hij nooit anders gedaan had en terwijl de camera hem volgde klaagde zijn vrouw met nasaal accent over haar geringe kans om een andere kostwinner te vinden : vijfendertig jaar met twee kinderen, wie zal mij nog willen hebben als hij ingeslapen is?

Ze was nog niet uitgeklaagd toen hij alweer aan de kant zat en hij keek wat schutterig toe, een failure, een zak die haar jeugd had verbruikt en haar opgezaagd had met twee kinderen en er dan vandoor ging in de kanker dood, met een blonde feestpruik op. Arme, arme kerel, in de film voorzien van een kort naschrift : twee maanden na deze opnamen overleed John Smith, pseudoniem. Al lang gecremeerd of in een graf gezet om na tien jaar definitief opgeruimd te worden. Ik zag hem nog zo voor me, het gesloten maar schuldige hoofd van de deserteur en de camerageile blik van zijn klagende vrouw.

Ongetwijfeld hadden ze er geld voor gehad en had hij alleen willen meewerken om dan toch nog iets te kunnen nalaten aan zijn waardeloze vrouw, één onvergetelijk optreden van haar voor de tv, met wie weet een huwelijksaanzoek als nasleep.

Wat is erg?

Wat ik nu meemaakte en steeds meer begon te voelen was minder erg en trouwens mijn eigen schuld. Beschouw het als een uitdaging, zei ik tegen mezelf, je verovert Marjan terug en alles gaat als vanouds verder. Maar wilde ik wel als vanouds verder gaan? Ik zou er vrede mee gehad hebben als ik het zo kon krijgen, maar zou ik ervoor willen knokken nu het anders was gelopen? Ik begreep dat ik nu in het spoor zat van de aarzeling en vastbeslotenheid, treurnis en berusting van al die vrienden en kennissen die ik in de afgelopen jaren hun scheidingsproblemen had horen uitleggen.

Ik had vaak genoeg de lange litanieën gehoord en naar beste weten geantwoord wat zij volgens mij wilden horen : natuurlijk is het het beste dat jullie uit elkaar gaan, natuurlijk moet je nog een poging doen om het samen te proberen, natuurlijk gaat het vooral om het belang van de kinderen, natuurlijk mag je jezelf niet te kort doen, natuurlijk is monogamie uit de tijd en trouwens

ook moeilijk te verdedigen.
Maar wat hen echt bezighield, de balans van een keuze
uit twee onaantrekkelijkheden, of twee aantrekkelijkheden,
of één aantrekkelijkheid en één verplichting,
het fijne daarvan was me toch altijd ontgaan.
Daar zou ik nu heel wat tijd en ongemak en verdriet
aan kwijt zijn, mocht wel op gerekend worden.
Ik stond op en ging naar de huiskamer. Het was zaterdag
en vijf uur in de middag. Buiten was het bewolkt
en guur, binnen zat Ditte op de bank, in haar eigen verdriet
en eenzaamheid gewikkeld. Ik ging naast haar zitten
en streek over het door de reis stug en vet geworden
haar. Een goeie huishoudster heb ik in elk geval, dacht
ik, en ze ving het op en glimlachte naar me. Troostend
legde ik een arm om haar heen en een minuut later waren
we in diepe slaap.

***** Einde *****